

FISKERIDIREKTORATETS SKRIFTER

Serie Fiskeri

Vol. I, No. 1

ODD VOLLAN

Omlegginga av fisket i Ålesund
og på Sunnmøre

Hovedfagsoppgave
til språklig-historisk embetseksamen

Utgitt av
Fiskeridirektøren

1 9 4 2

A.s John Griegs Boktrykkeri, Bergen

FORORD.

Når dette arbeidet av ODD VOLLAN blir utgitt i Fiskeridirektoratets Skrifter er det ikke bare fordi ethvert bidrag til å belyse utviklingen av fiskeriene i Norge og deres sammenheng med andre næringsveier og med folkets liv og virke i det hele har betydning for alle som har interesse for framgang i næring og samfunnsliv. Det var å ønske at utviklingsgangen i folkets vilkår og virke ble klarlagt for alle landsdeler, men en særskilt interesse knytter seg til Sunnmøre og Ålesund. Der blir en tidligst var en våken søking etter nye virkefelter og arbeidsmåter og der tok utviklingen til dels andre retninger enn på andre deler av Norges kyst både driftsteknisk, kommersielt og sosialt. Denne landsdel har samlet erfaringer på mange vis som det må være av stor verdi å ta lærdom av, ja, det er jo også blitt gjort i stor utstrekning. Det kan ikke være til forkleinelse for noen å erkjenne at flere framsteg i sjøbruk først er gjort på Sunnmøre som på sin side har vært villig og dugelig til å gjøre seg nytte av impulser fra mange kanter.

En må være forfatteren takknemlig for den rikdom av interessante og viktige opplysninger som han med stor flid og iherdighet har samlet sammen fra mange og for det meste vanskelig tilgjengelige kilder.

Det turde være unødvendig å peke på at alle data og synsmåter i dette arbeid står helt for forfatterens egen regning og ansvar.

Fiskeridirektoratet, Bergen, i juli 1942.

INNHold.

	Side
Innledning	5
Kjelder	7
Den gamle fiskedrift.	
Ymse slags fiske	11
Båten s. 11, Vårtorskefisket s. 13, Utrorsfisket s. 17, Sildefiske s. 17, Søkkenot etter sei s. 19, Fangst på springar, brugde, hå og størje s. 19, Kveitefiske s. 20, Fisketilvirking s. 20.	
Gamle marknader og kampen for nye	22
Handel og marknadsvge s. 22, Kamp for egen by s. 23, Handelen med klippfisk s. 24, »Spansketida« s. 25.	
Omlegging i emning	28
Tidligere forsøk med norsk havfiske s. 28, Fisket som hovedyrke s. 29, Islandsfisket s. 30, Dampskip s. 32, Fiskeguano s. 33, Medisintran s. 34, Dekksfartøy s. 35, Fisker og bonde s. 36.	
Framveksten av havfisket.	
Bankskøyte og möringsbåt	41
Svenske bankskøyter s. 41, Fiske på Storegga s. 43, »Liggere« og »beseilere« s. 44, Möringsbåten s. 48, Fiskeriutstilling i Ålesund 1864 s. 49, og i Bergen 1865 s. 50, England som ny marknad for bankfiske s. 51, Sildefisket s. 52, Kvittfiskfangst og torskefiske ved Svalbard s. 52, Dampskip s. 53.	
En fiskeflåte i vekst	55
Svenskene trekker seg tilbake s. 55, Storskøytene s. 56, Utførsel av isa kveite s. 58, Kveitefisket s. 58, D/S »Activ« s. 58, Doryen s. 60, Småskøyte s. 60, Dekksbåt s. 62, Havfiskefond s. 63, Motorbåt s. 64, Havfiske fra andre fylke s. 67, Garn og Linespell s. 68, Arbeidstvister s. 68, Sociale forhold s. 71.	
»Havnåmsmenn«	73
Vårtorskefisket fra 1880 s. 73, Vegn s. 74, Sommerfisket s. 75, Kveitefisket s. 76. <i>Fangst og fiske i fjernere strøk</i> s. 77, Svalbard s. 77, Nebbkvalfangst s. 77, Islandsfisket s. 77, Makrellfiske på Rogalandskysten s. 79, Tilvirking s. 80, Utførsel s. 81, Samferdsel s. 81,	

Jernbane s. 82, *Drivgarnsfiske etter storsild* s. 83, Norsk drivgarnsfiske i eldre tider s. 83, Drivgarnsfiske etter 1897 s. 84, Vårtorskefisket s. 86, *Ishavsfangsten* s. 89, *Norskehavsfiske* s. 91, Bankfiskefeltet utvides fra 1894 s. 91, Drift på Halten fra 1897 s. 91, Tampen, Borrane og Haldane fra 1898 s. 92, Shetland 1899, vest av Færøyane 1902 s. 92, Lofotegga 1899—1903 s. 92, Fiskeforsøk s. 92, Sildefiske s. 92, Hans Friis d. y. og fisket ved Island s. 94, *En epoke er til ende* s. 88.

Fisket i samfunnshusholdet	100
Tilbakeblikk s. 100, Synet på fisket som næringsveg s. 100, Fiske og jordbruk på Sunnmøre 1600—1760 s. 101, 1760—1835 s. 102, etter 1835 s. 104, Dobbeltyrke s. 104, Bygdeindustri og »bygdebyer« s. 106, Et nytt samfunnshushold i by og bygd s. 106.	
Litteraturliste	112
Aviser og periodika	113
Sak- og navneliste	114
Kart- og billedliste. Grafiske framstillinger	122
Liste over tabeller	123

Innledning.

Sett i sammenheng med den samtidige omlegging av næringslivet i Norge, må vi se veksten i det norske fisket fra midten av det 19. århundre som et ledd i en stor ekspansjon. Da folket måtte skifte ut hundreårgamle driftsmåter etter hvert som det nye trengte inn, kom dette til å rokke grunnlaget for den gamle næringsdrift og endre livstilhøva for stordelen av det norske folket. I fisket, som i de andre yrkesgreinene, brakte det nye framgang i næringslivet i de landsdeler der folk hadde tilpasningsevne og var snar til å ta etter, mens de som tviholdt på det gamle kom i bakevja.

Når en ser på skilnaden mellom den gamle og den nye driftsmåten i fisket, er det mest særmerkte overgangen fra det stedbundne kystfiske til det vidstrakte havfiske, overgang fra sesongfiske til drift året rundt og den endring i yrket som blir følgen, idet den gamle fiskarbonden viker plassen for den moderne fiskar som har fisket som eneste yrke eller hovedyrke. Om en får moderne havfiske på bygdene også, blir fisket likevel mer en bynæring enn det har vært før. Samtidig som fisket på det gamle sjøleiergrunnlag holder fram, kommer en kapitalistisk driftsmåte inn. Den blir en medvirkning til at det gamle bondesamfunn med naturhushold mer og mer blir trengt ut av det nye bysamfunn med pengehushold. Da de driver mer intenst enn tidligere, fører det til at fangstmengden blir sterkt auka.

Grunnlaget for omskiftet var nye sjøsterke båttyper, nye redskaper, nye tekniske hjelpemidler og bedre samferdsle- og avsetnadstilhøve. Ikke minst har det hatt å si at den norske fiskedrift fikk et sentrum, der enkeltmenn var interessert i mer intens drift, og derfor gikk i brodden når det gjaldt å modernisere fisket, finne nye fangstfelt og marknader og ta i bruk de nye oppfinninger. Dette nye sentrum for norsk fiske var Ålesund. Der ble det moderne norske havfiske skapt, og byen har siden holdt lederstillingen som Norges fremste fiskeby.

Den norske havfiskedrift med dekte fartøy fører vi tilbake til 1860-tallet, da ålesundskjøpmenn satte i gang bankfiske på Storegga. I året 1861 kom svenske bankskøyter for første gang inn til Ålesund

med fangst fra Mørebankene. Det er vanlig å si at nordmennene tok etter svenskene, og at vi kan takke dem for at vi gikk over til moderne havfiske her i landet. Vi kan nok si at svenskene ga tilskynding til at overgangen til havfiske tok fart fra 1861. Men det er galt å forklare ekspansjonen i det norske fiske i dette tidsrom utelukkende som en følge av storeggfisket til svenskeskøytene. På forhånd måtte der være grobotn for framvekst av fisket. Skal vi finne grunnene til at der på Sunnmøre *var* grobotn for en slik framvekst av fisket, og skal vi skjønne hva den nye driftsmåten fikk å si for samfunnshusholdet, må vi kjenne til det gamle som blir trengt ut, og hva fisket hadde å si som næringsveg der dengang. Vi må under den gamle driftsmåten søke de faktorer som kunde være med og legge grunnlaget for den moderne sunnmørske »havvinna«.

Her vil i første bolken bli gitt et oversyn over den gamle driftsmåten i sunnmørsfisket. I andre bolken skal vi følge framveksten av det nye havfiske fra 1860-tallet og fram til det første tiår av det 20. århundre, da den egentlige omlegging av fisket er ferdig på disse kanter, og Ålesund og Sunnmøre har fått sin store og drektige fangst- og fiskeflåte med hele Norskehavet og de havstrøk som støter opp til det som virkefelt.

Det har særskilt interesse for norsk næringslivs historie å følge omskiftet i sunnmørsfisket, fordi omlegginga av fisket i Ålesund og på Sunnmøre gikk føre den omlegging av fisket en siden får på hele den norske kysten. Sunnmøringene ble såleis læremestre for de andre norske fiskerne. — Men en kan ikke si at riksmaktene alltid har tatt det omsyn som var rettferdig til sunnmøringene og sunnmørsbyen som et sentrum for det moderne norske fiske. Ålesund er i ymse høve blitt forbigått, som t. d. i 1939 da en skulde velge plassen for Norges første fiskarfagskole. Den sakkyndige nemnda ga enstemmig tilråding om Ålesund som det høveligste skolested. Men i strid med de sakkyndige nemndtilrådingar ble statens første fiskarfagskole gjemt mellom torvmyrene på Aukra i Romsdal.

Tankene er no framme om å reise en fiskarhøgskole og et arktisk fakultet i Norge. Når riksmaktene skal avgjøre det spørsmålet, må vi vente at sunnmøringenes innsats i landets fangst- og fiskedrift ikke også denne gang blir glemt, men at *det* skjer som både er høveligst og rettferdig at *Norges fangst- og fiskarhøgskole* finner vegen til Ålesund, landets fremste fiskeby.

Kjelder.

Når en skal nevne kjeldene til denne avhandling, kan en først slå fast at der tidligere ikke er skrevet noen spesialavhandling om dette emne. Det viktigste som tidligere er skrevet om sunnmørsfisket, finner vi i Hans Strøms »Beskrivelse over Fogderiet Søndmør« (1762—66) og i Joak. Andersens (1904) og Kristian Bugges (1923) skrift om Ålesunds historie, dessuten i »Fiskarsoge« av Paul Moltu (1932). I »Den norske sjøfarts historie« har Thor Iversen skrevet om sunnmørsfisket. Av de verk som er oppført i litteraturlista, er det disse det oftest blir vist til.

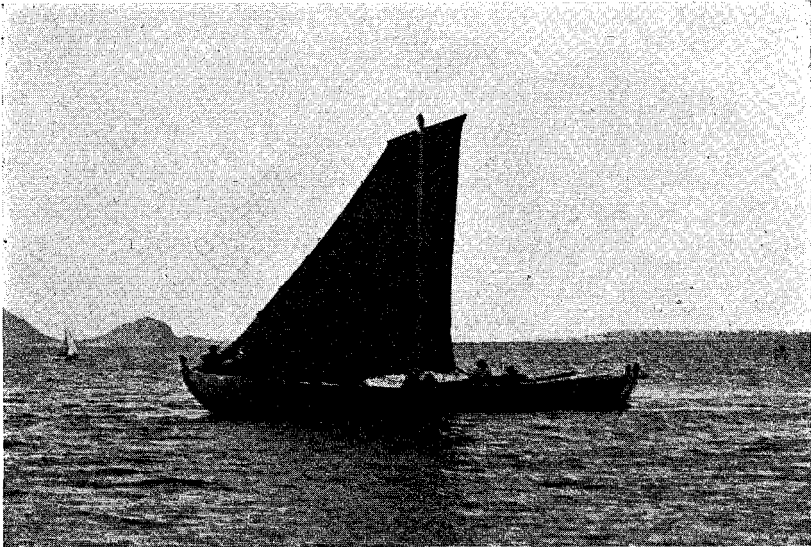
Den som skal skrive om Ålesunds historie før 1904, kommer ut for den vansken at verdifullt kjeldestoff gikk til grunne ved Ålesundsbrannen. Ålesundsaviser som kunde gi det beste tidsbillede like fra 1850-tallet, er dessverre, med unntak av spredte, delvis ødelagte årganger, bare bevart i sammenheng fra 1870-tallet. Fra 1840-tallet og til 1872 har jeg gått gjennom ymse utenbys aviser, som ikke har vært undersøkt med dette for øyet før. Der kom jeg over interessante meldinger fra Ålesund og Sunnmøre, som ellers er ukjent. De kan no kaste nytt lys over fiskesoga nettopp i den tid omlegginga av fisket tok rettelig fart. Fra 1872 til 1907 har jeg i sammenheng gått gjennom årganger av ymse ålesundsaviser. (Se side 113.)

Men her er ikke bare brukt trykte kjelder. Fra Ålesunds Museum har jeg fått låne ut »Copibog, Journal m. m. for det Danske Vice-Consulat i Aalesund« 1841—80. Også fra muntlig hold har jeg fått opplysninger, da jeg har hatt høve til å snakke med gamle ålesunds- og sunnmørsfiskere. Det de kunde fortelle, er ting en ikke kan finne på trykk, og de fortalte mer enn gjerne det de kunde minnes, fra den tid de var med å skape stordrifta i det norske fiske. På dette viset har jeg også fått gjøre bruk av opplysninger som ellers vilde være gått i glemme.

De viktigste hjemmelsmenn jeg har, er de tre som er nevnt nedenfor. De var alle med i fisket alt på 1880-tallet, og har såleis vært øyenvitne til omlegginga av fisket på Norskekysten: *Lars Rodsetreit*, Borgund (1865—). Han er representant for fiskarbonden som forlot fisket og ble bonde. Bror hans *Joakim Brusdal*, Ålesund (1867—) representerer

fiskarbonden som forlot heimgarden og ble byfiskar (s. 88). *Hans Wingaard Thorsen*, Ålesund (1869—), sønn av den første norske bank-skøyteskipper Ole Thoresen (s. 44), representerer byfiskaren som fra første dag hører heime i det moderne fiske (s. 96). — Når en sjøl fra barnsbein har stått på god fot med hamna i Ålesund, har fått følge fiskebåtene, når en har kjent det salte sjørøket en stormdag gamle fiskere sier »han bles«, da kan en også bygge på røynsler en gjorde i sin egen oppvekst.

Den gamle fiskedrift.

Ymse slags fiske.

Næringsvegene vil i større eller mindre grad vokse fram under påverknad av de geografiske tilhøve på et sted. En landsdel som ligger opp til et fiskerikt hav, vil få nær tilknytting til fisket. Slik er det med Sunnmøre. Djupe fjorder skjærer seg inn i landet, og utafor ligger øyer og skjær i utall. Sjølve Vesthavet står beint på, så det kan være hardbart å sette bu derute. Men om havet kan rase inn mot land, har det også store rikdomskjelder i følget sitt, torske- og sildestimene. Derfor ble fisket tidlig en viktig næringsgrein for sunnmøringene. Men de dreiv det ikke så rasjonelt at de kunde leve bare av det. Den andre inntektskjelda de hadde, var jordbruket. Disse to yrka sammen ga folket det det trengte til livberging.

På bankene utafor kysten samler fisken seg og gyter. I Norge er det nettopp på Sunnmøre og dessuten i Lofoten at vegen ut til eggakanten er kortest, derfor kom folket derfra tidligst til å dra ut på sjølve storhavet og fiske, når været var laglig. Gjennom tidene var sunnmøringene såleis vant til å ferdes langt ute på havet i åpne båter og ble oppøvd til dugende sjøfolk. Båten deres hadde fått synt

Bildet ovafor: Den siste sunnmørsåttring seiler på Valderhaugfjorden før den blir satt i båthuset til Ålesunds Museum (1933).

Stormdag i Ålesund.

Fot.: Magne Flem, Sunnmørsposten.

*«Han såg ut på det bårute havet,
det var ruskutt å leggja ut på.
Men der leikade fisk ned i havet,
og den leiken den vilde han sjå.»*

Ivar Åsen.

sjøstyrken sin i mangen hard dyst. I 1808 hadde de til og med reist fra Sunnmøre over Nordsjøen til Jylland og henta korn med 13 åttringer, to av dem kom bort.¹ »En Fremmed«, skriver borgundpresten *Hans Strøm* (1726—96) i sunnmørsboka si, »kan umulig forestille sig i hvor haardt Veir man kan søge Søen med en ret bemandet og udredet søndmørsk Havbaad, der uden Tvivl have et og andet Fortrin fremfor andre brugelige Baade i Norge«.

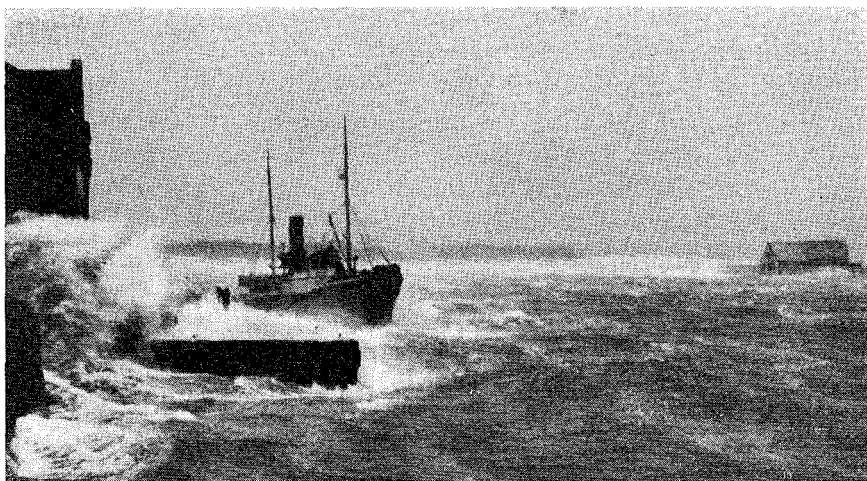
Det er vanlig, men vel ikke helt rett, å kalle det fisket sunnmøringene dengang dreiv langt tilhavs for havfiske. Egentlig er det kystfiske til havs. En skiller mellom de ymse slags fiske på denne måten:

- a) *Fjord- og skjærgardfiske* kalles det som foregår nær land eller innaskjærs.
- b) *Kystfiske til havs* kalles det som blir drevet utafør skjærgarden i kortere eller lengre avstand fra land. Denne drifta er særlig lagt an på å bringe fangsten frisk til lands daglig.
- c) *Havfiske* kalles det som blir drevet lenger til havs med større dekte fartøy, der en kan bevare fangsten lengre tid ombord. Fartøyet blir da mer ubundet av land.²

Sunnmørsbåten var ulik båtene både sørafor og nordafor. Vanlig hadde den 1 mast og råseil. Den største feilen ved båten var at når de skulde krysse, måtte de ta seilet helt ned.

¹ Bugge I s. 146.

² Hjort I s. 206.

Storm over Ålesund.
Fot.: Magne Flem, Sunnmørsposten.

Etter størrelsen skilte en mellom ymse slag:

Færingen var	9—12 alen lang med 2 årepar		
Trerøringen var	13—18	—»—	3 »
Seksringen var	20—22	—»—	4 »
Åttringen var	opptil 28	—»—	5 »

Fjørefar var djupere og breiere enn vanlige seksringer; den hadde bare 4 årepar, men der var 6 rorskarer ombord mot 5 på seksringen.³

Gamlekarene fant båten høvelig med den driftsmåten de hadde. Om det årvisst kom vekk båtlag på havet, mista de ikke trua på båten sin for det. Gikk det galt, »var det so laga«.

Vanlig hadde hver mann i kystbygdene sin småbåt, som han nytta til heimefiske. Dette heimefiske til husbruk dreiv de året rundt. Men når vi snakker om fiskedrift, holder vi vanlig dette heimefiske ute. Det vi regner med er sesongfiske, som folk driver med salg eller lagring for øyet. Under sesongfiske brukte de storbåter, åttring, fjørefar eller seksring. Storbåtene var så dyre at flere gardar ofte gikk sammen for å kjøpe dem. På øyene var alle mann enten eier av eller medeier i en storbåt. En av karene ble høvedsmann og de andre lottamenn.

Når de i gamle dager snakka om »fiskja« eller »å ro fiskja«, var det alltid v å r t o r s k e f i s k e t de tenkte på. Det var det viktigste

³ Hans Strøm I s. 394—416; Moltu s. 1 o. f.

av alle. Hver mann var interessert, handelsmann, bonde og embetsmann.

De regnet at vårtorskefisket tok til kyndelsmess (2. februar) og varte til marimess (23. mars). Alle avtaler som ble inngått, gjaldt bare for disse sju vekene. I god tid før fisket budde karene seg. De vølte vegna si, hamp kjøpte de hos handelsmannen, og kvinnene spant torskegarnstråden. Karene batt garna og festa tau og kavl på. Eller så spant de snøre, kjøpte angler og gjorde linebruket klart.

Liner var i bruk på Møre fra først på 1660-tallet, men det var i mindre utstrekning. Det nye hadde den gang ført til stor strid på kysten. Under vårtorskefisket var det siden handsnøre og særlig garn som var mest brukt. Anglene var dyre, og først i midten av det 19. hundreåret, da de var blitt billigere, ble de rette langliner med en rekke angler alminnelig i bruk.⁴

Hver mann som rodde fisket hadde sitt bruk, enten det no var line eller garn. Den vanlige utrusting på garnbåtene på denne tid var 21 garn i sjøen i gangen. De var 18 masker djupe og 18 favner lange. Når fisket slo godt til, kunde en åttring komme inn med 1.000 stykker garntorsk i en føring. Men gjennomsnittsfangsten for vinteren var på garnbåtene kring 7.000 torsk. Fram til 1840 dreiv gjerne granner samfiske med garn på storbåter. Mens garna sto i sjøen, før de med småbåt med rykk eller pilk. Det de fikk da, hadde hver enkelt for seg sjøl. En annen måte å trygge seg mot fangst *under* gjennomsnittet på, var å ha part i flere båter. Det hadde mange øyakarer.

Det var ikke bare sunnmøringene som var med i vårtorskefisket. Der kom også mange fremmede, både sønnafra og nordafra, særlig fra Romsdal og Nordfjord; der kom også en del fra innlandet. På Sunnmøre var ikke rorbuer vanlig, slik som i Lofoten. Men fiskerne leide seg inn hos folk. Der kunde være opp til 5 båtlag i hvert hus ute ved kysten. Prisen var 10—20 øre natta. Utenom vegna hadde karene med seg ferdaskrin med mat for hele fisket, og store kagger med surmjølk. På øyene var så lite skog at fjordafolket måtte ta med seg et knippe brenneved.⁵

Sentret for fisket på Sunnmøre har alltid ligget ved Borgundfjorden, og i *Borgundsund* samla størstedelen seg av dem som skulde ta seg fast til fisket. At her var stor almue tilstede vitner det om at i 1750 var fisketienden større enn alle andre inntekter borgundpresten hadde.⁶ »Borgensund«, skriver Hans Strøm⁷, »er et temmelig bredt Sund, eller

⁴ Worm-Müller III² s. 406, »Det norske folks liv og historie« V s. 26.

⁵ Rekkedal s. 43.

⁶ Kongl. Dansk Landhusholdningsselskabs Skrifter III. del 1790. Melchior Falch: Om Fisket i Norge (1775).

⁷ Anden Part I. Andet Capitel I. Artikel.

Torskefisket i Borgundfjorden.

Fot.: Magne Flem, Sunnmørsposten.

en maadelig breed Fiord, som tager sin Begyndelse ved Breesundets Østlige Ende — — — og strækker sig lige saa viidt, som Suløen gaaer, det er $1\frac{1}{2}$ Miil i Længde, og indbefatter da, under navn af Borgensund eller Borgensundene, alt hvad der ligger paa begge Sider, iberegnet Vegsund, Nørvesund og Aalesund, som ere de mærkværdigste Sunde i Borgunds Sogn; men i en mere indskrænket Bemærkelse forstaaes ved Borgensund det samme, som ellers kaldes Borgenfiord, det er den Vestlige og bredeste Deel af Sundet, der strækker sig omtrent en halv Miil i Længde, fra Breesund at regne, men ikkun 1 Fierding i Bredde, og er mærkværdig af det overflødige Fiskerie, som der aarlig gaaer til baade af Sild og Torsk.« I Borgundsund ble etter hvert Ålesund det viktigste, da det lå lagligst til for fisket. Dit var veggen kortest fra bankene, og der var den beste hamna i leia. De år skreien gikk nær land, kunde det bli storfiske i Borgundfjorden rett utafør hamna til Ålesund. Ja, det har hendt at stimene har gått beint inn i hamna (sml. s. 85) og har fått større havdyr etter seg, som vi finner et døme på i en notis i »Bergens Stiftstidende« (13. november 1845). »Nylig har en Hval forvildet sig igjennem det trange Indløb til Aalesunds Havn, hvor den blev drætt imellem Pakhusene. Et saadant uventet Besøg af Havets Konge har vakt megen Sensation.«

Bankene på Sunnmøre blir skilt av ei renne, Breisunddjupet, som går mot land ved Ålesund. Når skreien kom, fulgte den som oftest djupet inn i Borgundfjorden, slik at en fikk det viktigste vårtorskefisket der. Det høvde ikke slik alle år. En tidbolck, 1796—1815, lå det heilt nede. Så var det godt fiske fram til på lag år 1830. Når de kunde fiske inne i fjorden, var det sjølsagt mye tryggere og lettvintere

for fiskerne. Det hendte ofte at kvinnene gikk i færingen, mens mannen hadde storbåten, og de kunde gjøre fin fangst. Under fisket i Borgundfjorden var der stor uorden og strid mellom de ymse båtlag. Derfor kom der i 1821 *lov om vårtorskefisket i Borgundfjorden*.⁸

Det heter der at en aldri unntatt i nødsfall eller i uvær må la garn av nattsett stå dagen over. Line- og snørefiske tar til om morgenen først når garna er trukket, og det kan vare til garnsettinga tar til om kvelden. På de steder der garn ikke blir brukt, kan de drive line- og snørefiske både dag og natt.

De år skreien ikke gikk inn gjennom Breisunddjupet, måtte de drive vårtorskefisket utafør kysten. Dette var tilfelle fra 1830-tallet. Da dreiv de med storbåter et par mil (nautiske) fra land, »innafor Djupet«, som de sa. Men fra 1850 kommer der utviding av fangstfeltet. Det er da noen karer fra Vigra som tar til å sette garn utafør Djupet. Samstundes blir torskegarna større.

Torskefisket utafør kysten vinters dag var sjølsagt mye hardere enn fisket i Borgundfjorden. De rodde eller seilte utover i 4—5 tida om morgenen. Når de skulde finne fram til fiskeplassen, nytta de »med«. Det var Sunnmørsfjella som var erstatning for sekstant og kompass. Når det lysna av dag, måtte fiskerne være på feltet. De garnlenkene de hadde satt dagen før, måtte de først finne opp. Når de hadde funnet dem og dradd dem, tok de fatt på garnsetting på nytt. Deretter bar det heimover i samme kjøer. Under alt dette hadde hver mann sin faste plass å passe på. Når det gamle høvedsmannsropet »kvar sitt« lød, så visste karene hva det gjaldt.

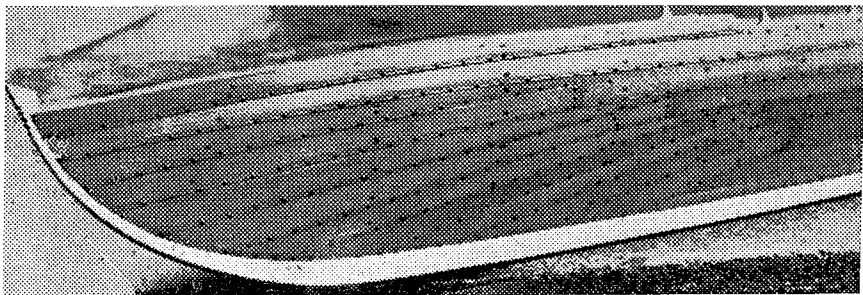
Øyakarer som hadde storbåter søkte ved kyndelsmess rorskarer i Ålesund som oftest. Dit kom de som vilde ro fisket. En gammel romsdalsfiskar forteller⁹ at ved kyndelsmess var det den reine utvandring av alt karfolket i bygda til »auksjonen« i Ålesund. Det var helst fra indre Sunnmøre, Nordfjord og Romsdal de kom. Da »tok de seg fast«, som de sa, med sunnmøringene til fisket. Det kunde være som rorskarer, fiskeflekke, tranbrennere og annet.

Den som tok seg fast til fisket, kunde være med som lottamann eller rorskar. *Lottamannen* fikk mannlotten sin, når lotten til båten var tatt fra. Unggutter kunde være med som halvlottinger. *Rorskaren* hadde fast lønn og kost hos høvedsmannen i fisketida. Han hadde da rett til en mannlott for leiekaren sin, men han måtte også holde redskap til ham. Det var den samme lønn på lag gjennom hundre år. I 1750 var den, etter Hans Strøm, 12 riksdaler; i 1850 var den 15—18 spesidaler.¹⁰ Tjenestekarere kunde være med å ro hos husbonden, de fikk

⁸ Bugge I s. 187.

⁹ Olafsen I s. 177.

¹⁰ Olafsen I s. 177.

Byggemåten på sunnmørsåttringen.

da et halvgarn for seg sjøl. Men de kunde også være tilsatt med rett til »fritt fiske«, det vil si at de kunde være med som fulle lottamenn, men da hadde de mindre årslønn. På øyene var der unge karer som tok plass som rormenn på storbåter som fjordafolket eide. De fikk da et styrmannsgarn utenom mannsloten sin. Det hendte det falt opp til 18 riksdaler for fisket på styrmannsgarnet.

Etter hvert ble fjordafolket også sjølhjulpne med rormenn. Stordelen av dem som rodde fisket, var med som lottamenn, det høvde best med naturhusholdet. Lite penger var i omløp mellom folk, men de kontanter de hadde, fikk de for en vesentlig del av vårtorskefisket.

Etter marimess var de i ro til over påske, da budde de seg til »utror« i sommerhalvåret. »Utrorsfisket« varte til de tok til med slåtten ved jonsokleite. Dette fisket etter brosm, lange, torsk og kveite på bankene hadde sunnmøringene drevet fra gammel tid. De satte da to ekstramaster på åttringen, slik at den gjorde overlag fin fart. Vanlig pleide de å fiske en 3—4 mil fra land. Men de visste at 40 nautiske mil ute lå Storegga. Den som hadde gitt dem kjennskap til det var Tomas Longva. Hans Strøm forteller om ham¹¹: »Alle veed at tale om Thomas Langved som en brav og hurtig Søemand, og de fleste holde ham for at være den første Opfinder af det Fordeelagtige Fiskerie på Stor-Eggen, skiønt andre paastaae, at det er ældre.« Tomas Longva levde i midten av det 17. hundreåret på Haram utafor Ålesund. I skodde skulde han ha tatt gal lei og være kommet til Storegga. Her ute fikk han uvanlig stor fangst. Sunnmørsåttringen høvde ikke for eggaturer. Derfor bygde Tomas Longva ei skute på 4—5 lester,¹² som trulig har hatt dekk. Med denne båten drog han lenger ut på havet enn noen annen fiskar på kysten; han kunde virke fisken etter hvert og kom såleis til å drive et rett havfiske. Da han døde, ble båten hans glemt, og det oppsvinget i fisket en kunde vente når en foregangsmann

¹¹ Bind II s. 20.

hadde vist vegen, kom ikke. Fra Haram gjorde de siden en 10—12 reiser på Storegga om sommeren, og alltid var de viss på å få god fangst der ute. Fra slutten av 18. hundreåret fikk storeggfisket mer å si. Etter hvert tok de til å drive det fra flere herred på Sunnmøre. Når fisket under land slo feil, drog de til Storegga.¹³

Under utrorsfisket¹⁴ var de ute 3—4 døgn i gangen. Det var 7—8 mann på båten. Til dette fiske hadde de først bare *djupsogn*. Dette redskapet er et handsnøre til djupt vatn.

Av djupsogn finner vi spesielle typer for de ulike kyststrøk, Sørlandet, Vestlandet, Møre og Nord-Norge.¹⁵ Når Petter Dass kring 1700 skildrer nordlandsfiskaren, er det «juksa» som er redskapet hans. «Du har en Færing til Karet, En Dybs-Agn til en Raritet.»¹⁶ Som redskapstypen skifter fra landsdel til landsdel, er det med formen på navnet. Djupsogn i sunnmørsmålet og djupsång (eller bare jukse) i nordlandsmålet har uklar opprinnelse. Det skyldes, ifølge Torp,¹⁷ en kontaminasjon av de norrøne former djúpshöfn (höfn = redskap) og sókn = stor angel.

Fra 1830-tallet tok de til med line under utrorsfisket. Storbåtene hadde vanlig 1.000 angler på hver line, trerøringene 800 og færingene 500. Avstanden mellom hver angel var 2 favner, før hadde den vært 3. Amtmannen skriver i 1845 om utrorsfisket at det har mindre å si, og tjener mest til å auke det kvantum klippfisk som blir utført fra Ålesund. Det var fra de typiske fiskebygdene på Sunnmøre de dreiv dette fisket.

Sildefiske hadde ikke så mye å si på Sunnmøre i eldre tider som i dag. Ut på sommeren kunde det hende at feitsilda kom inn i fjordene. Særlig på Søre Sunnmøre gikk den 1820—70 årvisst inn i Vannylvsgapet. De gjorde mange rike sildesteng. Vårsilda viste seg ikke på Mørekysten mellom 1756 og 1830.¹⁸ Men fra da av tar fisket seg opp igjen, samtidig som det ble godt sommersildfiske mange steder på Sunnmøre. «Fisket drives med iver og visstnok med innsikt», skriver amtmannen. Da torskefisket i Borgundfjorden hørte opp i 1830, og vårsilda samtidig kom i stor mengde, førte det til at sildefisket ble drevet mer. Ved juletider tok de til å holde utkik etter silda. Handelsmennene i Ålesund som aktivt tok del både i vårsild- og vårtorskefisket med båter med god utrustning, hadde avtale med bøndene på Søre Sunnmøre om å melde fra når de hadde sildesyner.¹⁹ Når så budet

¹³ 1 lest = 20 tønner, for sild 14.400 stk.

¹⁴ «Fisket på Fjærtøft» i «T. Snn. hist. lag» 1918.

¹⁵ Joak. Andersen s. 18.

¹⁶ Norges offisielle statistikk X 17, Norges Fiskerier 1939 s. 71*.

¹⁷ «Nordlands Trompet» s. 6.

¹⁸ Nynorsk Etymologisk Ordbok.

¹⁹ Amtmannens innberetning 1830—35.

²⁰ Joak. Andersen s. 16.

kom, drog alle fiskere fra Ålesund og omegn avsted til fiskeplassen med sildegarn. Fangsten avsatte de enten til kjøpefartøy på stedet, eller de førte den til Ålesund. Prisen på 1 måltønne vårsild var vanlig 1—2 spd. På hver båt var i regelen 7 mann, hver hadde 2—3 garn (8 favner lange og 100 masker djupe).²⁰ I hver garnsetting brukte de 14—16 garn.

De hadde nøter på Sunnmøre alt på 1700-tallet. Men notbruk var det etter måten mindre av der enn lenger sør i de egentlige vårsildstrøk. Det var sunnmørsbøndene sjøl som eide sildenøtene. Flere garder gikk sammen, det kunde være opp til 15. Hver gard eide ikke like mye. Fra gammalt var fastsatt tallet på notabolker (parter) hvert bruk hadde rett til. Det var en sedvanerett bøndene holdt oppe gjennom tidene. Mens plassemannen hadde 1 notabolk, hadde sjøleieren flere, etter som garden var stor til. For hver notabolk en gard hadde, måtte den holde to mann under fisket. Den som hadde flest notabolker, var oftest notamann eller notbas. Han skulde kalle de andre sammen når han så sild. Da brukte han en lur eller et posthorn. Når de andre karene hørte luren, satte de avsted til de to notbåtene. Sjøl gikk basen i småbåt, og fra den ga han ordre til de andre om måten de skulde stenge silda på. Når så silda var låst, drog 18—20 mann stenget til lands. Der ble det stående til kjøperen kom og tømte det. Det var notamannen og to karer til som måtte sørge for å selge silda og dele ut utbyttet. Der gikk fra noen ekstra prosent til notmannen og dessuten landslotten, det vil si avgift til grunneieren der de trakk notstenget til lands. Det øvrige ble delt slik at det falt en notlott på hver notbolk. Dessuten kunde der være med ekstra leiemenn som hadde halv lott.

Om sommeren og høsten brukte de ofte søkkenot etter se i. Der var 4 båter, færingar eller trerøringer i søkkenotlaget, på hver båt var 3—4 mann. Søkkenota var firkanta, 16 favner på hver side. Hver båt hadde 1 notøre. Nota ble søkkt ned på botnen og ført under seistimen. Når de drog nota opp, gikk seien ned, og når notørene var oppkommet var seien stengt. Søkkenota er et gammalt redskap på Sunnmøre.

Det var de fiskeslag som er nevnt her, som var de viktigste. Men dessuten fiska de en god del hyse (kolje) og mort. Ål og makrell var de mindre lystne på å ta. Trua på at makrellen åt menneskekjøtt, skapte uvilje mot fisken. Det var bare av og til de tok den og solgte den salta til Romsdal og Nordfjord. Mange bønder hadde lakseverp inne i fjordene, og de kunde tjene godt på laksefisket.

Utenom egentlig fiske dreiv de også fangst på større havdyr: springar, brugde, hå og størje. Springaren tok de bare i Skarbøvika,

²⁰ Boeck: Sildefiskerienes historie s. 7.

den vestligste delen av Ålesund. Denne fangsten holdt opp i det 19. århundre. Fra 1800 tok brugdefangsten om våren og sommeren seg opp, særlig 1800—1805 da torsken var borte fra garnbruket.²¹ Redskapet de brukte var harpun med liner på 3—500 favner. Det var levra de tok av brugda. Hver fisk ga en 12—13 tønner. De dreiv denne fangsten med godt utbytte.²² Også til størjefangst inne i fjordene brukte de harpun, 15—20 størjer kunde en mann ta på sommeren. Kjøttet av størja var lett å selge, da mange likte det godt. De tok levra av håkjer- ringa, et par stamper fikk de fra hver fisk.

Kveitefiske var det ikke skikk å drive, for det var vanskelig å få avsette kveita. Det hendte de kasta den over bord når de fikk den under bankfisket om sommeren. De kunde virke den til rekling eller rav; men da de først måtte tørke den i sommervarmen, reiste fettut av den, og den ble tørr og seig.

Fiske tilvirking. — Ordet »torsk« vitner om den eldste måte å virke skreien på. »Porskr« på norrønt mål henger sammen med »Purr«. Disse former går tilbake på en germansk stamme »*Pers« = tørke og viser slektskap med russisk »treská« = tørrfisk.²³ Her i landet var det til tørrfisk og rundfisk, også kalt stokkfisk eller bergfisk, de virka skreien i eldre tider. Fra 1700-tallet ble tilvirking av klippfisk alminnelig på Sunnmøre. Det var særlig kjøpmenn i Lille-Fosna (Kristiansund) som ga tilskynding til det. Hans Strøm²⁴ forteller at kommerseråd Hans Holtermann, som levde i første halvdel av det 18. århundre, var den første som satte klippfiskhandelen i drift på Sunnmøre. Da et vedtak av riksmaktene i 1753 satte forbud mot tilvirking av rundfisk sønnafor Nordmøre, kom klippfisken snart til å rå plassen fra Romsdal og sørover.²⁵ Ikke bare torsk, men også lange og brosme virka de til klippfisk. Rogna salta de, levra kokte de til tran. De solgte ikke all den tran de kokte, en del brukte de på kolene (tranlampene) sine.

Silda ble tørka, salta eller røykt. Sildesalting var det vanligste i seinere tider. En skilte mellom ymse tilvirkingsmåter. De kunde virke den som kjøpmannsgods, kristianiagods eller bondegods.²⁶ Sommersild som var god og stor nok, virka de til kjøpmannsgods og solgte utenlands. Var silda mindre og av ulik størrelse, kunde de virke den

²¹ »T. Snm. hist. lag.« 1918 s. 24.

²² »Farmand« 22. april 1893.

²³ Torp.

²⁴ Bind I s. 486.

²⁵ »Norden« III 1867 s. 134.

²⁶ Hans Strøm I s. 487, Norsk kulturhistorie III s. 42.

til kristianiagods og selge den på Oppland, eller den ble bondegods og solgt til sunnmørsbøndene eller på Romsdalsmarknaden. Bondegodset var fri for hode og innmat. Av vårsilda fikk de bare kjøpmannsgods. Det var ofte kvinnene som kverka og salta silda.

Handelsmennene som utførte fiskevarene, fikk dem oftest ferdig stelt fra fiskarbøndene. Men bankfiskeprodukt var det helst folket til handelsmennene som stelte, og det ble derfor i regelen bedre varer enn de fiskarbonden kunde levere.²⁷ Bøndene hadde hverken formue eller innsikt nok, mente amtmannen i 1793.

Vi har no sett på den gamle driftsmåten i fisket; den som stod ved lag da det nye havfiske vokser fram. Men om en ny driftsmåte arbeider seg inn, lever likevel den gamle videre i årevis. 1860—90 er den tidbolken den nye drift trenger den gamle ut. Men for en del lever gammel driftsmåte videre her og der også under det moderne havfiske.

²⁷ Beretning om Fiskeriutstillingen i Aalesund, 1864.

Gamle marknader og kampen for nye.

I en søknad om byprivilegium for Ålesund som sorenskriveren på Sunnmøre, Johan Lausen Bull, skriver i 1793, får vi et innblikk i det sunnmørske næringsliv dengang: »Formedelst Søndmøres naturlige Beliggenhed og i Betragtning av de Produkte det frembringer burde dette fogderi for sig selv betragtet, være af de anseligste og betydeligste langs Søkysten i hele Norge. — — — Det har Fiskevarer næsten av alle Slag til Export, det har Huder, Skind og Fedeverer mer enn det behøver. Det mangler derimod mange andre Norske og Danske Varer, saasom Korn, Hør og Hamp, Jern og Fabrikvarer. Hvad det har at avsette, har hittil skjeet enten til Trondhiem e'ler til Bergen, hvad det behøver henter det og fra disse Steder, hvorfra de Søndmørske Produkter omsettes til andre Kjøbsteder i Danmark og Norge.«

Det er engang slik at nesten like viktig som det er å skaffe til vege et produkt, er det å få avsatt det. Dårlige avsetnadstilhøve vil hemme næringslivet. Nettopp de vanskelige marknadsforhold var den store bøygen for framveksten av rasjonell drift av fisket på Sunnmøre. Vi hørte at kveita, en av de mest velsmakende fisker, kasta de overbord, da de ikke fikk selge den. Da Tomas Longva hadde satt i gang havfiske på Storegga, gikk dette istå, fordi han ikke hadde nært samband med en marknad som kunde ta imot stigende tilførsler utover de vante tider. En kunde nevne flere dømme på det samme, som vitner om den tregheit i næringslivet de gamle, tungvinte omsetnadstilhøve førte med seg.

Handelen på Sunnmøre skulde etter lovene være fri. Det heter i reskript av 31. oktober 1732²⁸ at »det skal være Søndmørs Almue ubehindret og tilladt at selge baade i store og smaa Partier, samt naar og til hvem de best vilde, vide og kunde uden nogen Forskiel.«

Det var helst byttehandel, sjeldnere kontantsalg, bøndene hadde. Med fiskevarer og jordbruksvarer drog sunnmøringene over fjellet til Nordfjord eller til Romsdalsmarknaden på Veblungnes. Der møtte de bønder fra det indre av landet. Hit kom folk fra Lesja, Røros og Foldal bergverk. De fikk fisk og feitevarer i bytte med jern. Men av jern var

²⁸ Wessel-Berg.

det mindre de kunde ta med seg tilbake, for på heimturen fra marknaden måtte bonden kløvje seg sjøl »efterdi man der sælger Hesten tillige med Læsset og gaaer hiem til Fods.« (Hans Strøm).

Storhopen av varene førte bøndene til marknads sjøvegen. De hadde sjøl førselskuter. Disse store båtene eide oftest flere i lag. Vanligst var jektene. 1.000 riksdaler var prisen på ei middels stor jekt. De kunde være fra 10 opp til 30 lester drektig. Tendringen og sambøringen var mindre lasteskuter. Alle var bygd slik at de skulde høve til å ta tørrfisklast. Hans Strøm²⁹ oppgir tallet på jekter på Sunnmøre til 40, av disse hører halvdelene heime i Borgundsund. Tallet på jekter auker årlig fra denne tid til lette for omsetningslivet. Med jektene, men også med mindre båter, gjør sunnmøringene årlig 2—3 reiser til Bergen. Dessuten reiser de til Molde, Kristiansund og om sommeren til Trondheim. Under disse handelsferdene ordner de seg i samsvar med naturalhusholdet. Ingen har lønn hverken skipper eller mannskap, men de har rett til å ta med seg en viss mengde varer både på utreise og heimtur. At denne ordning har gammel rot i samfunnet, vitner det om at Magnus Lagabøters bylov av 1276 forteller om den samme framgangsmåten. Det byloven sier om dette, kan en såleis bruke til å klarlegge tilhøva på denne tid også. Vi omsetter etter professor dr. O. A. Johnsen³⁰: »Den 9. bolken i byloven, Farmannaløg, — — — forutsetter at skipsfarten blir drevet som et fellesforetagende av folk som har noe å selge, med andre ord at både skipperen (styrimaðr) og mannskapet (hásetir) fører varer med seg for å avsette dem for egen regning. Skipperen inntok stillingen som den valgte leder. For øvrig var alle som var ombord likestilt.«

Om sunnmøringene kunde reise til de av grannebyene de vilde, var både bønder og handelsmenn avhengig av Bergen, og bergenserne gikk ofte vilkårlig fram mot sunnmøringene. Fiskevarer fra Sunnmøre kunde bli liggende så lenge i Bergen at de ble ødelagt. Disse tilhøve var til stor skade for fogderiet, og folket så at om det skulde få den økonomiske framvekst de håpte på, måtte de få seg en fast marknadsplass med godt samkvem utetter. Fordi Hansaen hadde knekt middelalderbyen Borgund, var sunnmøringene blitt bunden til andre landsdeler. Økonomisk fridom og framgang kunde Sunnmøre først få når der på nytt kom kjøpstadrett til fogderiet. Arbeidet med å skaffe gode, trygge avsetnadstilhøve måtte derfor først og fremst foregå som en *kamp for egen by*.

Riksmaktene var også klar over den verdi det vilde være for landet om de kunde få samle fiskedriften mer i byer. Det heter i et regjerings-

²⁹ Bind I Part II 8. Capitel § 1.

³⁰ »Norwegische Wirtschaftsgeschichte« s. 110.

Rettelser:

Side 24, note 32 står: Utførsel av..., skal
være: Gjennomsnittsførsel av ..

Side 26, linje 8 ovenfra står: 23571 våger,
skal være: 235.571 våger.

forelegg fra 1818:³¹ »Dersom det Tidspunkt nogensinde skulde komme, da Norges Kyst- og Havfiskerier kunde forandres fra Bondebrug til Kjøbstadbrug, hvorved Bergens og Trondhiems Stifters vidløftige Havside vilde faa et forandret Udseende, da synes Oprettelsen af flere Kjøbsteder på Norges Vestkyst at være det virksomste Middel til at fremskynde dette Tidspunkt.«

Særlig etter at Nordmøre i 1742 fikk sin by i Kristiansund og Romsdal sin i Molde, vokste ønsket i den største delen av Romsdals amt, Sunnmøre, om å få sin by i Ålesund. Dette møtte motstand både i Molde, Kristiansund, Trondheim og særlig Bergen. Fra Bergenshold ble det vist til de store interesser de hadde på Sunnmøre, og enkelte mente at om Ålesund ble by, vilde Bergen bli ruinert!

I 1793 fikk Ålesund ladestedsrett første gang. I det halve hundreåret som gikk til stedet ble kjøpstad i 1848, hadde det en sterk vekst. 1825 : 288 — 1835 : 481 — 1845 : 1157 — 1855 : 1856.

Amtmannen skriver i 1845 at Ålesund er gått så merkverdig fram at det ingen tvil kan være om at den i framtiden må bli en av rikets betydeligste handelsbyer.

Sammen med oppkomsten av Ålesund sporer vi en sterk auke i fiskeutførselen fra Sunnmøre³². Det skyldes handelsmennene i Ålesund som no tar til å tevla med bergenserne. I denne tid blir grunnvollen lagt for den handelsstand som gjorde opptaket til den store ekspansjon i fisket fra 1860-tallet.

Det at fiskarbonden fikk en marknad i Ålesund, gjorde at fangsten kunde være større og bli snarere avsatt, da de sparte seg for lange Bergensturer. Men handelsmennene i Ålesund som skulde ha fiskehandelen som leveveg, ble interessert i å få enda større tilførsler av fisk enn sunnmøringene den gang kunde skaffe. Fra 1806 sendte de derfor jekter til Lofoten og kjøpte fisk og dreiv handel der. Slik kom de til å true både bondehandelen på Sunnmøre og nordlandshandelen

³¹ »Søndmøre Folketidende« 13. april 1898.

³² Utførsel av de viktigste fiskevarer fra Ålesund 1825—1861:

	Tørrfisk (våger)	Klippfisk (våger)	Tran (tønner)	Rogn (tønner)
1825	304	5.661	204	1.292
1835—40	1.809	18.740	404	1.035
1841—45	1.206	95.569	1.779	2.151
1846—50	6.759	145.706	1.492	2.357
1851—55	8.057	195.002	655	2.826
1856—60	5.018	237.933	1.594	3.333
1861	1.270	229.144	3.071	4.751

til bergenserne. Da Ålesund vokste til, ble det snart slutt med at sunnmøringene leverte fisken i Bergen og kjøpte varer der. De lofotekspedisjoner som Ålesund og Kristiansund sendte avsted, betalte nordlendingene mer for fisken enn bergenserne gjorde.³³ Disse ble derfor etter hvert trengt i bakgrunnen. Det er Mørebyene som no arbeider fram klippfiskhandelen sin. Nettopp klippfisken var det som ga sunnmøringene høve til å fri seg helt fra Bergen. Da Ålesund i 1823 fikk rett til direkte utenlandsutførsel, tok handelsmennene til å skipe ut klippfisk til Frankrike og Spania med leide fartøy. Små jekter og slupper som sunnmørsbøndene hadde, seilte langs kysten med varer. De gjorde regelmessige turer til Oslo, København og Hamburg. Det hendte ofte at fisken ble sendt uten fast bestemmelsessted, skipperen fikk selge den der det høvde best.³⁴ Mange vågde seg langt til sjøss. I 1820 reiste en sunnmørsslupp på 19½ lester like til Lorient og en annen til Nantes, den var på 13½ lester.³⁵ Utenom disse små ekspedisjoner vet vi ikke om at sunnmøringene hadde noe handelssamkvem med utlandet.

Der er kjelder som tyder på at de hadde *samband med Grønland*. I den danske grønlandsprest H. Ostermanns verk: »Nordmænd paa Grønland 1721—1814« finner vi mange navn fra Sunnmøre. Når Ivar Aasen i diktet »Grønlandsreisa« forteller om sunnmøringer som reiste til Grønland, ligger også røyndom bak.³⁶ Men vi hører ikke her om sunnmørsfartøy som reiser til Grønland. At sunnmøringer seilte til og fra Grønland på egne skuter sist i dansketiden, kan folkeminnet iortelle. »Heime i Ørsta,« heter det i en artikkel i »Sunnmørsposten« for 24. oktober 1940, »levde ein grønlandsskipper ikring år 1800 — »Grønlands Jo« — som folk nemner han den dag idag. Han heitte Jon Jonsen og sat med Brautabruket på Folstad. Grønlandsferdene sine har han truleg gjort sist på 1700-talet. Gamle folk kunne hugse at det fanst brevskap etter Grønlands-Jo på Brauta, mannskapslister og slikt. — — — Han hadde nok tent pengar på desse ferdene sine, og han var ikkje redd for tala om det heller.« Dette er trulig handelsferder, men det går ikke sikkert fram om det er slik, så det kunde også tenkes å være fangst- og fiskeferder.

»Spansketid«. — Det var et lovvedtak i Spania som kom til å gi Mørebyene deres store sjanse. I 1835 kom en høg tilleggstell på fisk som ble ført på fremmede lands skip til Spania, Østerrike og Begge Sicilier. Disse vedtak, særlig det spanske, som var til skade for rederne på det sørligste av Vestlandet, ble av livsviktig verdi for Mørebyene, som no fikk si »spansketid«. Mens klippfisken før var blitt sendt til Bergen og skipa ut der fra, kom spanjolene no direkte til klippfisksentret, Mørebyene. Spanjolene tok inn lasten der og gikk ikke innom

³³ N. O. Løberg.

³⁴ Worm-Müller II¹ s. 12.

³⁵ Worm-Müller II¹ s. 140.

³⁶ Smp. 7. juli 1941. O. V.: »Grønlandsreisa« av Ivar Aasen.

Rettelser:

Side 24, note 32 står: Utførsel av..., skal
være: Gjennomsnittsførsel av ..

Side 26, linje 8 ovenfra står: 23571 våger,
skal være: 235.571 våger.

Bergen. De betalte kontant ved innlasting, så et risikomoment som tidligere hadde vært til stede ved handelen falt bort. Dette var av stor verdi, særlig for Ålesund som enno ikke hadde noe solid økonomisk grunnlag å bygge på. Av statistikken (s. 24) kan vi se den enorme stigning av klippfiskutførslen fra Ålesund. 1835—40 ble der ført ut 18.740 våger. I løpet av de neste 5 år finner vi over en femdobling 95.569 våger. Når en sammenlikner året 1825 med en utførsel av 5.661 våger klippfisk med året 1862 med en utførsel av 23.571 våger, får vi et prov på at da Sunnmøre fikk sitt eget handelssentrum, er det slutt med stillstanden og tiltaksløysa i fiskedrifta.

»Spansketida« kom i dobbelt grad til å virke stimulerende på Mørebyene. For det første fikk de levere så mye fisk de kunde direkte i spanskebåtene som lå på hamna og venta på last. Men de måtte også ha sysselsetting for skutene sine, som før hadde gått i klippfiskfart. Det gjaldt derfor for dem å finne nye marknader, som de kunde sende skutene med fiskelast til. Da var det de fikk den tanken at Sør- og Mellom-Amerika måtte kunde bli en marknad for norsk klippfisk like godt som Middelhavsområdet. I 1841 ble den første norske klippfisklast sendt til Sør-Amerika for trøndersk regning.³⁷ Tekniske vansker gjorde at utfallet denne gang ble mindre heldig, og der ble ikke gjort flere skipingsforsøk før Ålesund og Kristiansund noen år seinere satte klippfiskfart dit i gang. Det som gjorde at denne fart fra Mørebyene tok til, var at de hadde løst vansken med pakking av fisken. Enkelte vil gi Kristiansund all ære for dette. Men det var ålesundskjøpmannen *Carl Esaias Rønneberg* (1815—80) som i 1845 for første gang sendte klippfisk i kasser til Havana, som seinere ble midtpunkt for den norske klippfiskhandel.³⁸ Et par år etter tok *Nicolay Henrich Knudtson* (1816—95) i Kristiansund til med utførsel til Brasil.³⁹ Han skriver⁴⁰ at »da jeg etablerte mig var ikke en kasse avskibet til noget sted, og begyntes da av D'hr. Rønneberg i Ålesund og omtrent samtidig av mig her.« Etter »Den norske sjøfarts historie« (II¹ s. 637), skal Nicolay Knudtson h² løst spørsmålet med pakking av klippfisken i kasser.

Når det gjelder avskipingsmåten, reises samme sted tvil om klippfisken ble sendt direkte fra Ålesund, eller om den ble sendt i mindre parti om Hamburg. Det siste er det riktige.⁴¹ Rønneberg hadde et datterfirma i Hamburg, som var mellomledd. Regelmessig to ganger for året gikk Rønnebergs skværsleilupp »Brødrene«, på folkemunne

³⁷ Worm-Müller II¹ s. 325.

³⁸ Worm-Müller II¹ s. 637.

³⁹ Wallem.

⁴⁰ »Farmand« 29. juli 1893.

⁴¹ Joak. Andersen.

kalt »Gullskrinet«, dit med tran og andre fiskevarer der i blant også klippfisk.⁴² Men seinere sendte de også last direkte fra Ålesund til Havana. Det var små skuter og skøyta »Bankfisken«, som i 1864 reiste over, skal være det minste fartøy som er gått dit herfra landet. Den oversjøiske marknaden, som fra først av var skapt for at rederne på Møre skulde få sysselsette de skuter som var kommet ut av middelhavsfart ved differensialtollen, kunde ta mot så store tilførsler at de kunde skaffe seg enda flere skuter og også måtte leie seg fartøy. Seinere ble der også sendt klippfisk i kasser fra Ålesund til Buenos Ayres og Australia over Hamburg og England. Før »spansketida« var det bare 4 byer i Spania de solgte klippfisk til. Det var Bilbao, Santander, Tarragona og Barcelona. Men seinere ble hele nordkysten av Spania, mange steder i innlandet og Italia marknadsplasser. Det var på denne måten store og rike marknader mørefisken fikk i første halvdel av det 19. århundre. Det må vi ha for øyet, når vi vil finne forutsetninger og drivkrefter for den store ekspansjon.

Vi har sett at ved midten av det 19. århundre, dreiv sunnmøringene fisket slik de hadde drevet det gjennom ættleder uten nevneverdig omskifte. Driftsmåten var avlegs og lite høvelig med den verdensmarknad ålesundskjøpmennene no var på veg til å opparbeide for sunnmørsfisken. Skulde de ha von om å holde på disse marknader, måtte fisket også holde tritt. Det var intensivering, auke av fangstmengden som måtte til. Det nye handelsliv brakte rørsle inn i den gamle fiskedrift. Det gir seg alt no ymse utslag som vitner om at trass i det stereotype, konservative preg er der likevel — — —

⁴² »Aa. H. & S. T.« nr. 103, 1903.

Omlegging i emning.

Under vår trang til å finne fellestrekk, til å rubrisere vårt kunnskapsstoff, er det alltid en fare for at vi kan systematisere for sterkt og sette skarpe merkeskjell der det i røynda kan være jamn overgang. Det er lettere å sette faste grenser i den politiske enn i den økonomiske historie. Der er det vanskeligere å få et »så langt og ikke lenger«. Likevel har en i norsk fiskesoge skapt et slikt absolutt i året 1861. En kan av enkelte framstillinger undertiden få en kjensle av at dette året står som en skystøtte med »lyst framom og mørkt bak«. Da kom svenskene og vekte nordmennene av tornerosesøvn, og straks sprang der fram et fullt utviklet norsk havfiske i Ålesund. Vanlig lar en det som skjer fra 1861 få altfor mye preg av tilfelle over seg, og svenskene får førsteæren. Som det så karakteristisk heter hos professor Wilhelm Keilhau:⁴³ »Det var et tilfelle som ga støtet til det store bankfisket, og nordmennene hadde ikke selv førsteæren av det«. Alt nytt trenger en modningstid, like sikkert som det gamle og det nye kan leve jamsides i årevis. Når ålesundskjøpmennene med en gang tok til med den nye driftsmåten med dekte fartøy, og denne kunde vokse så fort fram, viser det at der var grobotn for det nye. Det står fast at bankskøyte-driften til svenskene har hatt overmåte mye å si for framveksten av det norske havfiske. Men det er galt å si at »svenskene hadde størst ære av at bankfisket ble innført hos oss.⁴⁴ Fra 1850 hadde svenskeskøytene drevet havfiske fra sørlands- og sørvestlandsbyer på bankene utafor Norskekysten.⁴⁵ En kan spørre hvorfor ble ikke et norsk havfiske innført der etter svensk foredømme? Disse byene hadde høve til å lære av svenskene før Ålesund, og der hadde fra disse byer tidligere vært gjort forsøk med bankfiskedrift, men opptaket synte seg der å være dødfødt. Alt så tidlig som 15. november 1665 finner vi utstedt et kongelig privilegium⁴⁶ på Dogger- og bankfiske ved Christiansand,

⁴³ »Det norske folks liv og historie« IX s. 382.

⁴⁴ »Det norske folks liv og historie« IX s. 383.

⁴⁵ Hjort I s. 365 o. f., Worm-Müller III¹ s. 404.

⁴⁶ Wessel-Berg.

gjentatt i byens privilegium 15. juni 1686 § 15, der det også blir tilstått »en viss Saltfrihed efter hver Skudes Drægtighed som dertil bliver brugt.« Men dette kom ikke til å få noe å si for framveksten av et norsk havfiske. Heller ikke det forsøk som firmaet Lund i Farsund gjorde kort etter år 1800 førte til noe.⁴⁷ Det at forsøk var gjort tidligere fra norsk side, og at svenskene kunde drive fra sørligste delen av Norskekysten, viser at de ytre faktorer var tilstede for overgang til havfiske, der likedan som lenger nord på kysten. Det er altså de rent lokale tilhøve som no lå så godt til rette på Sunnmøre.

Da svenskene kom til Ålesund, var grunnlaget for et omskifte lagt, og der var den framdrift til stede som trengtes. Derfor bør vi ikke beskjedent gi svenskene førstestæren, men si som det er at ålesundskjøpmennene har størst ære for at bankfisket no ble innført, eller rettere sagt, drevet i større stil enn før hos oss.

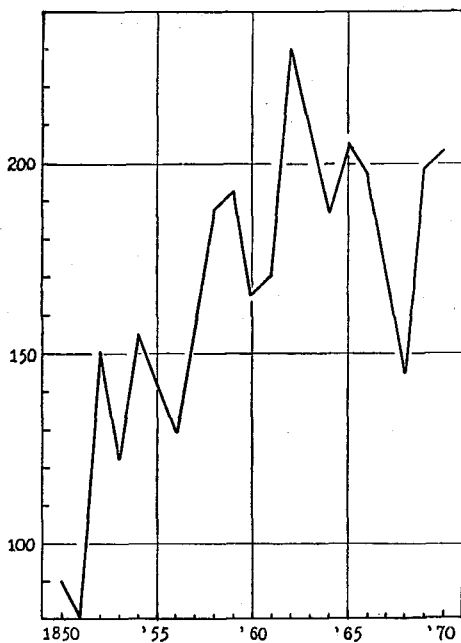
På ymse vis var omlegging av det norske fisket forebudd i første halvdel av 19. århundre. Riksmaktene gjorde vedtak som ble til stort gagn for fisket. 1. januar 1849 falt fisketienden bort og i 1851 kom oppsyn ved sildefisket som lovfast institusjon.

På Sunnmøre kan vi spore en tendens til rasjonalisering av fisket gjennom utskilling av et lag i folket som får *fisket som hovedyrke*, enten det er som deltakere i sjølve fisket, som tilvirkere eller som mellommenn ved salget. Tjenestegutter og yngre bondesønner som ikke hadde eiendom, la penger tilside i gode fiskeår. De tok seg en plass ute ved kysten og reiste stua si der. Litt inntekt hadde de av jorda, men det meste tok de fra fisket. Veksten av disse »fiskarhusmannsplasser« kan vi alt spore på 1700-tallet. I 1750 var 16,1 prosent av alle bruk plasser i de 8 typiske fiskeherred på Sunnmøre med en tredjedel av folket (7.500), mens i de andre bygdene var 7,3 prosent av bruka plasser. I Borgund, som lå lagligst til for fisket, og som bød på de beste avsetnadstilhøve, var 33,5 prosent av bruka plasser.⁴⁸ Utviklingen gikk i den retning at der stadig ble flere plassmenn⁴⁹ ute ved kysten, som ble mer bunden til fisket. Av disse kom en del til å bli boende på øyene, og de holdt den gamle sjøleierdrift oppe. En annen del søkte inn til Borgund, som seinere skilte ut den vestligste delen til byen Ålesund. De blir da byfiskere og for størstedelen leiefolk hos kjøpmennene der, da de gikk over til å ruste ut fartøy til havfiske. Ålesund hadde handle-

⁴⁷ Hjort I s. 227.

⁴⁸ Utregning etter opplysninger hos Hans Strøm.

⁴⁹ I tidbolken 1723—1825 auker tallet på plassmenn i Romsdals amt med 349,5 prosent, hele Norge 311,1 prosent. Auken av oppsittere i fylket er i samme tidbolk bare 7,3 prosent, mot hele Norge 33,2 prosent. Aschehoug s. 38. Johnsen, O. A. »Norges Bønder« s. 302.

Prisen på klippfisk (1818 = 100)⁵⁰.

føre menn. Kjøpmennene utvider markedene og etterspørselen etter fisk ble så stor at de fikk avsatt all den tilvirkete fisk de kunde skaffe. Henimot 1860 merker en også en alminnelig prisstiging på klippfisk.⁵⁰ Prisstiging og gode avstenadstilhøve måtte gi Ålesunds-kjøpmennene oppmuntring til sjøl å ta mer virksom del i fisket. Fra denne tid blir de ikke bare fiskekjøpere og leverandører for bondehandelen, men de blir også redere for en fiskeflåte. Kanskje må en i dette søke den viktigste grunn til at der no i motsetning til tidligere kom til å bli voksterverner for et moderne havfiske på Sunnmøre. Det er vanlig oppfatning at det først er fra

»svensketida«, som tiden fra 1861 kalles i Ålesund, at handelsmennene tar til å interessere seg for utviding av fisket, og at det bare var åtringen til vårtorskefisket de rustet ut før den tid. Men vi har prøv på at før svenskene kom til Ålesund, så handelsmennene seg om etter nye fangstfelt. Rett nok førte det ikke til resultat av stor betydning, men det vitner om at alt no har de utviding av fisket i tankene.

I s l a n d s f i s k e. — Fra 1. april 1855 var fri handel og skipsfart tillatt på Island, og 3 år etter gikk en ekspedisjon på sildefiske ved Island fra Ålesund og en fra Bergen. Ålesundsfartøyet kom heim uten hell, heter det i innberetningen fra den danske visekonsul i Ålesund.⁵¹ »Imidlertid«, står det, »er det gjort en Erfaring med Hensyn til Torskefangst paa Nordkanten af Island, der sandsynligvis nok vil bevege til Forsøg i den Retning kommende Aar.« I 1859 gikk 3 fartøy fra Ålesund til Island på torskefiske, »men Udfallet viste sig ugunstigt, hvorfor det er at betvivle at lignende Forsøg gjentages.⁵²« Dette er de knappe

⁵⁰ Prisen på klippfisk 1850—70 etter noteringer på Bergens Børs. Indeksframstilling. År. 1818 = 100. Etter »Det norske folks liv og historie« IX s. 401.

⁵¹ Kvalsund s. 40.

⁵² »Copibog for det danske Vice-Consulat i Aalesund«. Aarsberetning 1859.

opplysninger vi hittil har hatt om de første islandsekspedisjoner fra Ålesund. Her kan det legges fram nye fakta om dette.

»Bergensposten« for 5. oktober 1858 gjengir fra »Aalesunds Handels- og Søfartstidende« 23. september s. å.: »I sist forløbne Uge er en Jagt tilhørende et herværende Handelshus arriveret fra en expedition paa Island, hvorhen den for et par Maaneder siden var udrustet, rimeligvis mere for at undersøge de lokale og kommersielle Forhold enn med nogen Udsigt til Fordel av dette for vaart Sted anstilte første Forsøg i denne Retning.« Utfallet av ekspedisjonen er ukjent. »Bergensposten« har ingen melding om det bergensfartøy som reiste. I et brev fra den danske visekonsul i Ålesund dagsatt 7. oktober 1858⁵³; heter det imidlertid: »— — — Jeg skylder at oplyse at den 20de sidstleden (september) ankom hertil direkte fra Island Skipper A. Olsen af Bergen, førende Jagten »Vaarsilden« og anmeldte sig i Vice-consulatet den 21. — — — Skipper A. Olsen forega iøvrigt at være udexpederet fra Bergen med Bestemmelsen at drive Sildefangst ved Island, men at denne Fangst var mislykkedes.« Den andre jakt fra Bergen førte kaptein A. A. Hille. Konsul Grip m. fl. stø for utrustningen. Kaptein Hille fortalte at da de bare hadde nøter og ikke garn med seg, ble ekspedisjonen mislykt, fordi silda ikke kom inn i de fjordene de var i.⁵⁴ Dette var vel også grunnen til at ekspedisjonen fra Ålesund ble mislykt. Ukjent som nordmennene var med farvatnet kring Island, var det også vanskelig for dem å ta seg fram. Det heter om det i et brev fra den danske visekonsul i Ålesund:⁵⁵ »Hvad Lodsvæsenet paa Island betreffer skal jeg forsaavidt det tilkommer mig at udtale noget derom tillade mig at meddele at de her hjemmehørende Skippere, der som berørt have besøgt Island i de sidste 2 Aar, har klaget over at der i saa Henseende var meget at udsette, idet der i det Fald paa lange Strekninger ikke var ansatte faste Lodse som havde Kjendskab til Farvandene.«

I 1859 reiste 3 jakter fra Ålesund på torskefiske ved Island.⁵⁶ Kaptein Juhler hadde »Vidar«, kaptein Myrseth »Krydseren« og kaptein Olsen hadde den tredje. Juhler og Olsen er kommet tilbake kring 13. juli. Juhler hadde en fangst på henimot 2.000 stk. torsk, et halvt snes tønner kveite (helleflyndie), samt noen og tjue tønner spekk av en kval de hadde fanget. Utbyttet var likevel ikke regningssvarende for dem som sendte ekspedisjonene. Derfor kunde det heller ikke oppmuntre til nye forsøk i den retning. Men de hadde slått fast at ved kystene av Island fantes ymse fiskeslag i mengde. Det som hadde

⁵³ Copibog for det danske Vice-Consulat. Brev nr. 4, 1858.

⁵⁴ »Norsk Fiskeritidende« 1883 s. 125.

⁵⁵ Copibog. Brev nr. 4, 1860.

⁵⁶ »Bergensposten« 26. juli 1859.

ødelagt fisket for dem, var at det på forsommeren hadde vært uvanlig mye storm. Olsen og Juhler hadde begge bare en gang vært inne ved byen Rækevåg og fylt vatn.

Kjeldene gir oss ikke opplysning om måten de dreiv torskefisket på. Det at de bare en gang var inne og fylte vatn, kunde tyde på at de hadde drevet havfiske ubunden av land. Jaktene var dekte skuter, så det kunde la seg gjøre. Men med de knappe opplysninger vi har, kan vi ikke føre noe sikkert prov på det.

Det som er det interessante ved disse ekspedisjoner, er at de peker fram mot den moderne sunnmørske fiskedrift, og det uten at utlendinger først hadde vist vegen.

D a m p s k i p. — På samme tid vil vi på et annet felt finne spor av tendensen til rasjonalisering av fisket. Det er et nytt hjelpemiddel som blir tatt i bruk, d a m p s k i p e t. Norge kom seint med i overgangen fra seil til damp, og norske redere kjøpte opp i mengdevis gamle engelske seilskuter. I 1827 fikk vi vårt første dampskip »Constitutionen«, men det var lenge før utviklingen tok fart.⁵⁷ På 1850-tallet begynner kravet om mer tidhøvelig rutesamband langs Norskekysten å ta form. I et skriv fra Ålesund til »Bergensposten« 24. januar 1855 heter det: »Hvad der mest rører sig i vore største merkantillistiske Interesser er Udvidelsen af Dampskibsfarten i disse Egne. Indbydelsen fra Bergen om ved Aktier at bringe et Dampskib i Fart mellem Bergen og de nordenforliggende Byer, har saaledes mødt en velfortjent Indgang, og ikke mindre end 9000 Spd. er tegnede her på Stedet.« Samtidig arbeide de med å få dampskip i Kristiansund.

I 1857 kjøpte det Søndmør—Romsdalske Dampskibsselskab, Ålesund—Molde, en båt og lot den dele i to ved Akers mekaniske verksted. Det ble hjulbåtene »Søndmøre« og »Romsdal«. De ble satt i rute på fjordene.⁵⁸ Dampmaskinen på »Søndmøre« var 30 hestekrefter og den gjorde 8 knop. Båten var 110 fot lang og 15 fot brei. Foruten disse to båter hadde Ålesund no fått 9 andre faste dampskipsanløp. Med all den dampskipsfart for øyet, var det nærliggende for fiskerne i seil- og robåter å føle seg akterutseilt, i dobbelt forstand. Dette ga støyten til at de tok dampskipet i bruk under fisket alt i slutten av 1850-tallet. Det materiale vi har å bygge på her, er ytterst magert, og de verk som er ført opp i litteraturfortegnelsen bak nevner ingen ting om dette første norske forsøk med dampskip som hjelpemiddel under fisket.

Det var som slepebåt sunnmørsfiskerne først gjorde seg nytte av dampskipet. Etter meldinger som »Bergensposten« tar opp fra »Aale-

⁵⁷ Brochmann s. 110.

⁵⁸ »Bergensposten« 11. november 1857; Joak. Andersen; Olafsen I s. 225—27.

sunds Handels- og Søfartstidende« i 1858 og 59, går det fram at under vindstille blir »Søndmøre« brukt til å slepe båter til og fra feltet. Den kunde gjøre flere turer om dagen med en lang rekke båter på slep. Dette var ikke bare ved bankfisket, men også vårsildfiskerne lot seg slepe av »Søndmøre« både med nøter til sildefjordene og etter at nøtene er tømt til salterier. Her måtte overgangen være lett til også å la dampskipet ta del i fisket, det ble også brukt til å ta opp redskap som var drevet av. Vi har kjelder⁵⁹ som stadfester at dampskipet ble brukt til direkte deltaking i vårtorskefisket 1860. Dette må sannsynligvis være »Søndmøre«. Utenom dette har vi ikke mer kjennskap til denne, vel verdens første fiskedrift med dampskip.

Hummer, guano og tran. — Vi har flere dømme på den omlegging av driftsmåten i fisket som er i emning fram mot 1860. I 1856 deltok 60 fartøy, som var utrustet særlig fra Ålesund og av handelsmennene på bygdene, i vårsildfisket.⁶⁰ Og året etter ble der utrustet flere kostbare ekspedisjoner til vårsildfisket fra byen enn noen gang før.⁶¹ Feltet på heimebankene hadde de også som nevnt (s. 16) utvidet disse år, da de tok til å sette garn utafor Djupet. Et ualminnelig rikt hummerfiske gjorde at båter fra det engelske hummerkompani kunde gå med full last fra Ålesund.⁶² Fisket holdt opp når engelskmennene reiste, da sunnmøringene ikke hadde høvelige båter til å frakte hummeren til marknads med. Etter 1700 hadde hummerfiske vært en viktig næringsveg for kysten mellom Bergen og Arendal. I særlig bygde hummerbusser sendte de årlig dusinvis av hummer til Holland og enda mer England.⁶³ Fra 1826 dreiv sunnmøringene hummerfiske.

Av den råfisken som blir tilvirket, vil der bli til overs mye fiskeavfall. Ved framstilling av *fiskeguano* kan også dette komme til nytte. Men i Norge var det ingen fabrikkasjon av fiskeguano. Det var Peru som var Norges og det øvrige Europas leverandør. Navnet guano stammer forresten også fra et sør-amerikansk målføre, »quichuamålet«, der det heter »huanu« og betyr »dyregjødsel«.

I »Bergensposten« 18. mars 1855 finner vi melding om at distriktslæge Karl Hansen og korpslæge Fr. Chr. Schübeler har funnet opp framgangs måte så de kan lage gjødsel av fiskeavfall, det skal kalles, »norsk

⁵⁹ »Om Lofotfisket« 1862 s. 19 gjengir etter Fiskeberetning fra fogden på Sunnmøre 1860 melding om dampskip ved torskefisket. Denne fiskeberetning, som muligens kunde ha flere opplysninger om dette, har det ikke lyktes å få fatt i. Amtmannen nevner heller ikke noe om det.

⁶⁰ »Bergensposten« 9. mars 1856.

⁶¹ »Bergensposten« 8. mars 1857.

⁶² »Bergensposten« 4. juni 1861.

⁶³ »Det norske folks liv og historie VI s. 249 o. f., Bugge I s. 351.

fiskeguano«. De får patent på framstilling i et tidsrom av 10 år. I februar 1855 hadde distriktslæge Hansen gjort alt klart til fabrikkasjon av fiskeguano i Ålesund, og fra mars er fabrikken i gang. »Han modtages med så megen større Velvilie«, skriver »Romsdals Budstikke« 26. mars 1855, »som Interessen for Jordbrugets Udvikling her i de senere år har fundet stor Indgang.«

Fabrikken i Ålesund skal være den første i rekken av slike anlegg som siden skal komme langs kysten. Med dette formål for øyet går Hansen og Schübeler i spissen for et »Norsk Fiske-Guano Selskab « med hovedsete i Oslo.⁶⁴ På ekstrasamøte i »Akers Sogneselskab« 17. september 1855 forklarer Hansen at det er hodet og ryggen av fisken de skal bruke.⁶⁵ Innvollene kan de ikke bruke før de får mer røynsle. Fabrikken i Ålesund fikk stor omsetnad, da jordbruket hadde tatt seg opp samtidig med fisket.⁶⁶

Noen år etter kom der en ny guanofabrikk som malte tørka fiskehoder.⁶⁷ Den gikk seinere over til et norsk-engelsk firma som utvidet den og tok til å bruke dampkraft ved framstilling av guano.

Ved tilvirking vil en av råfisken også få viktige biprodukt, rogn og lever. Sunnmørsbøndene pleide å koke levra til tran. Av dette gamle heimeyrket vokste det fra 1850-tallet fram en industri i Ålesund, som siden gjorde byen til en ledende på dette område. Det var framstilling av *medisintran*. Den første medisintran ble framstilt bl. a. av apoteker Peter Møller (1793—1869) i Ålesund på 1850-tallet.⁶⁸ Den nye måten han hadde funnet opp, var å smelte levra ved vassbad. Etter denne første prøven vokste produksjonen sterkt, og store kapitaler ble snart nedlagt i denne bransje. Den nye næringsgrein ga byen stigende inntekter. Denne tran laget de av frisk torskelever og bare under sjølve fisket. Der kom medtevlere i Nordland og Finnmark, men de var ikke tevlere, enda om de fikk folk fra Ålesund til å lære seg å framstille dampmedisintran.⁶⁹ Seinere kjøpte ålesundsfirma opp tranbrenneri langs hele kysten. (Peder Devold, Jervell, Brødr. Aarsæther, Oluf Holm.)

Fram mot 1860 var Ålesund i sterk vekst.⁷⁰ Den alminnelige handelskrise som gikk over Norge i slutten av 1850-tallet, gikk byen fri for. Tiåret fra 1858 viser en vekst på det økonomiske område som vel ikke noe annet tidsrom i byens historie.

⁶⁴ »Morgenbladet« 8. november 1855.

⁶⁵ »Morgenbladet« 27. september 1855.

⁶⁶ »Bergensposten« 25. april 1855.

⁶⁷ Joak. Andersen s. 25.

⁶⁸ »Aalesunds Blad« 24. februar 1872; Kvalsund s. 51.

⁶⁹ Bugge I s. 239.

⁷⁰ Kvalsund s. 39.

På hamna kunde der på en gang være samlet 50 fartøy, derav halvdelen spanjoler, men dessuten nordmenn, svensker, dansker, engelskmenn og franskmenn. Spanjolene ventet på klipfisk, franskmennene lastet rogn og engelskmennene hentet hummer. Med dampskip var der så stor trafikk langs kysten at de ofte måtte la last ligge over.

Det bilde vi får her, syner oss ikke et bortglemt vestlandsk bondesamfunn med et næringsliv i stillstand. Men vi ser et Sunnmøre som er på veg ut av isolasjonen. Dermed har vi prov på at svenskene kom til Ålesund på en tid da der var i emming en omlegging av næringslivet på Sunnmøre. Det kan altså ikke være svenskene som skapte ekspansjonen i fisket, men det skyldes dem at den gikk i den retning den gjorde, utviding av driften på Sunnmørsbankene, da de i denne oppkomstid kom med høvelige havfiskefartøy til Storegga.

D e k k s f a r t ø y. — Det var ikke slik at de ikke hadde dekte fartøy på Norskekysten, de ble bare ikke brukt til fiske. Men at det nettopp var et dugende **d e k k s f a r t ø y** som trengtes for at havfisket kunde vokse fram, det hadde en lenge vært klar over. Like fra Hans Strøm i 1750 til amtmann Thesen i 1850 ser vi embetsfolk rett som det er kommer med framlegg om å trygge driften og gå over til dekte fartøy, og de viste til Thomas Longva på 1600-tallet og storeggfisket hans. »Det romsdalske praktiske landhusholdningsselskab« hadde i 1812 satt opp en premie på 20 riksdaler til den som kunde bygge et dekkfartøy som var høvelig til storeggfiske. Ingen prøvte seg, og en oppmoding i 1850 førte heller ikke til noe.

Når vi vil finne grunnen til at disse oppmodinger ikke førte til noe, kunde det tenkes at sunnmøringene først måtte se den nye drift i praksis, før de vågde å ta til med havfiske. Men vi vet at de alt lenge hadde kjent til en havfiskedrift, den hollandske. Vi har et prov på det i auditør Chr. Grøn Molbergs avhandling om sunnmørsfisket i 1781. Han forteller at han var med sunnmørsfiskere så langt ut på bankene at Romsdalshorn ikke vistes høgre enn tre grytefotter; det er Grytingen på Storegga 16 mil fra land. Her ute traff de 6 hollandske fiskehukkerter på samme slags fiske. Til dem solgte sunnmøringene all den lange og brosme de fikk, og så mange kveiter de ikke hadde plass til. Hollenderne saltet straks fangsten. De hadde fisket dårligere enn sunnmøringene. Molberg fortsetter: »Hvilken beundringsværdig Forskjel mellem Hollendernes Fiskeri og Vaares! Og hvor stor er Overbalancen i Deres mod Vaares! Vaares Misundelse derover maatte saa meget mere opvækkes, som vi have det samme fiskerige Hav for oss som de, og have fisket det meste av denne Mengde udenfor Vaare egne Strandbredder.⁷¹«

⁷¹ Kongelig Dansk Landhusholdningsselskabs Skrifter 1790.

Men sunnmøringenes »Misundelse derover« ble ikke så mye vakt at det fikk noen følger for fisket. De holdt på gamlebåten. De endret den litt etter hvert så den ble sjøsterkere, men likevel ikke høvelig til havfiske. Vi må regne med at fiskarbonden var ikke båtbygger, han kjøpte båten. Båtbyggeren fant det lettest å holde fram med den typen han en gang var vant å bygge. Når kjøperen ikke krevde noe nytt, var det i hans interesse å holde fram med den gamle. Likevel kunde det tenkes at en nevenyttig kar fant på å legge dekk over båten sin. En ting vilde legge hindringer i vegen, skogløysa på Sunnmøre. Ute ved kysten var så lite skog etter 17. århundre at mange gardar ble folketomme, da de ikke hadde trevirke til å vøle huset med.

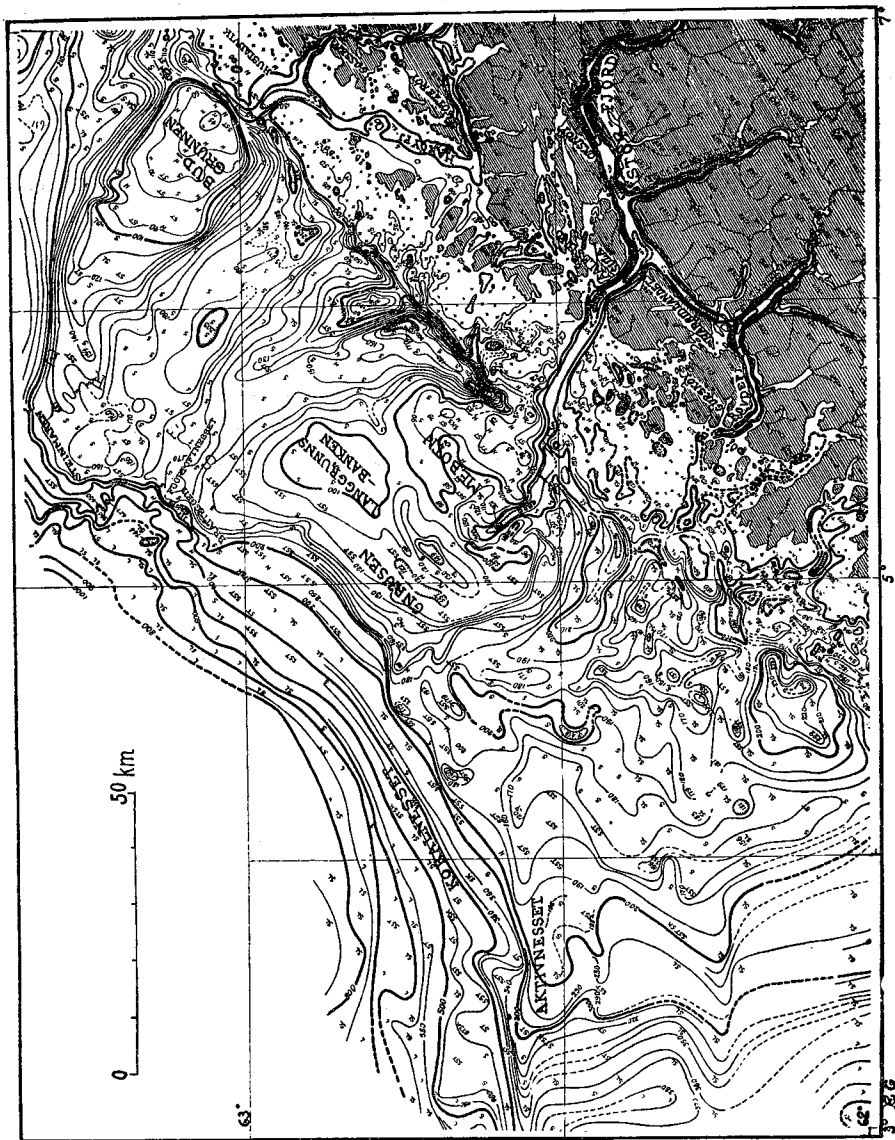
Disse oppmodinger fra embetsmenn og landbruksselskap om å gå over til havfiske, var ikke rettet til menn som var bunden bare til fiske. Stordelen hadde fisket som hjelpeyrke, og de hadde gjort den utviding av driften som yrket krevde. Var det dårlig fiske nær land, trakk de lenger ut på bankene. De hadde røynsle for at med stigende tilførsel, fulgte fallende priser. Følgelig hadde de ikke interesse for sterk auke av fangstmengden. — Å skifte ut gamlebåten med en helt ny type, var for stor vågnad. Ny, dyrere båt vilde kreve større og dyrere utrustning, det krevde lenger fangsttid, mer intens drift. I det hele vilde det føre til omlegging av næringslivet. Med det grunnlag fisket hadde i folkehusholdet, høvde gamlebåten. *Derfor kunde ikke fiskarbonden skifte båt, uten samstundes å skifte yrke!* Den viktigste grunn til at sunnmøringene ikke hadde tatt til med havfiske med dekte fartøy, lå på den måte i sjølve samfunnshusholdet. Fiskerbonden hadde et tosidig yrke. Han hadde garden å passe, og han hadde båten. Når karfolket var på fiske, var det kvinnene som stelte garden. Men til onnene kom de heim fra fisket. Yrket krevde at de delte arbeidskraften sin mellom fiske og jordbruk. »Af Fisket«, skriver Hans Strøm, »skal Bonden tage det fornødne, ei alene til Skatters og Landskylds Udredning, men og til fremmede Korn-Varers Indkiøb, saa vel som all anden Nødvendigheds og Overdaadigheds Kram.«

Det at sunnmøringen både var fiskar og bonde, førte til at han hverken dreiv jorda eller sjøen med full kraft. Men likevel hadde han nok til livberging for seg og sine. Han hadde da heller ikke, som Vinje sier, »den misnøje som er mor til framgangen«. Etter dette kunde en ikke vente noen revolusjonerende omlegging av fisket med utgangspunkt på bygdene.

En grunn til at folket på Norskekysten så seint kom igang med havfiske, i motsetnad til kystbuen i England og Holland, må en søke i de geografiske tilhøve. Nordmennene kunde drive i sine fiskerike fjorder og kring øyene, mens englanderne og hollenderne ikke har slike

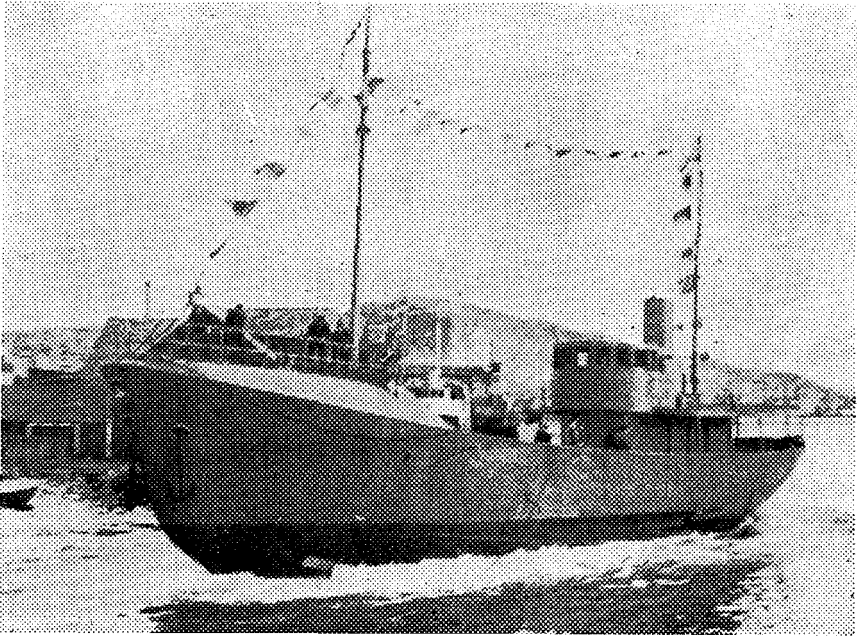
rikdomskjelder utfor stuedøra. Vilde de ha fiskedrift igang, måtte de søke ut på bankene i Nordsjøen.

Om en på sunnmørsbygdene ikke kan spore noen interesse for rasjonalisering av fiskedriften, så finner en det i Ålesund. Handelsmennene der hadde ikke bare en utviding av fisket i tankene, men de hadde også kapital så de kunde sette tanken ut i livet. Derfor var det de som kom til å ta skrittet som førte til omlegging av fisket. Ålesund kom på den måten tidligere igang med moderne fiske enn sunnmørsbygdene. På bygdene skiftet de ut gamlebåten med den såkalte møring og seinere deksbåt etter at byen hadde fått bankskøytene sine. Det kan da være tale om en påverknad fra de svenske og de nye ålesunds-skøytene. Men om en bare skal se det slik, eller om det vilde ha kommet likevel, som naturlige utslag av en tendens til suksessive forbedringer av båttypen, at altså den nye båten på bygdene kunde utvikle seg parallelt med og uavhengig av den båttypen som var i bruk i byen, det er hypoteser en kan sette fram, men ikke gi fullnøyende svar på.

Mørebankene. — Utsnitt av Høltedals dybdekart.
Arr. av Oscar Sundt.

Framveksten av havfisket.

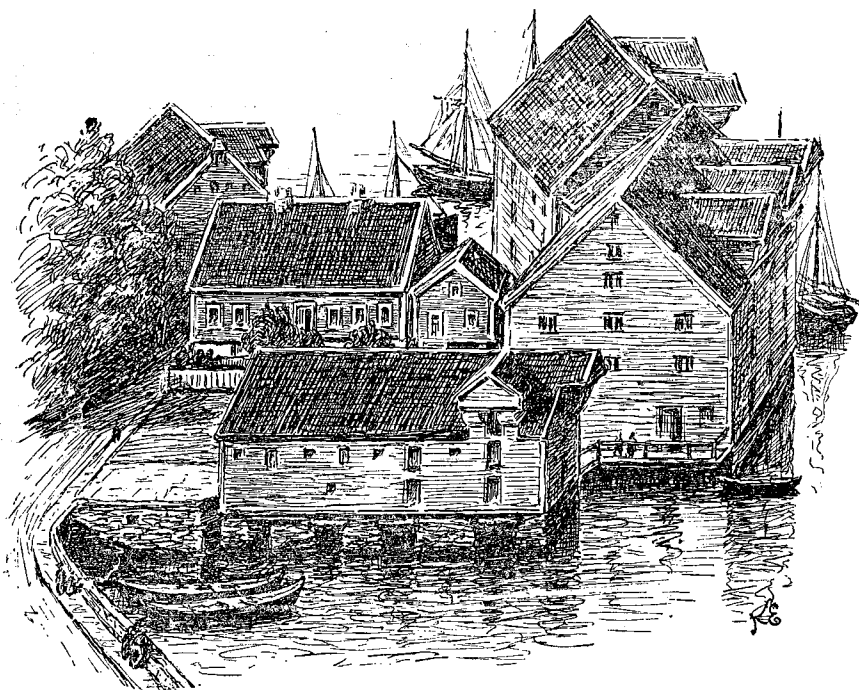

Bankskøyte og møringsbåt.

I siste halvdel av 19. århundre blir det et skarpere skille mellom det gamle bondebruk og det nye bybruk. Det skyldes framveksten av havfisket i Ålesund. For fiskebyen var det nødvendig å få utvide fisket. Men som vi så, var den gamle driftsmåten så rotfast i bondebruket på Sunnmøre at om fiskarbonden skulde gå over til ny og sterkere drift, vilde en dermed få omvelting i yrket. Derfor ser vi at mens byen skaper det nye fisket på nytt grunnlag, bygger gamledrifta på bygdene videre på fiskarbonden i åpnebåten. Det nye systemet med reder og fiskar sto i så skarp motsetning til den gamle sjøleierdrift at den ættled av fiskarbønder som med kritiske øyne så det nye bankfiske vinne fram, ikke klarte å følge med. Det kvart hundreåret som følger etter de første prøvene på Storegga i 1861, er nærmest prøveår for nordmennene. Deltakingen i bankfisket er ujamnt. Enkelte år blir det kjøpt mange bankskøyter i Ålesund, andre år kan de bli solgt. Den gamle bruksmåten har enda så sterkt rom at der kan være tvil om det nye har

Bildet ovafor: Stabelavløping på Liaaen-vervet i Ålesund. — Det er et langt sprang fra bjørkedalsåttringen til de moderne dieseldrevne havfiskefartøy av stål.

Fot.: Sunnmørsposten.

Her, hos Rønneberg i Korsen,
leverte svenskene første fangsten sin (Korsen før Ålesundsbrannen).

framtiden for seg. Først omkring 1880 kom oppsvinget. Da ble grunnvollen for havfiskeflåten lagt.

Blant de svenske fiskere som dreiv bankfiske utafor sørligste delen av Norskekysten, var Ole og Andreas Berentsen fra Klädesholmen i Bohuslän.⁷² De fikk høre av en ålesundsskipper om fisket til sunnmøringene på Storegga, og fikk lyst å prøve dette feltet. Tidlig på året 1861 drog de nordover. De ble ikke, som en kan lese hos de fleste forfattere, drevet nordover av storm om sommeren. Etter 14 dagers fiske kom de inn til Ålesund med fangsten sin. Det var salta lange, kveite, lever og rogn. *Rønneberg & Sønner* kjøpte fangsten for rundt 1.150 spd. Svenskene var fornøyd med utfallet. Men før de reiste heim, ble ei av skøytene ille medfart, enda om det ikke var noe overhendig vær. Den mistet alle liner, storbåten og ankeret med 20 favner kjetting.⁷³

Lenge hadde de i Ålesund tenkt å nytte ut de fiskerike felt de visste

⁷² Hjort I s. 366.

⁷³ »Bergensposten« 30. april 1861.

måtte være på Storegga.⁷⁴ Da svenskene hadde levert fangsten sin, ble det røyndom av tanken. Rønneberg gikk straks igang med å ruste ut to av skøytene sine til bankfiske. De var ute 8 dager og kom tilbake med god fangst av lange, brosme og torsk. Noe hadde de tørka, noe var rå. Ålesundskjøpmennene tok no det viktige steget å ruste ut egne skøyter til storeggfiske. Det er en mulighet for at svenskene kom tilbake til Ålesund om sommeren samme år og holdt fram med bankfisket. I følge »Bergensposten« 30. april 1861 reiste de heim før 24. april. Men i »1. quartalsinnberetning for det Danske Vice-Consulat i Aalesund«, 1862 heter det at »Bankfisket blev drevet om Vaaren og Sommeren af Svenskene«.

I 1862 kom svenskene tilbake med 13 skøyter. Kjøpmenn i Ålesund hadde skaffet seg 5 skøyter, 2 av dem hadde de kjøpt fra Sverige. Den fangsten som dette året ble solgt i Ålesund, kom opp i 12.000 spd.

I 1863 deltok tilsammen 44 bankskøyter i fisket. 19 var fra Ålesund, 2 fra Kristiansund, 22 fra Sverige og 1 fra Danmark. Fangsten ble det året solgt for 36.000 spd. 17.000 spd. falt på de norske skøytene.⁷⁵ Av de nye skøytene var 10 bygd på Håstedvervet i Ålesund.⁷⁶ Svenskene bygger fra dette året fartøy på 40 lester,⁷⁷ de er større enn de første skøytene, da de har fått røynsle for at tørrsalting gir god vare. De kan derfor salte ned så store parti fisk som fartøyet kan romme. — Ålesunderne hadde tatt til med utrusting de første dagene av mars. Svenskeskøytene dreiv fangsten fra april til august. De hadde en gjennomsnittsfangst av 10—13.000 stk. fisk. Storhopen solgte de fersk i Ålesund. Derfra ble den sendt til Shetlandsøyane,⁷⁸ der den ble tørka og virka til utførsel. De tjente bra på dette. — Ei av svenskeskøytene som havareite dette året, ble kjøpt av en ålesundskjøpmann og omrigga (»Bratteggen« s. 44).

I 1864 var 17 norske skøyter med i storeggfisket, av disse var 2 fra Stavanger, svenskene kom med 18 skøyter.⁷⁹ Som året før hadde fiskerne mange hindringer på grunn av storm.

I 1865 er det bare 10 norske og 10 svenske skøyter med i fisket. På disse 5 første år hadde bankskøytene levert fangst i Ålesund til en verdi av over 100.000 spd. Det var langt mer enn bankfisket før hadde gitt på Sunnmøre.

Vi ser at deltakingen i storeggfisket blir mindre noen år. Som

⁷⁴ Beretning om Fiskeriutstillingen i Aalesund 1864.

⁷⁵ Joak. Andersen s. 55, Bugge I s. 226.

⁷⁶ »Aa. H. & S. T.« 20. september 1862.

⁷⁷ »Bergensposten« 8. november 1863.

⁷⁸ »Aa. H. & S. T.« 2. mars 1895.

⁷⁹ Bugge I s. 226 o. f.

grunn til dette har stormhindring vært nevnt. Men der er viktigere grunner. Svenskene dreiv en tid mer i Kattegatt, fordi de fikk høve til å avsette klipptisken med de svenske jernbaner⁸⁰, og derfor kunde de ta mot mer ferskfisk på den svenske vestkysten. Av denne grunn ble Ålesund mindre viktig som marknad for dem. At tallet på norske-skøytene også gikk ned, kom av at de hadde dårlig utbytte, dårligere enn svenskene. Bankskøytene fra Ålesund ble delvis satt i annen fart. En del ble solgt til Finnmark.

Grunnen til at svenskeskøytene gjorde det bedre enn de norske, var at nordmennene ikke var øvd med dette slags fiske. Og mens handelsmennene med stort pågangsmot tok fatt på utrusting til det nye fisket, opplever en det at fiskarbonden mistruen holder seg tilbake.

Det er et sosialt moment en må regne med her. Fiskarbonden sto høyre på rangstigen enn »den fattige fiskar«. Derfor var han, sjøleieren, lite lysten på å bli leiemann hos handelsmannen. *Ole Thoresen* (1829—1919), en av de første skipperne på bankskøytene fra Ålesund, forteller⁸¹ at fra først av var det nesten uråd å få folk på skøytene. I 1863 overtok han »Bratteggen«, reder *Hans Wingaard Friis d. e.* (1827—92). Men fiskere var det vanskelig å få med. Til slutt måtte de ta steinarbeidere, og den som ellers vilde by seg. Når de, som hadde det beste kjennskap til fiske, ikke vilde være med, er det lett forklarlig at de norske skøytene hadde mindre utbytte enn de svenske med sitt kyndige mannskap. De norske redere måtte leie mange svenske fiskere de første år av denne grunn.

De skøyter de brukte disse 5 første år, kaltes etter bruken »liggerer«.⁸² Under fisket lå de for varp på bankene. Fisket ble så drevet fra to småbåter, »svenskeruller« som de kaltes. Fangstredskapet var line; svenskene brakte no dette redskap som tidligere var temmelig ukjent på bankene i bruk. Da de norske fiskerne tok etter, var støyten gitt til linefisket som ble det vanligste. »Liggerne« hadde 13—17 mann. De 14 dager skøytene lå på Egga, hadde folket en strid tørn. To mann var skiftevis igjen ombord og stelte fisken og salta den i binger. Det kaltes å ha »borddag«. Skipperen hadde sin »borddag« som de andre. De øvrige satte så linene fra »svenskerullene«. Når skuta hadde full last, drog de inn til Ålesund og leverte fangsten. Utbyttet ble delt slik at rederen hadde 4 løter, da holdt han ender og bøyer. Mannskapet holdt sjøl liner. De hadde en lott hver. Skipper, styrmann og kokk hadde noen angler på linene ekstra. Unggutter kunde være med som halvlottinger.

Den sterke veksten av bankskøytetflåten førte til at feltet på Stor-

⁸⁰ »Bergensposten« 30. mars 1866.

⁸¹ »T. Snm. hist. lag« 1914 s. 7.

⁸² »Aa. H. & S. T.« 2. mars 1895.

egga ble for lite. Linebruket til de ymse skøytene kom i vegen for hverandre. Satte de linene nærmere land, støtte de sammen med garnbruket til båtfiskerne. Av den grunn ble der stor strid på feltet, og dette gjorde ikke tilhøvet mellom fiskarbonden og skøytefiskar bedre.

Fra 1866 kom der et omskifte i bankfisket, som på nytt lag ga det framgang. Da tok de til å bruke bankskøytene ikke bare på Stor-egga vår og sommer, men også ved vårtorskefiske. Bare på det vis at de tok del både ved sommerfisket og vårtorskefisket, kunde drifta lønne seg.

Den som først hadde brukt bankskøyte ved vårtorskefisket var Ole Thoresen på Friisskøyta »Bratteggen«. Det var ikke bare ålesunds-skøytene som tok opp denne drifta, men svenskene fulgte også etter. De tok no til å bruke en type av skøyter som var mindre enn »liggerne«, det var de 20—30 tons, såkalte »beseilere«. De hadde 7—9 mann ombord. De dreiv fiske fra en småbåt mens skøyta lå for seil.

Dette året var bare 6 svenske og 8 norske skøyter med i bankfisket, men utbyttet var godt. Svenskene kom året etter, 1867, igjen med 19 skøyter som deltok sammen med 8 norske. Det samme tall gjelder også for 1868. Dette året deltok 30 skøyter i vårtorskefisket. Men dårlige værtilhøve gjorde at utbyttet av fisket for hele året ble under middels. Men fra 1868 til 1871 kan vi spore sterk vekst av utbyttet både for norske og svenske skøyter. Det siste året var verdien av skøytefisket 2½ gang så stort for de norske og 3 ganger så stort for de svenske som i 1868. Gjennomsnittsverdien av fangsten på hver skøyte i dette tidsrommet var:

1868: 553 spd., 1869: 770 spd., 1870: 1198 spd., 1871: 1644 spd.

En grunn til at utbyttet var bedre, var at råfiskprisen var steget. For 100 stk. rund torsk fikk de i 1868 18,40 kr. i 1871 32,80 kr. Denne stigning skyldes igjen at fangstmengden gikk ned, da værtilhøvet hele tiden var ødeleggende for drifta. Men de skøyter som likevel deltok, dreiv hardere enn tidligere, da de hadde næsten dobbelt så mange angler på linene som før.

Om bankskøytene hadde god fortjeneste disse år, så var likevel totalverdien av fisket både for byen og bygdene under middels. Når de 11—1200 båter gjorde det dårlig, førte det med seg en så sterk nedgang i utbyttet at det ikke kunde oppveies av den framgang skøytedrifta samstundes hadde. Da jordbruket slo feil på samme tid som fisket, ble det omkring 1870 vanskelig å klare seg både for bymann og bonde. Mange handelsmenn i byen og på bygdene gikk konkurs. Da fiskar og fiskarbonden, som hadde en utstrakt kreditt hos handelsmannen, ikke lenger kunde betale gjelden sin, var det heller ikke mulig for handelsmannen å svare sine forpliktelser. Under denne krise var tilhøvet så

vanskelig at der kunde være fare for stans i framveksten av bankskøyte-drifta. I Ålesund ble skatten den høgste i riket, 10 %.⁸³

Den oppgang skøytedrifta hadde på samme tid, kom i første rekke svenskene til gode. Handelsmennene i Ålesund som betalte fiskerne høge priser for råfisk, fikk vansker med avsetningen. I følge norske konsulatinnberetninger var det rundt 1870 vanskelige avsetningstilhøve for fisk. Handelsmennene hadde ofte dyre innkjøp av råfisk, og før de fikk utføre den falt prisen.

Skøytefiskerne var for det meste fra Sverige. De fleste norske skøytene hadde også svensk mannskap. Av de 6 norske skøytene som var med i bankfisket i 1872, hadde 4 utelukkende svensk mannskap; og på de 2 andre norske skøytene var 14 svensker og 9 nordmenn.

Eldre ålesundere minnes enno navnet på de svenskeskøyter som var arvisse gjester,⁸⁴ t. d. »James Dickson«, »Trocken«, »Baron Ugglå« og »Carl 15de«. Svenskeskøytene stasjonerte i Steinvågen, ytterste bydel. Her ut, i sjøbua til Lauritz Madson (s. 51) på Skjerva, holdt svenske predikanter religiøse møter for sine landsmenn. En del av de svenske fiskerne stifter heim i Ålesund, og slår seg ned for godt i byen.

I et bladstykke i 1872 kommer det syn de dengang hadde på de svenske bankfiskerne klart fram. »Aalesunds Tidende« skriver (21. august):

»Folket fra Bohuslän er hårdført og mer skikket til at drive Havfiskeri end Søndmøringene, derfor er de velseet af Handelsfolket. I den specielle Bankfiskeribedrift har ikke vaare egne Fiskere den Udholdenhed som Svenskerne. Det gjensidige Vendskab som bestaar mellem svenske Fiskere og norske Handelsmænd, viser sig ogsaa i det at Svenskerne hvert Aar kommer tilbage til den samme »Patron«.

Bladet gir her uttrykk for den oppfatning som var vanlig. Dette synet kunde gi næring til tiltaksløyse og virke hemmende for den unge havfiskedrift fra Ålesund. Den hadde også tilbakegang en årrekke. I tidsrommet 1871—75 så det ut til at den norske drift helt skulde bli trengt ut av den svenske, som tabellen (s. 47) viser. En kunde frykte at sunnmøringene bare ble tilskuere og at svenskene skulde få nytte ut de rike bankene aleine. Tallet på skøyter fra Ålesund som var med i bankfisket gikk ned, og av de par hundre fiskere som var med i 1872 på norske og svenske skøyter, så vi at bare 9 var nordmenn. (Der var altså 58 svensker på norske skøyter).

På samme tid som det ser ut til at sunnmøringene på nytt trekker seg ut av sommerfisket på bankene etter et lovende opptak, kan vi merke at deltakertallet ved vårtorskfisket blir større. Det er dette som framleis har aller mest å si for sunnmørsfiskerne. Dette viste seg også

⁸³ »Aalesunds Tidende« 10. mai 1872.

⁸⁴ »Smp.« 23. november 1940.

klart i den krise i 1870 som fulgte etter det dårlige torskefiske de foregående år. Utbyttet i tidsrommet var:

1866: 656 000 kr. 1867: 772 000 kr. 1868: 496 000 kr.
1869: 924 000 kr. 1870: 1 144 000 kr. 1871: 824 000 kr.

Fra nå av er utbyttet, med unntak av et par uheldige år over millionen.

Fra 1872 kommer omslaget.⁸⁵ Ikke bare torskefisket, men også vårsildfisket tar seg opp. Den rekke av uår en hadde hatt på sjøen og delvis på land blir fulgt av gode år. »Aalesunds Handels- og Søfartstidende« skriver i 1876 (9. desember): »Byen har gått fram i folkemengde, og næringslivet har fått et oppsving det neppe var utsikt til for kort tid siden«.

Bankfisket på Sunnmøre 1871—75.

Etter »Aalesunds Historie« I s. 251.

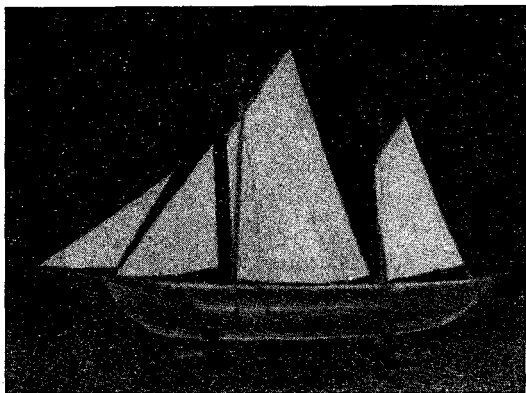
	Tallet på skøyter		Antall mannskap på skøytene		Verdien av råfisk 1000 kroner	
	Norsk	Svensk	Norsk	Svensk	Norsk	Svensk
1871	8	10	80	141	35,6	82,7
1872	6	9	67	131	29,1	81,4
1873	7	12	75	158	39,9	103,3
1874	7	20	77	233	40,4	89
1875	5	16	55	212	25,8	99,7

Vi ser at på samme tid som det er færre som blir med i bankfisket fra Ålesund, har næringslivet oppsving som følge av godt utbytte av sjøbruket. Den lære vi kan trekke av dette er at på de år som er gått siden svenskene tok til å drive på Storegga, er det framleis det gamle fiske som har mest å si på Sunnmøre. Statistikken viser at tallet på norske skøytefiskere og norske skøyter på Storegga går ned, mens på den andre side tallet på åpne båter i sunnmørsfisket auker år for år.⁸⁶

⁸⁵ »Aalesunds Tidende« 21. februar 1872.

⁸⁶ *Torskefisket på Sunnmøre: 1868—1881.*

	Fiskere	Båter		Fiskere	Båter
1868	7.646	1.097	1875	8.095	1.172
1869	7.423	1.092	1876	7.686	1.187
1870	7.943	1.151	1877	7.364	1.160
1871	8.326	1.199	1878	8.334	1.195
1872	8.194	1.190	1879	8.021	1.183
1873	8.166	1.187	1880	8.386	1.258
1874	8.524	1.264	1881	8.550	1.285

Møringsbåten.
Modell i Ålesunds Museum.

Det kunde se ut til at den omlegging av fisket som hadde tatt til i Ålesund ikke høvde for Sunnmøre, og at det nye fiske ikke kunde bygges med fremmed driftsmåte som mønster, men måtte vokse fram på moderne former av den gamle sunnmørsbåten. Det som skjedde på 1870 tallet, var nettopp dette siste. Den gamle sunnmørsbåten blir avløst av den mer moderne møringsbåt. Fra da av kom bondebruk og bybruk til side om side å arbeide fram det moderne sunnmørske havfiske.

Møringsbåten. — Sunnmøringene gjorde ikke noen endringer med gamlebåten sin før etter 1870. Som nevnt var vårsildfisket godt i disse år, og der kom mange fiskere sønnafra. De brukte listerbåter, som viste seg å være vel så høvelig til dette fiske som sunnmørsbåten. Dette førte til at en og annen kjøpte seg listerbåter, først fiskere fra Ålesund, men seinere også øyakarer.⁸⁷ De feil sunnmørsåttringen hadde, stod no klarere for fiskerne, når de hadde svenskeskøyten og listerbåtene å sammenlikne med. Dette ga dem hug til å bøte på de feil båten deres hadde. Da næringslivet på Sunnmøre, etter krisen først på 1870 tallet, viste tegn til oppgang, fikk de større økonomisk evne til å bygge om båtene sine. Den ombygde sunnmørsåttring, møringsbåten, var en mellomting mellom den gamle sunnmørsbåten og listerbåten. Den var like lang som gamlebåten, men djupere. Latin- og gaffelseil kom istedenfor råseil.

Det var Sivert Halkjelsvik fra Volda som bygde den første møringsbåt i 1869. De første år var det mange som satte den nye seilføring på åttringen. Men for hvert år kom »møringen« til mer og mer å trenge åttringen ut. Først vant nyebåten fram i byen og bygdene omkring. Åttringen holdt seg lengst på Nordøyane, i Ulstein og Herøy, det vil si på de ytterste Sunnmørsøyane. Fram til 1890 tallet kunde en under torskefisket se den gamle sunnmørsbåten sammen med de mer moderne typer, »møring« og skøyte.

De framsteg av teknisk art som skapte grunnlaget for en omlegging

⁸⁷ Hjort I s. 189, Moltu s. 29.

av fisket, var disse nye båttyper. I begge tilfelle er det tale om fremmed innvirkning. Men sunnmøringene prøvde å skape det fremmede om, så det hørte for dem. Når tallet på båter som var med i vårtorskefisket steg, skyldes det for det første at de reiste mye tryggere langt til havs med møringsbåten og var mer ubunden av vær og vind. De tok også til å ligge natta over på havet, da de laga et oppholdsrom i framskottet. Dette tjente til å rasjonalisere fisket. På samme tid ble redskapet bedre. De fikk djupere garn av maskintråd. Med de nye garn fikk de bedre utbytte enn med de gamle. Overgang til linebruk tok også til. Linefiskerne måtte helst drive fisket fra Ålesund, der det var lettere å få fersk agnsild. Men etter hvert søker flere og flere til byen og driver derfra. Grunnen til det var at handelsmennene der hadde skapt nye marknader. Med det hadde de lagt grunnen til et nytt oppsving i fisket.

Fiskeriutstilling. — Handelsmennene som mer og mer hadde rustet ut egne fartøy til fiske på Sunnmørsbankene og til fiskeoppkjøp i Nord-Norge, hadde også holdt fram med arbeidet for å skaffe Ålesund nye marknader og trygge de gamle. Et ledd i dette arbeid var den fiskeriutstilling som ble holdt i Ålesund i 1864, den første i sitt slag i Norge. De hadde i første rekke regnet med deltakere fra Møre og Romsdal; men der var også deltakere fra resten av landet og fra Sverige. Ett formål var å vise de feil fiskedrifta og fiskevarene særlig i Møre og Romsdal hadde; de skulde også granske de sanitære tilhøve mellom fiskerne. Driftsmåten var avlegs som vi har sett, de sanitære tilhøve stod ikke for kritikk, og fisken ble værslaut stelt. Leser en meldinger fra norske konsulater, ser en stadig klager over at sunnmørsfisken er stygg og har lett for å tape seg. Den klippfisken fiskarbonden leverte, var dårligere enn den handelsmannen stelte sjøl. Det var helst bankfiskeprodukt og fisk de hadde kjøpt i Nord-Norge. Det var også klage over at rogna var dårlig, da den lå flere dager før den ble salta. Når det gjaldt silda, la de den usortert i dårlige tønner. »Bergensposten« skriver i 1860 (27. januar) at det er fare for at den spanske og hollandske silda vil trenge ut den norske av denne grunn.

Skulde Ålesund være konkurransedyktig på de utenlandske marknader, måtte utlendingene ikke ha noe å utsette på fiskevarene. Derfor gjaldt det å lære fiskerne til å stelle fisken slik kjøperne vilde ha den. På fiskeriutstillingen var kyndige menn til stede og ga fiskerne rettledning.

Blant de saker som var tatt opp til drøfting, var også båttypene, og både norske og svenske bankskøyter var utstilt. Det var et stort og vågsmott skritt av den unge kjøpstad å skipe til den første fiskeriutstilling i landet, men den hadde all ære av tiltaket. »Bergensposten«

skriver (nr. 52, 1864): »At Aalesund bar prisen fremfor de andre byer med hensyn til utstillingen kan vel synes forklarlig fordi initiativet er utgått derfra, . . . og resultatet må ansees for overmåde hederlig for en by av Aalesunds størrelse. Vi går til og med så vidt at vi er tilbøielig til å tro at selv om utstillingen hadde funnet sted i Bergen, vilde utfallet — iallfall i år — være blitt at Aalesund hadde båret prisen fremfor de andre byer«.

Året etter ble den Internasjonale Fiskeriutstilling i Bergen holdt. Dampmedisintran var den utstillingsgjenstand fra Ålesund som der fikk størst ros og vakte mest oppmerksomhet.⁸⁸ Juryen uttalte at utenlandsk levertran med europeisk ry, står atskillig tilbake for den tran Ålesund kan levere, og som bare koster det halve. Dampmedisintran fra Ålesund får etter hvert større innpass på de europeiske marknader.

Men framleis var det klippfisk som var viktigste utførselsvare. På 1860 tallet foregikk utførselen vesentlig med spanske skip. Men i 1869 kommer et omslag i Spania. Differensialtollen blir nedsatt og faller helt bort 1. januar 1872. Enkelte spanske skip henta enda en tid fisk i Norge, men norske skip tok etter hvert over utførselen av klippfisk også til Spania. Den øker jamt. I 1861 var det utført 4,1 million kg (229 144 våger), og i 1865 ser vi den er kommet opp i 6,5 millioner kg. I 1880 er utførselen næsten dobbelt så stor som ti år før. Fangstmengden gikk så sterkt opp da både tallet på båter som deltok auka (se s. 47) og tallet på bankskøyter i vårtorskefisket gikk sterkt opp (s. 51).

Når det gjelder sommerbankfisket, er tallet på skøyter som deltar avtakende fram til ca. 1880, men en del flere åpne båter driver utrorsfiske. Rederne kunde sysselsette bankskøytene på mer lønnende vis enn å sende dem på Storegga, det samme var tilfelle med svenskene.

Utførsel av fiskevarer fra Ålesund 1865—80.

	Klippfisk (tusen kg)	Tørrfisk (tusen kg)	Rogn (tønner)	Tran (tønner)	Sild (tønner)
1865	6.500	30	9.400	5.378	24.735
1870	5.700	27,5	6.300	2.834	18.261
1875	8.000	79	9.000	5.400	43.000
1880	10.700	80,6	8.700	4.981	20.000

Vårtorskefisket var atskillig lettere og billigere å drive. Da klippfiskprisen på 1870 tallet var jamt høg, som statistikken viser til dels svært høg, kom også av den grunn både skøytefiskere og båtfiskere til å ta mer del i vårtorskefisket.

⁸⁸ Bugge I s. 245.

Skøytefisket fra Ålesund under vårtorskefisket 1873—83.

Etter »Norsk Fiskeritidende«, 1884.

	Fartøy		Mann		Torsk i tusen stk.	
	Norsk	Svensk	Norsk	Svensk	Norsk	Svensk
1873	12	8	106	69	71	79
1875	12	19	75	162	75	185
1876	23	24	163	232	113	356
1877	38	34	260	305	223	422
1878	44	47	335	475	109	142
1879	51	38	366	294	600	730
1880	51	27	387	281	556	477
1881	59	25	453	245	578	310
1882	95	41	760	440	430	248
1883	90	25	747	250	465	161

Fra 1870 tallet skulde en ny tilvirkningsmåte av bankfisken bli kjent. Den kom til å bringe storeggfisket inn i tryggere former. Tilbakegangen i fisket en kunde spore de første år etter 1870, blir avløst av et nytt oppsving. Det skyldes kjøpmennene LAURITZ MADSON (1846—1935) og EMIL F. RASMUSSEN (1847—1900).⁸⁹

Bankfisken hadde de tidligere sendt til Spania. En del var gått til De britiske øyer, men den hadde ikke fått rett innpass, da den ikke var stelt slik engelskmennene vilde ha den. MADSON og RASMUSSEN tok da til å virke fisken etter skotsk metode. RASMUSSEN reiste til Shetland og satte seg inn i den nye framgangsmåten, og lærte så opp folket sitt. Dermed åpner de den engelske marknaden for fisken fra Storegga. Den ble bedre betalt der enn i Spania.

Prisen på klippfisk 1872—79 (på 1 våg = 18 kg).

Etter Joak. Andersen s. 65 o. f.

1872	1 Spd.	24 sh.	1876	1 Spd.	96 sh.
1873	1 Spd.	48 sh.	1877	5,60 kr.	
1874	1 Spd.	72 sh.	1878	6,20 kr.	
1875	1 Spd.	30 sh.	1879	5,00 kr.	

Fra England ble fisken sendt til koloniene; før var det fisken fra Sudrøyane som var gått dit, men no ble den trengt ut av langa fra Ålesund, som siden den tid ble foretrukket. Med dette tiltaket ga Madson og Rasmussen støytten til det mektige oppsvinget bankfisket seinere fikk på Sunnmøre.

⁸⁹ »Smp.« 19. januar 1900.

Et annet tiltak det samme firma gjorde, brakte dem den gang bare tap, og ble foreløpig oppgitt. Det var utførsel av isakveite til England. Kveite hadde ikke vært noen utførselsvare før. I 1875 leide Madson & Rasmussen tre hurtigseilende jakter som skulde gå i fart mellom Grimsby—Hull og Ålesund med isakveite. Men denne sommeren var det for det meste storm fra sør, og ingen av lastene kom fram uskadd og brakte firmaet bare tap. Men derimot kom et parti som ble sendt med Wilsonbåten fram i god behold. Men da Wilson bare hadde 14-daglig fart, ble det stopp med denne utførsel like til en fikk Wilsonbåt hver uke.

Sildefiske. — Fra ca. 1850 til 1872 var det gode sildeår på Sunnmøre.⁹⁰ Det var god pris på vårsilda, som for det meste gikk til Sverige, Russland og Tyskland. Etter 1872 kom ikke vårsilda igjen; men til gjengjeld var der noen år godt storsildfiske på Helgelandskysten. En del av småfartøyene i Ålesund blir opptatt med trafikken dit. Høsten 1871 ble der salta 15—20 000 tønner storsild for Ålesunds regning.⁹¹ Enkelte notlag hadde ualminnelig rik fangst. Handelsmennene i Ålesund kjøpte sild i notsteng og lot den kverke og salte. De førte den også heim med dampskip.⁹² Dette er grunnen til at utførselen av sild fra Ålesund, som i 1870 var 18 261 tønner (s. 50), var steget til 43 000 i 1875, trass i at vårsildfisket i mellomtiden var hørt opp. I 1880 var utførselen gått mye ned igjen, til 20 000 tønner, og den holder seg låg de kommende år.

Kvitfiskfangst og torskefiske ved Svalbard.

Kvitfisk (*delphinapterus* el. *beluga leucas*) er en 4—6 m lang delfinart som av og til gjester Norges kyster.⁹³ Unormale tilhøve i Ishavet har gjort at stimer har søkt inn i fjordene, som t. d. i 1903. Da gikk den også inn i Sunnmørsfjordene, og var i april og juni sett så langt inn i Storfjorden som ved Ørskog. Men normalt opptrer kvitfisken i stimer på tusenvis i de arktiske strøk. Den blir tatt i not, når den kommer inn i fjordene på ishavsyene. Det er en stor tålmodighetsprøve å fange kvitfisk. Da fisken er uhyre vær, må fangstmannen være på vakt dag og natt for å passe på når trekket kommer.⁹⁴ Europeere og amerikanere har vært mindre heldig med fangst av dette havdyr, det er mer høvelig for eskimoene å ta den. De regner huden av kvitfisk, sammen med det nærmeste spekklag, for å være en delikatesse, enda det er seigt som viskelær.⁹⁵ Huden er verdifull, da den kan bli stelt til godt lær. Utenom det gir hver fisk 3—8 tønner tran.

Fra 1860 tallet til 1880 dreiv nordmenn fangst etter kvitfisk i fjordene på Svalbard. Den som hadde brutt vegen for denne fangst skulde være

⁹⁰ Moltu s. 132.

⁹¹ »Sildebladet« 15. januar 1872.

⁹² »Aalesunds Tidende« 19. og 24. januar 1872.

⁹³ Brehm s. 338—40.

⁹⁴ Worm-Müller III² s. 366.

⁹⁵ Nansen s. 185 o. f.

jakteskipper Quale fra Hardanger.⁹⁶ I 1867 var han med ei jakt på Svalbard sammen med skipper Opsanger for å fange kvitfisk. De var uheldig dette år da de ikke kjente driftsmåten. De fikk no røynsler, og året etter reiste han tilbake til Svalbard på kvitfiskfangst sammen med skipper Fransen fra Romsdal (Romsdals Amt?)

Fra først på 1870 tallet tok ålesunderne også til å interessere seg for kvitfiskfangst ved Svalbard; men ålesundsåtene skulde også drive torskefiske.⁹⁷ Foregangsmannen var konsul *Fredrik Hansen* (1826—1907). Fra 1871 sendte han årlig skonnerten »Pepita« til Svalbard. To år etter reiste også konsul *Elibert Tønning* (1847—1928) dit med galeasen »Gibeon«. Til de nærmeste år etter 1880 gikk der ekspedisjoner fra Ålesund. De kom tilbake med kvitfisk, torsk, kobbe og reinkjøtt. Men ekspedisjonene brakte tap, eller bar seg bare så vidt. Derfor ble det inntil videre stans i ishavsfangsten fra Ålesund.

D a m p s k i p. — Som vi hørte (s. 32) tok de dampskip i bruk under fisket henimot 1860. De kommende år brukte de hjulbåtene »Søndmøre« og »Romsdal« som slepebåter både ved silde- og torskefiske. »Vaare Dampskibe«, skriver »Aa. H. & S. T.«,⁹⁸ »har fuldt op at bestille med at trekke Fartøier til og fra Fiskepladserne«. De tok også til å slepe bankskøyter ut på bankene. D/s »Rjukan« trakk både norske og svenske skøyter ut.⁹⁹ D/s »Erknø«, som 3 kjøpmenn hadde latt bygge i slutten av 1860 tallet, ble brukt både til å slepe bankskøyter ut på havet¹⁰⁰ og til fiske på Storegga, men forsøket mislyktes og båten ble solgt.¹⁰¹ Noen år seinere prøvde de med dampskip under vårtorskefisket; men heller ikke dette gikk. Grunnen til at alle prøver med dampskip til fiske gikk i stå, var helst at folket var uvant med dette, mener konsul *Joak. Andersen* (1829—1909), som var blant fiskedampskipsrederne.

Også på en annen kant av landet gjorde de forsøk med dampskip til fiske i disse år. Under makrellfiske i 1869 deltok fra Kristiansand et dampskip. Utbyttet ble bare slik at utgiftene balanserte dette år.¹⁰²

Det er et skiftende billede vi får av fisket fra Ålesund og Sunnmøre de første tiår etter at det gamle bondebruk får et nytt bybruk som medtevlr. De driftige handelsmenn som hadde arbeidet for utviding og bedring av fisket, prøver på alle vis å skape et levedyktig, moderne fiske på Sunnmøre. Det gjelder å bedre samferdsels- og omset-

⁹⁶ »Sildebladet« 28. februar 1870.

⁹⁷ Bugge I s. 254.

⁹⁸ Etter »Bergensposten« 13. mars 1864.

⁹⁹ »Aalesunds Tidende« 8. mars 1872.

¹⁰⁰ »Aa. H. & S. T.« 15. mars 1872.

¹⁰¹ Joak. Andersen s. 57.

¹⁰² »Sildebladet« 24. januar 1870.

ningstilhøvet. De nøyer seg ikke med å oppmuntre sunnmørsfiskerne til å legge om driftsmåten, men de går i brodden sjøl, og omskaker de gamle tilhøva. Det er menn som har samband med handelslivet ute i verden. På handelsreisene sine i Europa og Amerika får de impulser som kommer det norske fisket til gode.

Særlig viktig var det at flere besøkte Verdensutstillingen i Philadelphia 1875. Ålesunds Handelsforening hadde en egen stand på utstillingen, som den fikk premie for. Det var prøver av fiskevarer og foreningens »smukke og instruktive Samling af Fiskeredskaber og Modeller«. (Kvalsund s. 64.) Særlig ble den ålesundske medisintran kjent i utlandet fra den tid. De Ålesunds-kjøpmenn som gjester Amerika i høve denne verdensutstilling, setter seg inn i amerikansk fiskedrift, t. d. dampskippsfiske, bruken av snurpenot og dory (som har indianske elvebåter som modell).

De ting de lærer av fremmede lager de om, så de høver med heimlige forhold. Blant det de lærte av fremmede, var også bankskøytedrift etter svensk mønster. Når den fikk framgang i Ålesund, skyldtes det de menn som tok opp drift der og, ikke de svenske fiskere.

Men handelsmennene hadde ikke bare medvind. Det nye fisket de skapte, så undertiden ut til å skulle tape i tevling med den gamle drift. Oppbyggingen av havfiskeflåten stod i stampe i mange år, mens gamle-drifta samstundes så ut til å rotfeste seg enda mer, rett nok med en mer moderne båttype. Det kunde se ut til at drifta også i framtiden bare skulde bygge på bondebruket. At det ikke skjedde, skyldtes den store innsatsen ymse ålesundskjøpmenn hadde gjort for at bybruket ikke skulde sjuke hen. Med det reddet de den nye drifta, og la grunnen til den store framveksten av havfisket som kom fra 1880.

En fiskeflåte i vekst.

Mens det fram til ca. 1875 så ut til at svenskene skulde dominere storeggfisket, slår det fra denne tid om. Sunnmøringene fikk etter hvert øving i det hardbare bankfiske, og de ble tevfeføre. Vi kan se av tabellen over mannsloten ved bankfisket 1871—82 det omskifte som kommer. Fortjenesten på de svenske skøytene, som først lå over de norske, går stadig ned og tilhøvet blir omvendt.

Mannslotten på skøytene under bankfisket 1871—82.

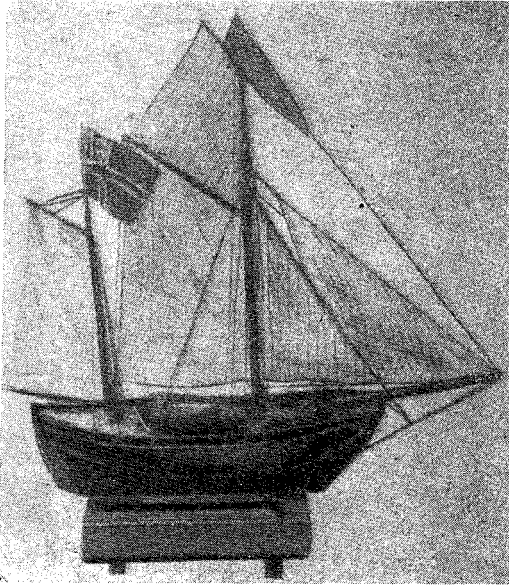
Etter »Søndmøre Folketidende« 13. april 1898.

	Norsk kr.	Svensk kr.		Norsk kr.	Svensk kr.
1871	445	586	1877	469	420
1872	434	621	1878	593	460
1873	532	654	1879	492	390
1874	524	382	1880	419	304
1875	469	470	1881	421	205
1876	413	520	1882	374	172

Den samme røynsle gjør vi om vi ser på tallet av den skøytetorsken som var fiska opp i tidsrommet 1873—84. Deler vi tidsrommet i to 1873—80 og 1881—84, kommer det store omskiftet klart fram. 1873—80 var fangsten for hver mann på de norske skøytene under 2/3 av fangsten på de svenske, mens de norske skøytene har større utbytte for hver mann enn de svenske har i tidsrommet 1881—84.

Vi vil finne at svenskene tar mindre del både i vårtorskefisket (s. 51) og i bankfisket (s. 57). Nordmennene tar til å drive så mye hardere enn før, og svenskene kunde ikke følge med. De ble trengt bort både fra ålesundsskøytene og fra Sunnmørsbankene.

På samme tid som svenskeskøytene forsvinner fra Sunnmøre, kommer der fart i oppbyggingen av den nye fiskeflåten i Ålesund, og etter hvert kommer også bygdene med.

Modell av den første norske bankskøyte, bygd i Ålesund av Carl J. Håsted (1808—86).

Se »svenskerullene på dekk!

I 1877 bygde redere i Ålesund og på Sunnmøre de første *storskøytene*. Det er et stort framsteg i skipsbyggingskunsten.¹⁰³ De klumpete bankskøytene blir avløst av den elegante ålesundskutter som viser påvirkning fra de engelske kuttere. De har to master, loddrett stav og er bak dels hekkbygd, dels har de alminnelig skøytefasong. Riggeren er stor. Størrelsen på skøytene er fra 35—50 tons. Størstedelen ble bygd i Ålesund og i Romsdal, en del også i Bergen. Særlig de som var bygd hos Hammerås og Håsted i Ålesund, var særkjent for heldig konstruksjon og elegant utseende.¹⁰⁴

På hver kutter var 8—10 mann. Disse kuttere tok del i fisket etter torsk i februar—april og på Storegga mai—september.

Om vinteren var de ute 2—4 dager i gangen, om sommeren 14 dager.

Vårtorskefisket på Sunnmøre med bankskøyter 1873—84.

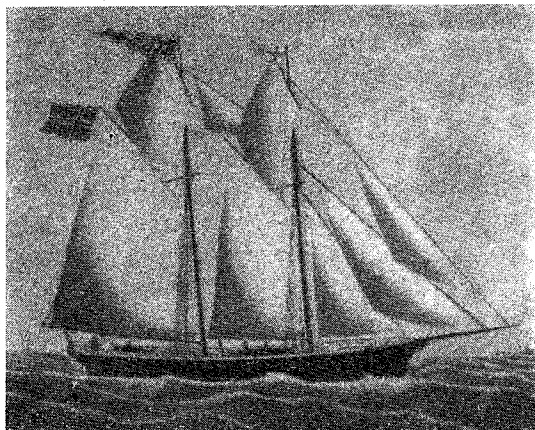
Gjennomsnittsfangst for hver mann.

	Norsk kr.	Svensk kr.		Norsk kr.	Svensk kr.
1873	670	1.140	1881	1.280	1.270
1874			1882	570	570
1875	1.010	1.140	1883	620	640
1876	700	1.540	1884	900	670
1877	860	1.390			
1878	330	300			
1879	1.140	2.500			
1880	1.440	1.700			
	6.150	9.710		3.370	3.150

¹⁰³ »Farmand« 1. april 1893.

¹⁰⁴ »Norsk Fiskeritidende« 1883.

Fisket foregikk om vinteren som regel, om sommeren alltid fra småbåt, mens fartøyet lå for anker. Der var to fangstbåter til hvert fartøy. De var kravellbygd og førte seil. Ved torskefisket brukte de liner på 4000 angler med 1 favn mellom hver angel. Ved storeggfisket hadde de liner på 9000 favner med 4000 angler. Til agn hadde de sild eller blekksprut, eller de kunde ta lange og brosmen de nettopp hadde dratt over ripa, og egne med.

Sneiseilskonnerten «Stanley».

Reder: A. W. Friis d. e.

«De klumpete bankskøyene blir avløst av den elegante Ålesundskuttera».

Fiskerne leverte fangsten til den kjøpmannen som helt eller delvis eide fartøyet. All skøytefisk ble solgt rund og virket av kjøperen. Båtfisken stelte fiskaren sjøl, unntatt var linebåtene som hadde stasjon i byen. Utbyttet på skøytene ble delt slik at fartøyet hadde $2\frac{1}{2}$ —3 løter. Mannskapet hadde så en lott hver eller halv lott og 8 kr. måneden, da holdt rederen vegn. Vegna var så overlag dyr at den var jamgod med mannen ved utbyttedelingen.¹⁰⁵ Ei line til vårtorskefisket kostet 350 kr. og ei bankline 700 kr. Stort vegntap kunde på den måten ruinere både reder og mannskap.

Bankfiske med skøyter fra Ålesund. 1881—85.

Etter «Aalesunds Historie» I s. 266.

	Fartøy		Mannskap		Råfisk i 1000 kr.	
	Norsk	Svensk	Norsk	Svensk	Norsk	Svensk
1881	11	7	132	83	55,7	17
1882	15	5	195	65	73	11,2
1883	21	1	261	13	148,6	7
1884	25	1	308	13	104,7	3,5
1885	26	—	310	—	74,8	—

¹⁰⁵ «Farmand» 22. april 1893.

Agn var det rederen som skaffet, utgiftene ble trukket fra utbyttet. Men proviantering hadde ikke rederen noe med. Brød og smør holdt hver mann seg med sjøl.

Men kaffen og kokematen gikk på »samsen« (fellesprovianten). Disse utgifter delte mannskapet mellom seg etterpå. Da rederen i denne tid også hadde skipshandel, tok mannskapet varene der. Det var oftest på kreditt. Men mannskapet kom ikke i noe slags avhengighetsforhold til rederen av den grunn, enda om det ofte hente, når fisket slo feil, at provianten ikke ble betalt.

Det var de gode omsetningstilhøve for bankfiskeprodukt da den engelske marknaden ble åpnet etter 1870, som ga støyten til bygging av storskøyter. Fram til 1884 er der en tendens til å bygge større fartøy i byen. Bøndene derimot bygger seksringer og trerøringer istedenfor åttringer. Ser vi på tilgangen til Ålesunds fiskeflåte 1880—84, merker vi den store skilnad i den gjennomsnittlige størrelse på fartøy i dette tidsrom mot i de neste 5 år. Den endring som kommer fra da av, skyldes at det blir lettere å få avsatt bankfisken.

Den *utførsel av isakveite* som mislyktes i 1875, ble gjenopptatt i 1882 av agent Prydz, og denne gang gikk det. Men en viktig forutsetning for at en skal kunde drive utførsel av ferskfisk, er at veggen fra fiskefeltet til kjøperen blir kort. Storskøytene som lå på Egga i 14 dager, kunde derfor ikke høve som leverandører av fersk fisk. Rederne prøvde å hente fisken hver 3—4. dag med dampskip; men kveita ble ikke god, da den ikke tålte lemping fra skøyte til dampskip. Da skøytene ikke hadde med seg is, ble fisken skadd før den kom i land. Da dette førte til at drift med storskøyter ble mindre lønnsom, foretrakk de å bygge mindre skøyter på 15—20 tons med 5—6 mann ombord. Kveitefisket dreiv de innafor Storegga. Derfor høvde det så godt for småskøytene som ikke dreiv så langt ut, og veggen til lands ble etter måten kort. De dampskip rederne satte i fart mellom »liggerne« på Storegga og byen, hadde med seg agnsild utover. Dette hadde ikke småskøytene del i. Det var derfor rift mellom dem etter å få den ferske agnsilda som storskøytene ikke hadde bruk for. Utgiftene til denne dampskipsfart delte rederne. Mannskapet slapp å legge i. Til slutt løste sunnmørsfiskerne sjøl vansken med å skaffe fersk agnsild. Det var den kjente skipper *Johan Kjærem* som fant ut en brukbar måte å ise agnsilda på. Den var lik den amerikanske oppfinning som ble kjent seinere og kom i bruk.

D/s »Activ« — Ved kveitefisket der det gjaldt framfor alt å være snar på veggen fra feltet til land, kom lønnsom fiskedampskipsdrift først i gang. De prøver med dampskip til direkte deltaking i fisket som var gjort før, så vi gikk i stå. I 1884 lot konsul Joak. Andersen

Tilgang til Ålesunds fiskeflåte 1880—94.
Etter »Aa. H. & S. T.« 6. desember 1895.

	Tall på fartøy	Nettotons	Tons pr. fartøy
1880	6	130,3	27,7
1881	4	106,9	26,7
1882	22	673,8	30,6
1883	11	221,5	20,2
1884	5	141,5	28,3
1885	5	85,6	17,1
1886	7	145,3	20,8
1887	4	68,3	17,1
1888	6	107,6	17,9
1889	21	354,7	16,9
1890	8	226,7	33,3
1891	22	779,9	35,9
1892	14	363,2	25,9
1893	10	246,4	24,6
1894	22	385,8	17,5
	167	4075,4	23,6

bygge dampskipet »Activ« i Bergen på 12 tons netto, den skulde gjøre $7\frac{1}{2}$ miles fart. Fører var Johan Kjærem. Den dreiv kveitefiske med 11 mann ombord og torskefiske med 9 mann. I 1885 hadde den en fangst av 1 500 kr. i torsk og 8 000 kr. i kveite. »Et så heldig resultat,« skriver amtmannen, »har ført til etterlikning og fremmede skip er blitt lokket hit«. Da dampskip no synte seg høvelig til fiskedrift, tok flere ålesundsredere etter og tallet på fiskedampskip auka år for år. På denne måte innleder den 50 fot lange »Activ« ny epoke i norsk fiskesøge.

»Activ« var med i fisket fra 1885. På denne tid ble fisket på Sunnmøre bare drevet på felt som hadde vært kjent lenge. Ofte hadde det vært nevnt at en burde få lodde opp og granske ut bankene, da der sikkert fantes rike, ukjente felt. Dette granskningsarbeidet tok »Activ« opp, da den sommeren 1885 var med i kveitefisket. Den fant da den rike kveitebanken som siden bærer navnet *Activegga*.

Den store verdi av den nye kveitebanken viser seg i den sterke økning av oppfiska kveite fra 1885. Men samtidig blir fangsten på Storegga mindre. Fiskerne fant det mindre regningssvarende å drive sommerfiske med storskøytene enn med småskøyter, båter og dampskip. Det blir vanskelig å hyre folk med storskøytene. Mannskapet på »Activ« t. d. hadde i 1885 en lott på 600 kr, mens storskøytene gjennomsnittlig hadde en lott på 200 kr. Vi ser derfor av tabellen ovafor at i tidsrommet

1885—88 blir det bygd færre og mindre fartøy. Når tilgangen fra 1889 er temmelig stor, og disse fartøy har stor drektighet, har det ikke så mye grunn i at der disse år blir bygd gjennomsnittlig så mye større fartøy. Men grunnen er at der blir innkjøpt fra England en del store, gamle kuttere på 40—60 tons, på lag 20 stykker. Enkelte større fartøy blir bygd likevel av omsyn til makrellfisket i Nordsjøen, som sunnmøringene også kom med i på denne tid.

Den siste storskøyte ble bygd i 1893. De skøyter de bygger etter denne tid, er mindre og av en mer lønnsom type, de såkalte »mellomskøyter«. »Liggerne« eller storskøytene taper i konkurransen med de mindre båter. I 1897 t. d. var bare 12 storskøyter med i storeggfisket, mens deltakertallet få år før var 30.¹⁰⁵ (Billede av mellomskøyte s. 85.)

Dory. — Like til 1889 brukte de under bankfisket de tungvinte storbåtene av samme type som svenskene hadde hatt. Alt på 1870 tallet hadde de kjennskap til de amerikanske doryer, som var mye lettere og mer praktisk. Da de hadde flat botn, kunde de sette dem opp i hverandre. Men det gikk mange år før de tok doryen i bruk. Det var visstnok først etter de hadde sett den i praksis at de for alvor tok det skritt å skifte ut de 3 storbåtene med 6 doryer under linefisket.

En av de eldste ålesundsskipperne fortalte meg om dette: På 1880 tallet kom noen fiskefartøy fra Gloucester i Massachusetts for å ta del i bankfisket på Sunnmøre. De hyrte en del sunnmørsfiskere, bl. a. min hjemmelsmann som kom med på skonnerten »Gerderer«. Ekspedisjonen ble den reineste eventyrferd langs Norskekysten. Med kveitefisket gikk det skralt, og for amerikanerne ble det ikke noe lukrativt foretagende, slett ikke da de gikk over til å selge doryer for ned til 5 kr. stykke. (Det hjalp ikke skipperen at han krevde doryen tilbake da han var blitt edru). De amerikanske doryer som ble igjen i Ålesund da disse båtene reiste heim, skal iallfall etter det folkeminnet sier, være opphavet til »dorisen« på Sunnmøre. *Det* er i alle høve røyndom at fra denne tid avløser doryen storbåtene.

De nye båter og bygdefiskerne. — Vi har her fulgt veksten av den fiskeflåten ålesundskjøpmennene var redere for. Det var slik fra først av at det helst var de som bygde seg fartøy. Seinere ble det svært vanlig at fiskere fra samme sted slo seg sammen og bygde *småskøyter*, »da man jo heller vil betro sig til de livssikre skøiter, av hvilke få vides forlist, end til de aabne baade«, som det heter i en avisartikkel dengang.

¹⁰⁵ »Aa. H. & S. T.« 24. februar 1897.

Særlig da småskøyten kunde drive lønnsomt kveitefiske, kom tallet på disse til å stige. Øyakarene slo seg sammen om å skaffe de 10—20 000 kr. som trengtes. Disse partsrederier på bygdene var ikke brukt på Sunnmøre før denne tid. I 1872 var første gang en sunnmørsbonde la disponible midler i et større fartøy, skonnertbriggen »Ragnvald Jarl«. ¹⁰⁶

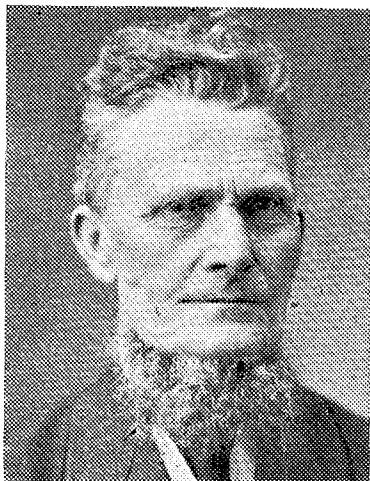
Byfogden i Ålesund skriver i 1882 at bygdene no tar til å komme med i kjøp og bygging av fiskefartøy. I de siste år hadde bønder på Nøre Sunnmøre kjøpt båter for ca. 40 000 kr. Særlig seksringer og tre-røringer hadde de fått seg; men den nye møringsbåt, som bedre høver til fiske langt til havs, er mer vanlig. »Aalesunds Blad« skriver i 1881 at det stadig stigende tall av skøyter viser at den tid ikke er fjern da de primitive gamlebåter er en saga blott. Men da båtfiskerne ofte har bedre utbytte enn skøytefiskerne, hevder åpnebåtene seg ved siden av skøyten lenge frametter. Den båten de foretrekker når de skifter ut gamlebåten, er møringen. Vi har ingen statistikk som viser denne overgangen. En kjenner tilhøva i enkelte bygder. I Herøy og Sande f. eks. var i 1881 omkring 10 % av båtene møringer. Men etter denne tid gikk omskiftet fortere. I 1896 heter det ¹⁰⁷ at det er tvilsomt om en eneste av gamleåtringene er i bruk. Fra slutten av 1880 tallet kommer et nytt viktig framsteg. Om møringen var en mer dugende sjøbåt enn den gamle sunnmørsbåten, stod den likevel som åpen båt i dugleik under skøyten som var dekkfartøy. Derfor hævde den ikke til havfiske. Likevel tok åpnebåtene i stigende grad del i bankfisket, særlig etter at utførselen av ferskfisk fra Ålesund tok seg opp. Fram til 1885 hadde også båtfiskerne større hell enn skøytefiskerne. Men fra dette året blir tallet på åpnebåtene i bankfisket stadig mindre. Det skyldtes særlig den store båtulykke den sommeren. Under en storm fra nordvest forliste 7 båter og 33 mann omkom. ¹⁰⁸

Utviklingsgangen kunde no tenkes slik: Åpnebåtene som fiskerne eide sjøl, vilde bli trengt ut av skøyter og dampskip som fiskekjøpmennene eide. Da fiskarbøndene ikke vilde ha økonomisk evne til å gå over til skøyte- eller dampskipsdrift, vilde det føre til at de bare ble leiemenn hos redere. Sjøleierdrifta vilde gå til grunne. Byfisket vilde så trenge det gamle bondefisket ut, og med ett slag skake om bondesamfunnet på Sunnmøre som var nøye knyttet til fisket. Det gikk også slik at mange sluttet å drive sjøen, særlig bøndene fra fjordbygdene. På samme vis sluttet mange øyakarar med gardsbruk og ble profesjonelle fiskere. Enkelte ble leiemenn på ålesundsfartøy, endel slo seg sammen og bygde sjøl skøyte eller dampskip. Av de 7 fiskedampskip som var

¹⁰⁶ »Aa. H. & S. T.« 27. september 1872.

¹⁰⁷ »Aa. H. & S. T.« 6. februar 1896.

¹⁰⁸ Bugge 1 s. 262.

Aagne Drevik.

på Sunnmøre i 1895 eide fiskerne sjøl de tre. Den drivende kraft for å få fiskerne til å kjøpe egne fiskedampskip, var *Aagne Drevik* (1850—) i Skarbøvikø. I 1893 fikk han 11 mann med seg og kjøpte et dampskip »Viking«. Kort etter ble der skipa 2 andre dampbåtlag av fiskere, og samtlige hadde god fortjeneste.¹¹⁰

Men om en eller annen av fiskerne hadde midler til å bli eier av eller medeier i dampskip eller skøyte, er det likevel klart at den store mengde ikke kunde make det. Det som hindrer at øyakarene no blir stilt overfor et enten eller, bonde eller profesjonell fiskar,

var at sunnmøringene no bygde en ny båtttype, dekksbåten og at de fra hundreårsskiftet fikk satt inn motor i den. Det er ofte sagt at motoren skapte omvelting i fiskaryrket, og det er rett nok. Men på samme tid kan en se at den hindrer eller i det minste utsetter den omvelting i næringslivet på kysten som vil komme den dagen sjøleierdrifta går til grunne. *Motordekksbåten er det, som i denne omgang redder sjøleierdrifta for øyafiskerne!*

D e k k s b å t e n. — På 1880 tallet prøvde ymse fiskere å lage seg høvelig dekksbåt.¹¹¹ Bl. a. prøvde de å strekke seilduk over åpnebåtene, så bårene kunde slå over båten. Men det dudde ikke. Etter hvert tok flere til å legge dekk over trerøringer og andre storbåter. Fra 1890 er tendensen sterk både til å legge dekk over de gamle båtene og bygge nye dekkfartøy. Samstundes tar de til å legge jernkjøl under båtene. Utetter nittiårene bygger mange på Nøre Sunnmøre små dekksbåter (trerøringer) til sommerfiske på Storegga. Med seil og rigg kommer de på 300 kr. Det er bare tre mann ombord, men lotten blir større på disse små dekksbåter enn på de større.¹¹² Mens sunnmøringene sjøl skaffer seg mer dugende fartøy, selger de møringen nordpå der folk har mindre råd.¹¹³ Det er ingen på Sunnmøre lenger som bygger åpne storbåter. Men en ser dem likevel i bruk noen år frametter både ved torskefisket og ved bankfisket. Den som lengst bruker åpnebåten, er fiskarbonden.

¹¹⁰ »Smp.« nr. 27 1898 og 10. desember 1940.

¹¹¹ Moltu s. 47 o. f.

¹¹² »Aa. H. & S. T.« 24. juni 1896.

¹¹³ »Årsberetning vedk. Norges Fiskerier« 1898.

Han skifter ikke båt. Da den siste sunnmørsåttring ble dratt på land, sluttet den siste fiskarbonden av den gamle skole fisket.

Dekksbåten vant fort fram. Omkring 1890 kom den først i bruk og alt i 1895 er 1/3 av de tusen båtene som deltar i vårtorskefisket dekkssbåter. Særlig etter at storsildfisket tok til i 1897, gikk overgangen til dekkssbåter fort. Ved det gamle fisket sakna de heller ikke dekkssbåten så mye, da de kunde være i hus hver natt. Storsildfisket som de driver vinternettene, krever dekt fartøy.

I 1898 har Ålesund 164 dekte fartøy og 18 åpne båter. Sunnmørbygdene har 298 dekte fartøy og 558 åpne båter.¹¹⁴ Det store tall dekte fartøy på bygdene skyldes den nye dekkssbåten. En kan regne med at på 3 år er tallet på dekkssfartøy i byen og bygdene sammen auka fra 33 til 45 prosent av samtlige fartøy. Det blir uttalt i samtidige kjelder at om den økonomiske evne hadde vært større, hadde overgangen til dekkssbåt og dampskip vært enda alminneligere enn den er.

B y g g e l å n. — Fra slutten av 19. hundreåret kom der fram en institusjon, som ble viktig for overgangen fra den primitive båttypen til den modernere og dyrere, det var *sparebankene*. Om handelsmannen framleis skulde være bank for fiskaren, kunde de ikke klart å skaffe den kapital som trengtes til å bygge opp den moderne flåten. No kom der sparebanker i en rekke bygder. De ga fiskerne lån til ny båt mot pant i garden.

Fra 1890 søker riksmaktene å hjelpe fram et tidhøvelig fiske i Norge, da de oppretter det såkalte «*Eldre Havfiskefond*».¹¹⁵ I 1890 ble avsatt 200 000 kr. Seinere ble det auka, så i 1899 var det kommet opp i 700 000 kr. Lånet skulde de bruke til kjøp og utrusting av fartøy skikket for havfiske. Første år betales hverken avdrag eller renter. Etter den tid er rentesatsen 2½ prosent årlig og en må betale det tilbake i løpet av 10—15 år. På nybygde fartøy utlånes inntil 3/4, på eldre til utbedring 2/3 av takstverdien. For det beløp som gikk over dette, måtte en stille garanti, f. eks. kommunegaranti. Det offentlige hadde panterett i fartøyet samt i trygdesummen. På et enkelt fartøy ble ikke gitt større lån enn 15 000 kr., fra 1899 20 000. Fartøyet måtte være av en anerkjent type. Fra 1892 kunde lån ytes bare til fiskere som sjøl tok del i drifta, og fortrinnsvis til fartøy som tilhørte fiskaren sjøl.

Det var stor søknad om å få lån, særlig fra Møre og Romsdal, og i innberetning om Havfiskefondet pr. 1. januar 1894 heter det: »Ydderligere tilståelse av lån til Møre og Romsdal har en måttet stanse idet en stor del av fondet er disponert innenfor dette amt, hvor bankfisket

¹¹⁴ »Smp.» 13. april 1898 s. 4.

¹¹⁵ »Stortingsforhandlingene» 1893. Prop. 75 Innst. 237 s. 2211—2215.

dessuden er en fullt utviklet bedrift der mindre tiltrenger støtte av staten«. Trass i at sunnmøringene ikke lenger fikk del i den stønad det offentlige ytte til bygging av havfiskefartøy i Norge, vokser likevel sunnmørsflåten jamt og langt sterkere enn landets øvrige havfiskeflåte. I 1897 hadde den en verdi av 3½ million kr., utrusting medregnet, i 1900 er den kommet opp i 5 millioner.¹¹⁶ Høsten 1900 ble brukt ½ million kr. i Ålesund til kjøp av fiskedampskip, seilfartøy og redskap. På grunn av nybygging kan Ålesunds mekaniske verksted auke arbeidsstyrken fra 25 til 150 mann. Veksten av dampskipsflåten kan en få et slags inntrykk av når en ser på økningen av kullinnførselen til Ålesund. Verdien av innført kull var¹¹⁷:

1885:	40 000 kr.	1910:	510 000 kr.
1897:	170 000 kr.	1912:	800 000 kr.
1900:	440 000 kr.		

M o t o r. — Etter hvert som tallet på dampskip auka, fikk mørings- og skøytefiskerne også hug til å skifte ut seil og åre med en gangsikrere drivkraft. Men dampmaskinen høvde ikke for dem som hadde små båter. Men sunnmørsfiskaren var ikke »tapt bak en båt«; han pønsker ut en ny drivkraft. Det var propell på båten, og den dreiv han med fotkraft, så kunde han trø båten fram og fiske med hendene. En av de første fiskerne som tok til med dette, var Ole Myske fra Haram.¹¹⁸ Han hadde tinga »trakkemaskine« fra Tyskland. En kunde se noen fiskere som »trakka« seg fram, og det synte seg at det gikk an. Det var i 1897 en prøvde dette. Om det hadde hatt framtiden for seg, skal være usagt, for brått ble interessen vendt mot en annen kant, motoren.

I 1893 var den første motordekksbåt for fiske i vårt land blitt bygd i Ålesund.¹¹⁹ Det var den omkring 60 fot lange »Leiv Erikson«. Ved vårtorskefisket 1894 deltok den første gang, men forsøket mislyktes. To andre båter prøvde seg også med »petroleumsmaskine«, som de kalte det. Men farten blir så liten, at seilskøyten som krysser seg fram går fortere. Alle båtene tar derfor ut igjen motorene og setter inn dampmaskin. Overfor et slikt utfall var det ikke annet å vente enn at sunnmørsfiskerne stilte seg mistroisk.

¹¹⁶ »Smp.« 31. desember 1900.

¹¹⁷ En må sjølsagt også regne med at der gikk mer kull til husbruk fordi byen var i vekst.

I 1904 hadde Ålesund	12.500	innbyggere
I 1907	—»—	13.000
I 1912	—»—	14.000

¹¹⁸ »Smp.« nr. 27 1898.

¹¹⁹ »Smp.« 25. mai 1940.

De første motorene hadde vært av engelsk fabrikat. Noen år etter kom Alfa og D. A. N. motorene på markedet, og med dem kom gjennombrøttet. »Tanken om motor er dagens spørsmål blandt våre fiskere«, skriver »Søndmørsposten« 9. februar 1900. »Særlig efterat — her er tinget to fiskekuttere til Ålesund. Viser det sig at disse forsøg faller heldig ud, er det ikke tvil om at man vil stå overfor en fullkommen revolusjon i bedriften, — og en »betimelige revolusjon«.« Alle fiskere prøvde no å skaffe seg motor i båten sin, først fiskerne i byen og nærmeste bygdene, seinere kom resten av sunnmørsfiskerne med. De satte den ikke bare inn i dekksbåter, men også i åpne båter. Først var det tanken at motoren bare skulde hjelpe til ved siden av seila. Etter hvert som den ble sterkere overtok den framdrifta aleine.

Med reint eksplosiv fart gikk no omskiftet fra seil til motor og damp. Alt i 1906 er motor innsatt i næsten alle større fartøy i Møre og Romsdal som ikke har dampmaskin.¹²⁰ Bankfisket drives iallfall fra 1908 fra Ålesund bare av damp- eller motorfartøy. Sammenlikner en deltakelsen i vårtorskefisket 1894¹²¹ og 1906 kommer det revolusjonerende omskifte klart fram. Det første året viser 6 dampskip og noen leide dampskip, omkring 200 seilskøyter og 1100 åpne seilbåter med et mannskapstall på 10 000. Tolv år seinere deltar 36 dampskip, 157 motorbåter, 185 seilskøyter og 413 åpne seilbåter med tilsammen 5 389 mann. Det som er det mest samfunnsomskakende her, er ikke økingen av damp- og motorbåtflåten, men det at mannskapstallet går ned fra 10 000 til vel

Deltaking i torskefisket på Sunnmøre 1886—97.

	Damp- skip	Mann	Skøyter	Mann	Båter	Mann
1886	2	40	106	1.014	1.191	7.220
1887	4	48	117	1.090	1.150	6.974
1888	5	60	127	1.118	1.185	7.000
1889	4	48	131	1.016	1.128	6.978
1890	4	48	147	1.289	1.236	7.704
1891	2	24	151	1.247	1.234	7.764
1892	3	36	146	1.290	1.190	7.300
1893	4	48	176	1.577	1.160	7.241
1894	5	60	192	1.760	1.066	6.538
1895	7	84	205	1.831	970	5.819
1896	9	112	205	1.868	903	5.411
1897	10	131	198	1.762	830	4.821

¹²⁰ »Smp.« 3. september 1906.

¹²¹ »Aa. H. & S. T.« januar 1894.

5 000. Det skyldes at fiskarbonden har veket plassen for den nye fiskaren. Vi kan av statistikken¹²² (s. 65) se at dampskip, skøyter og dekksbåter trenger åpnebåten og fiskarbonden vekk fra fisket gjennom slutten av hundreåret. Tallet på båter (= åpne båter og dekksbåter) syner stigning til 1890, fra da av faller det. Det skyldes at dekksbåten fra no av trenger åpnebåten ut, og økningen av dekksbåter er mindre enn avgangen av åpnebåter, da fiskarbonden ikke kjøper ny båt. Den stigende deltaging av båter fram til 1890, kommer av at det gamle fiske i overgangstiden fikk nytte godt av det arbeid som var gjort for å bedre driftsmåte og avsetnadstilhøve. Særlig i kveitefisket tok åpnebåtene dessuten del, »og det gir god fortjeneste til fiskerne«, heter det hos amt-mannen i 1885. Fisket stod på skillevegen, en var ikke klar over framvekstlinjene. Men til nærmere en kom hundreårskiftet til klare ble det at den gamle fiskedrift på Sunnmøre stod for fall. Det at åtringen ble skiftet ut med møringen, kunde den overleve og til og med få framvekst av, men da møringen gikk over til dekksbåt og motordekksbåt, ble det slutt med gamledrifta.

Vi så at i 1900 hadde sunnmørsflåten en verdi av 5 millioner kr. I 1914 er verdien av de 119 fiskedampskip, 773 motorbåter og 7 seil-fartøy over 13 millioner kr. Av det eldre havfiskefondet hadde ikke sunnmøringene fått lån mellom 1894 og 1907. I det året fikk de lån til 8 motorfartøy, men samme år var over 400 motorfartøy i bruk på Sunnmøre. Disse hadde fiskerne kunnet skaffe seg sjøl uten stønad.

Fra 1900 kunde de søke lån til bygging av dampskip i »*Det nye havfiskefondet*«, dampskipsfondet som det kaltes.¹²³ Det var på ½ million kroner. Lånet skulde ytes til bygging av fiskedampskip, og det kunde også bli gitt til redere. Rentesaften var 4% året fra lånet var gitt. Det skulde betales tilbake i løpet av 10 år, første år var avdragsfritt. 50 000 kr. var høgste utlånssum til ett skip. I 1902 ble gitt 7 lån til Ålesund til verdi av 155 000 kr. Til 1911 er ialt gitt 14 lån til Møre og Romsdal til en verdi av 280 500 kr. og 8 lån er innfridd. Til hele riket er der dette året ialt gitt 52 lån, derav er 14 innfridd. En kan se at det har gått mye fortere med å innfri lån i Møre og Romsdal enn ellers i landet. I 1911 ble forresten mange lån innløst før tiden, da rederne får låne i »Ålesunds Skipshypotekforening« som ble stiftet i 1910. Etter at »Den norden- og vestenfjeldske skipshypotekforening« stiftes i Ålesund, søker ingen derfra om lån i dampskipsfondet.

Om fiskerne kunde få lån i sparebanken mot pant i garden til å bygge motordekksbåt, så var det likevel bare lån, og både de og rederne som lånte for å bygge fiskedampskip, måtte sørge for å betale inn lånet.

¹²² Etter »Årsberetning vedkommende Norges Fiskerier« 1897 s. 161.

¹²³ »Norsk Fiskeritidende« 1900 og seinere årganger.

Overgang til teknisk drivkraft og til nybygging av båter krevde årlig stor kapital. Vi ser at sunnmøringene klarte å skaffe den til vege. Skal vi finne grunnen til det, må vi søke den i det at de bygde den nye fiskedrift opp på sunn økonomisk basis. Vi vil finne et samspill, vekst av flåten fører med seg vekst av virkefeltet dens, både i tid og rom, og er omvendt virkefeltet først utvidet, er der høve til økning av flåten. At flåten fra hundreårsskiftet kan vokse med slik eksplosiv fart, må en derfor søke grunnen til i den samtidige nyskaping i fangst og fiske på Sunnmøre. Det økonomiske grunnlag for omskiftet og vekst av flåten skyldes altså den auka i inntekten sunnmøringene fikk ved det nye storsildfisket, bankfiske på nye felt og ishavsfangsten.

Mens Ålesund og Sunnmøre får sin store og moderne flåte, gjør de ellers i landet bare spredte forsøk på å bygge opp en moderne flåte. I 1900 da Ålesund har 30 fiskedampskip, er der noen få i Nord-Norge, et kompani i Trondheim og 7—8 båter i Stavanger.¹²³ Bergen hadde ett selskap for dampskipsfiskedrift. Da det bare brakte tap, måtte de løse det opp dette år.¹²⁴ »Søndmørsposten« (5. oktober 1900) skriver i det høve: »Samtidig med at Aalesunds havfiske gaar frem med kjempeskritt, blir det mislykket i nabobyen vaar. Hemmeligheden er at her paa stedet er bedriften utviklet paa grunnlag av praktisk erfaring og under hensyntagen til de forhaandenværende forhold — ikke paa teorien alene.« »Bergens Tidende« uttrykker samtidig ønske om at Bergen også må komme med i havfiske. I 1902 lykkes det å stifte »Bergens havfiskeselskap« med en aksjekapital på 250 000 kr. 4 dampskip, som blir innkjøpt, skal drive fisket som ålesundsåtene. Bergensselskapet får en ålesunder, *Lauritz A. Devold*, som leder.

På denne tid har den store mengde av sunnmørsfiskere forlatt det gamle fiske. Da de var mindre gjeldbunden og dermed mer handlefri enn mange av de andre norske fiskerne, kunde de lettere gå over til det moderne fiske.¹²⁵

Da damp og motor kom i båten, ble fiskaryrket revolusjonert. Før det første ble alle avstander mindre, hele storhavet lå åpent for dem. De kunde stampe seg fram vestetter Norskehavet om »han« blåste strid nordvest. Yrket ble på den måten mindre hardbart at fiskaren kunde være under dekk i ruskevær, når han før måtte ro eller passe seila. Han kunde starte seinere og komme før heim og likevel fiske mer enn før, og garn og line kunde han finne lettere igjen på bankene.

¹²³ »Smp.« 19. desember 1900.

¹²⁴ »Smp.« 15. oktober 1900.

¹²⁵ »Aa. H. & S. T.« 14. august 1899.

»Patent-Olsen».
Tegning av Chr. Krogh.

Spell. — Men det var ikke bare på dette område, til framdrift av skuta, at dampmaskin og motor kom fiskaren til hjelp under arbeidet. Der kom oppfinnelser som gjorde det mulig å koble garn- og linespell til maskin eller motor. Alt før 1887 var der i bruk garnspell drevet med handkraft.¹²⁶ Flere fiskere forsøkte å lage brukbare spell. Skipper *Johan E. Hareide* i Ålesund laget et linespell som flere prøvde. Det var ikke fullkomment, og flere andre prøvde seg også. Smed *Henrik Olai Olsen* på Brunholmen i Ålesund, »Patent-Olsen« som han kaltes, laget et av de mest brukte linespell på 1890 tallet.¹²⁷ Han fikk flere gullmedaljer og diplomer for dette. *Winggaards Jernstøperi* i Bergen sendte i disse år også ut et linespell. Det hadde også sine

feil. En aktiv fisker fra Romsdal, *Nils N. Finnøy*, studerte de feil de andre spell hadde, og kom med en forbedring. Han tok til med motorfabrikk på Finnøy i Romsdal. Damplinespillet var det en ålesundskipper, *Lauritz S. Larsen* som fant opp. Sommeren 1903 leverte han sitt første spell. Et av de første Larsen-spell fikk »Michael Sars.« Siden ble de brukt på næsten hele den norske fiskeflåte; dessuten er de solgt til Island, Færøyane, Danmark, Finnland, England, Amerika og Egypt.¹²⁸

Mens fiskerne før måtte dra inn liner og garnlenker med hendene, kunde de no koble innhivingspell på motor eller maskin. Når en tenker på den tyngde som ligger i en full drivgarnslenke, må en sanne det som er uttalt fra sakkyndig hold at damp- og motorlinespell er en av de bærende krefter ved framveksten av fisket.¹²⁹

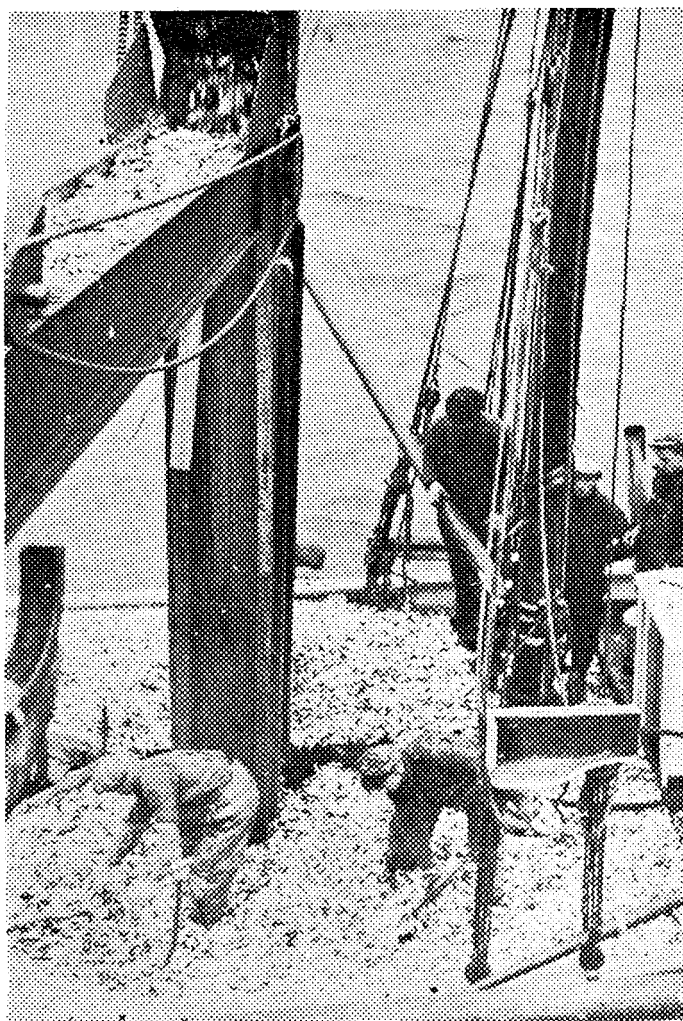
Arbeidstvister. — Under veksten av sunnmørsflåten kunde vi spore på den ene side veksten av flåten til sjøleierfiskaren i motordekksbåten, på den andre side veksten av dampskipsflåten som helst bygde på kapitalistisk basis, der reder og fiskar stod overfor hverandre. Den nye flåten som bygger på leid arbeidshjelp, fører til endring i de sociale tilhøve. Handelsstanden blir etter hvert detronisert. Den nye

¹²⁶ Moltu s. 53—56.

¹²⁷ »Smp.« 18. februar 1941.

¹²⁸ »Næringsliv« nr. 24—25, 1941.

¹²⁹ Bugge I s. 291.

Den moderne fisker som har maskinkraft til hjelp når han drar lenkene på havet, kan også la elevatoren ta silda fra båten på land som vi ser her.

Fot.: Sunnmørsposten.

tids arbeidsproblem løser av de gamle patriarkalske forhold. En opplever at fiskerne går til *streik* for å endre lønns- og arbeidstilhøva.

I det første moderne fiske, storeggfisket, fikk en først røyne de moderne vansker. Våren 1884 går byens samtlige storeggfiskere til streik, da de ikke vil ta del i fisket til den pris rederne har fastsatt. »Enigheden blandt fiskerne er større enn vanlig«, skriver »Aalesunds Blad« (29. mars 1884). De kom dengang til semje om å legge bondeprisen for klippfisk til grunn for råfiskprisen.

Noen år etter ble det lønnsstrid hos en enkelt reder.¹³⁰ Fiskerne

¹³⁰ »Smp.« 18. desember 1940.

var misfornøyd med prisen på fisken og kunde ikke komme til semje med rederen. Alle skipperne gikk fra borde, tok med seg noen av de beste av mannskapet og kjøpte sammen ei fiskeskøyte »Søvig«. Vegna og det utstyret de ellers trengte, tok de på kreditt hos en annen reder i byen. Med denne skøyta dreiv de fiske om sommeren. Om høsten løste de usemja på den greie måten at den gamle rederen kjøpte »streike-skøyta« og skipperne og mannskap gikk tilbake til gamle plassene sine.

I 1901 kom den første alvorlige streik blant fiskerne.¹³¹ Dampskipsrederne hadde da gjort framlegg til skriftlig kontrakt med fiskerne. Men disse var imot å gå inn på noe skriftlig bindende.

Det var om tre punkt striden stod.

I. *Deling av den salgbare fisken:* Det hadde vært skikk under torskefiske at rederne bare fikk utbytte av torsken. Annen fisk de fikk, tok mannskapet. Men da Aalesunds Preserving & Co. fra 1900 tok til å legge ned hermetiske fiskeboller, kom hysa opp i langt høgre priser enn før. Den hysa båtene fikk under vårtorskefisket, leverte mannskapet no til hermetikkfabrikken, det kunde være for opp til 1 000 kr. Rederne som holdt agn, vegn og kull, fikk ingenting for dette innbringende hysefisket. Derfor vilde de at all salgbar fisk skulde deles.

II. *Linetapet:* Rederne fant at linetapet var altfor stort. For at det skulde bli mindre, vilde de at mannskapet skulde ta sin del av tapet for det som gikk over 40 000 angler. Da vilde de være forsiktigere med linene, mente rederne.

III. gjaldt *utbyttedeling ved sildefiske.*

Da rederne kom med disse framlegg, kalte fiskerne sammen masse-møte, da de ikke vilde gå med på dem. Der rådde en krigersk stemning som var ulikt de fredsæle sunnmørsfiskerne. Fiskerne vilde heller kjøpe seg båter sjøl, enn å gå med på de framlegg rederne kom med. Rederne på sin side vilde heller legge opp båtene enn å bøye seg for fiskernes krav. Men før noen fikk ta slike drastiske skritt, kom det til semje. Det ble framleis mannsloften som ble grunnlaget i lønnskipnaden. Men utregningsmåten skilte litt mellom de ymse slags fiske.

Ved *vårtorskefisket* ble lønnstilhøva slik:

Vi skal ta som døme et dampskip med 6 doryer, 15 mann og kokk. Dampskipet holder all redskap og lønner skipperen med 100 kr. måneden + 2 prosent av bruttofangsten, maskinisten 120—130 kr. måneden og fyrbøteren 70 kr. måneden. Dampskipet får for dette 60 prosent av fangsten. De 40 prosent bli delt i 15 løter, av dem får rederen 3 (for skipper, maskinist og fyrbøter). De øvrige 12 mann får en lott hver. Kokken har 1/15 av hver lott. Etter en tidligere ordning, da mannskapet holdt liner sjøl, hadde dampskip og mannskap hver 50 prosent av ut-

¹³¹ »Aa. H. & S. T.« og »Smp.« 21. januar til 28. januar 1901.

byttet. Men den nye ordning var mye bedre, fordi mannskapet før hadde vært redd for linene sine. Da rederne tok til å holde vegn, kunde skipperne få drive friere.

Ved *bankfisket* var lønningsmåten den samme. Ett unntak var der, rederiet hadde ikke lott for fyrbøteren. Under *drivgarnsfiske* etter sild holdt dampskipet full utrusting. Rederen fikk 65 % av fangsten, av de øvrige 35 prosent fikk han 3 løter, da skipper, maskinist og fyrbøter hadde fast lønn. Mannskapet fikk så en lott hver.¹³¹

Forøvrig gikk semja ut på det at all salgbar fisk, unntatt seien som mannskapet drar sjøl under sildefisket, skulde deles mellom reder og mannskap. Oppklaring av linevaser skulde rederen betale, men ellers skulde fiskerne tilsammen betale 350 kr. for hver 10 000 angler som gikk tapt over 40 000. Av fellesfangsten skulde 1 000 kr. brukes til dekning av »samsen« (fellesprovianten). Begge parter hadde altså gitt etter. »Striden hadde vært løst på en mer tilfredsstillende måte, om en ikke hadde søkt å opphisse lidenskaberne«, skriver »Aalesunds Handels og Søfarts Tidende«.

De kontrakter som ble satt opp, gjaldt bare lønsspørsmål og arbeids-tilhøve, om oppsiing nevnte den ingen ting. Fiskerne vilde ikke mønstre uten loven ga påbud om det. Derfor kom der til å være et løst samband mellom fisker og fartøy.¹³² Han kunde gå fra borde når han vilde uten å si opp. Det hente folk gikk fra båten om kvelden uten å si fra, så de måtte gå med en mann for lite om morgenen. Det var blitt så vanlig at en så det for å være lovlig, enda en med det snytte rederen, da fiskeren hadde fått utrustning på forskudd. Et fartøy som var uheldig med fisket i førstningen, kunde risikere å miste mannskapet. Disse utrygge tilhøve var til stor skade for dampskipsfisket, og den tanke kom fram å få tvungen mønstring.

Sociale forhold. — Disse tvister mellom redere og fiskere gjaldt bare økonomiske spørsmål. Men ymse tiltak vitner om at også det sociale ansvar var vakent.

Så tidlig som i 1854 grunnes en »Understøttelseskasse for Søfarende og deres trængende Efterladte i Aalesund«. Opptaket får gunstig mot-takelse i alle klasser, heter det i en melding i »Morgenbladet« (2. januar 1855). Fondet er på 200 spd. Statuttene har fått kongelig godkjenning og et styre på 5 mann er nevnt opp. Det har ikke lyktes å finne mer om det videre arbeid til understøttelseskassen.

¹³¹ I semja mellom redere og fiskere er ikke alt nevnt som her er tatt med om lønsskipnaden. Men for oversiktens skyld har jeg tatt med det som ble gjennomført i praksis. Opplysningene har jeg dels fra ymse årganger av »Norsk Fiskeritidende« dels fra muntlig hold.

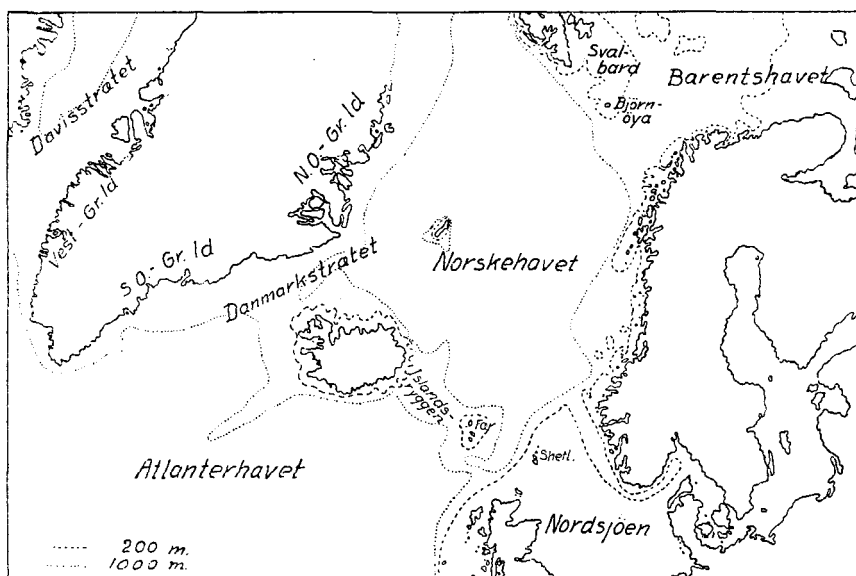
¹³² »Norsk Fiskeritidende«. Lott eller hyre? 1909.

I 1888 stiftet handelstanden i Ålesund »Søndmøre Selvhjelpsforening«, til støtte for de etterlatte ved forlis under vårtorskefisket. Fiskaren som tegnet trygd betalte 1 krone for året, den gjaldt fra 15. januar til 15. april. Om han i denne tid fikk skade eller omkom, fikk de etterlatte utbetalt 200 kr. Men for dette utmerkete tiltak som stod ved lag årene frametter, hadde fiskerne sjøl mindre interesse enn kjøpmennene.

I 1895 stiftet arbeiderne hos Rønneberg & Sønner alderstrygdslag. De betalte 10 øre ukentlig. Arbeidere utenfor firmaet kunde også bli opptatt. Firmaet opprettet også et fond til støtte for sine gamle arbeidere. Det har siden vært utdelt porsjoner av det hver jul.

Arbeidstilhøvet blir også bedre fra hundreårsskiftet, da tar kjøpmennene til å innrede spiserom for arbeiderne i sjøbuene. Den som gjorde opptaket var *Hans W. Friis* d. y. Rederne og fiskerne dreiv på samme tid underhandling om å skipe et alderdomsfond for fiskere i Ålesund. Grunnreglene var ferdig, fiskerne skulde legge $\frac{1}{2}$ prosent og rederne $\frac{1}{4}$ prosent av sine deler av fangsten til fondet. Saken var alt kommet i så godt gjenge at enkelte innskott var betalt. Da kom Ålesundsbrannen og ødela foreløpig tiltaket. 8 år seinere ble fondet grunnlagt. Det var blitt utsatt da loven om ulykkestrygd for fiskere kom i mellomtiden.

Vi har sett Ålesund og Sunnmøre bygge opp den prektigste fangst og fiskeflåte i Norden. Gamlebåtene sine fikk de selge lenger nord i landet, der fiskerne strir mot dampskip samtidig som sunnmøringene ikke får dampskip nok. En egen sunnmørsk framdrift kommer her til syne. De gikk fra bankskøyte og møringsbåt til storskøyte mellomskøyte eller småskøyte, til dampskip og motordekksbåt. Fisket holder tritt og får de utvidinger som trengst. I kjølvatnet til den nye flåten kommer den sunnmørske »havnåmstida«. De trauste karer som da stod ved roret, gjorde ikke Bjørnstjerne Bjørnsons ord til skamme når han sier: »Søndmøringen er utvilsomt det dyktigste og mest foretagsomme folkeferd på Norges kyst. Når det gjelder at innføre noget nytt tillige det fordomsfrieste«.

„Havnåmsmenn“.

I slutten av det 19. hundreåret står der strid mellom det gamle fiske og det nye. Båtfisker står mot skøytefisker. Den gamle drift arbeider for å holde seg oppe, men den mister tak for tak. Etter hvert som den svinner bort, blir næringstilhøva på Sunnmøre endret. Idet det gamle hundreår går over i det nye, kommer storhende innenfor fisket på Sunnmøre som vitner om at den omlegging av fisket som holdt fram i siste halvdel av 1800 tallet, har ført til at den moderne drift for godt har løst av den gamle. Vårtorskefisket som under de gamle tilhøve hadde vært det viktigste, blir stilt i skyggen av storfiske etter sild med drivgarn og snurpenot. Den nye havfiskeflåten nøyer seg ikke med heimebankene, den finner stadig ukjente banker i Norskehavet. For det tredje kommer ishavsfangsten til å vokse fram til stordrift. De drektige ishavsskuter blir også brukt til ymse slags havfiske, slik at selfangst og fiske nøye blir knyttet sammen, da de til dels blir drevet av samme folket. Alt dette, det nye sildefiske, bankfiske i fjerne strøk og selfangsten tar til de siste år av 1800 tallet, på samme tid som åpnebåten går av bruk. Det felt som hadde vært stort nok for den og dens menn, blir for smått for de nye menn.

De gamle felt blir for trang for den voksende havfiskeflåten, det

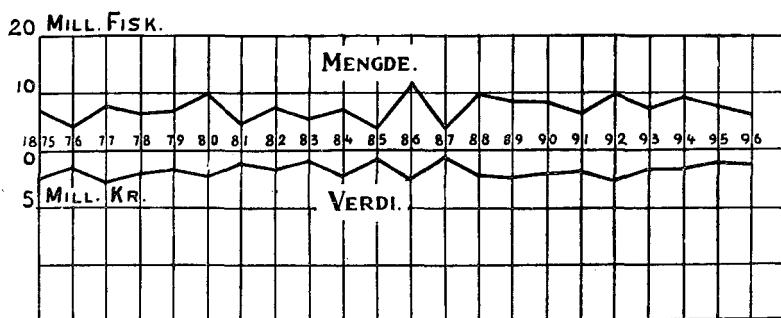
Bildet ovafor: Område for norsk fiske.

ble derfor turvende å få en utviding av fangstfeltet. En ser at etter hvert som flåten vokser og båtene blir sjøsterkere, kommer der fart i havgranskingen til sunnmørsfiskerne. Mens denne utviding av fiskefeltet er igang, kommer en ny faktor inn, det er en teknisk nyvinning, eksplosjonsmotoren. Det fangstfelt som seilskuter og dampskip hadde tatt til å utvide, kunde de no få bedre høve til å nytte ut, når motoren kunde komme i hver manns båt. Denne tekniske nyvinning kom på denne måte til å skynde på den utvikling som var igang. Da motoren hadde fått gjennombrøttet sitt på Sunnmøre de første år av 1900 tallet, var de viktigste nye fangstfelt alt kjent og brukt. En må her heller se veksten av motorbåtflåten på den bakgrunn at nytt felt alt var lagt åpent og kunde gi denne flåten sysselsetting, enn omvendt at utviding av feltet kom som følge av motoren. Med seilskøyte og dampskip tok de til med storsildfiske, med dem prøvde de først på nye banker, med seilfartøy tok de opp selfangsten.

Opptaket til »havnåmet« merker en først som en kappelyst mellom sunnmørsfiskerne, det gjaldt å bli beste fiskeren. Grensene for det gamle felt blir dermed sprengt. Den ene skipperen vil ikke være ringere enn den andre, og rederne oppmuntrer dem til å prøve nye felt. »Det var mer ære enn fortjeneste som drog« sier gamle sunnmørsfiskere. Den sterke veksten av havfisket må en se på den bakgrunn at både redere og fiskere hadde den samme granskingshug. Det var ikke lenger bare fiskeferder de gjorde, de gjorde granskingsferder. De var ikke lenger bare redere eller fiskere, de var »havnåmsmenn«. Som de gamle nordmenn drog i vesterviking og reiste det norrøne riket, for disse menn den samme vegen og gjorde på ny Nordhavet til et norsk innhav.

På 1880 tallet var det framleis *vårtorskefisket* som var det viktigste på Sunnmøre. Dårlig vårtorskefiske var det samme som dårlige tider. Framleis kommer rorskarer fra Romsdal, Nordfjord og Sunnfjord og ror fisket for sunnmøringene. Folketallet auker i Ålesund med et par tusen under fisket. Rorskarlønningen (sml. s. 16) kan no stige opp til 80—90 kr. med kost og 120 kr. uten. Men åpnebåten er ikke lenger aleine ved torskefisket. Skøyter, dampskip og dekksbåter kommer med i stigende grad (s. 65). Tallet på deltakere i fisket går ned. Når tallet på oppfisket torsk samstundes holder seg på høgd med det et større deltakertall klarte å fiske opp tidligere, er det et døme på at det rasjonaliserte fiske er på veg til å trenge gjennom på Sunnmøre¹³⁴. Men mens den nye skøytefisker driver på rasjonell basis, ser vi at rorskarerne framleis slutter fisket ved marimess. Og langt opp i åttiårene står der årvisse klagemål i Ålesunds-avisene, over at rorskarerne reiser heim i beste fisketiden.

¹³⁴ Se figuren neste side.

Vårtorskefisket i Møre og Romsdal 1875—96 fra »Årsberetning vedkommende Norges Fiskerier 1897«.

Rasjonaliseringen av fisket kommer også til syne i skiftet av *vegn*. Ved torskefisket brukte de både snøre, line og garn. Linefisket var i framgang fra svensketiden. Det var både lettvintere og billigere enn garn. Det var fiskerne i Ålesund som først tok til med liner. I 1885 er det bare en båt fra byen som bruker garn. På bygdene, særlig på Søre Sunnmøre, er de seinere med å komme etter. Der holder de lenger på garn og snøre. Men etterhvert trenger det mer innbringende linefisket gjennom også der. I 1897 er der i vårtorskefisket på Sunnmøre 393 garnbåter, 295 linebåter og 117 snørebåter.¹³⁵ Fra 1900 kommer imidlertid et omslag noen år. Da gir garn bedre utbytte enn line. Det fører til at flere båter, også dampskip får garnbruk.¹³⁶ Snøre og line hadde lett for å ødelegge garna. Derfor var der satt oppsyn på Sunnmøre fra 1878, for å holde orden under torskefisket. Men fiskerne likte det ikke. Havet ble delt mellom linefiskere og garnfiskere. Fiskebåtene fikk merkepikt, og fra no av blir oppgavene over fisket pålideligere.

Det var i *sommerfisket* omlegginga av fisket først hadde tatt til. Her merker en sterkere enn ved vårtorskefisket den nye driftsmåten. På den grafiske framstilling, som rett nok gjelder for hele fylket, ser en kurvene viser jamn stigning og jamnt fall fram til 1885. På samme tid kan en etter tabellen (s. 47 og 57) se den sterke økning av oppfisket lange og brosme ved sommerfisket på de norske skøytene. I tidbolken 1871—75 var gjennomsnittsfangsten 34,2 tusen kr. og 1881—85 var den det dobbelte 71,4 tusen kr. Men fra no blir det egentlige storeggfiske mindre lønnsomt, og det blir vansker med å få folk med på storskøytene. De kom no til å være aleine om det, da småskøytene sluttet å drive storeggfiske. Storskøytene lå på Egga en måned i gangen og salta langa og brosma etter hvert. Annen hver dag gikk et dampskip

¹³⁵ »Årsberetning vedkommende Norges Fiskerier 1897, s. 151.

¹³⁶ D. s. 1900.

fra byen ut til dem med fersk agnsild. Denne drift var kostbar og etter måten få redere var interessert. Mannslotten ble liten. I 1894 kunde en stor del av storskøytene ikke ta del i storeggfisket, da de ikke fikk folk med. At storeggfisket arbeide tungt, har vi et vitnemål om i det at storeggfiskerne vel er de første norske fiskere som går til streik.

Grunnen til nedgangen i storeggfisket må en søke for det første i den måten fisken ble stelt på, for det andre i det at den sterke økning av flåten gjorde at feltet ble for trangt, bankene ble fisket tomme. Skøytefisken som ble levert rundt iland var ikke alltid skikka til menneskeføde. Skøytene lå opp til 5 uker på Storegga før de ble slept inn til byen. Til lenger ut i hundreåret en kom, til lenger lå skøytene før de fikk full last. Fisken hopa de opp i rommet i store mengder. Den var sløyd, men den var ikke flekka. En gammel storeggfisker forteller at når de kom til Ålesund med fisken, stod der en stank ut av rommet, så det var bra spanjolen var mindre kræsen enn sunnmøringen når det gjaldt fişk. Var fisken så råttan at fingrene gikk gjennom når de tok i den, ble den kassert! Av en fangst på 1300 våger hendte det at 50 våger måtte søkkes ned av denne grunn. Når $3\frac{1}{2}$ % av fisken var i en slik tilstand, stod resten i stil med denne.

Da storeggfisket tok til å gi mindre utbytte, ble det ikke råd å få med nok folk. Sunnmørsfiskerne har full sjølråderett, og de kan ikke tvinges til å drive et fiske som ikke lønner seg. Derfor må også en del skøyter legge opp. Dette kan ikke rederne lenge finne seg i, og de blir tvunget til å sette skøytene inn i lønnsom drift. Nedgangen i storeggfisket virker på denne måte ansporende, og tjener til at nye felt og nye fiske blir tatt opp.

Et av de nye fiskeriene som kom igang var *kveitefisket* (s. 58). Det var helst småskøyter, dampskip og åpnebåter som tok del i det. Det ble et lønnsomt fiske som flere og flere kom med i i sommerhalvåret. Statistikken over utførselen av isa kveite fra Ålesund gir ikke det nøyaktige billede av veksten i dette fisket, da en del kveite blir sendt over Bergen til Skottland. Amtmannen kjenner ikke til hvor mye dette er, men oppgir utførselen fra Ålesund slik:

1881	5 000 kg	1884	248 000 kg
1882	29 000 »	1885	275 000 »
1883	201 000 »		

I neste femårsbolk viser gjennomsnittsutførselen for året en dobling fra denne bolken fra 152 046 kg til 345 497 kg.

FANGST OG FISKE I FJERNERE STRØK.

Det fiske i fremmede farvann som det var gjort opptak til på 1870 tallet (s. 52), holdt fram i 1880. I 1881 gikk to ekspedisjoner til *Svalbard*, og året etter gikk 6 fartøy med 55 mann. De kom tilbake med en fangst av 26 200 torsk, 11 rein, 28 sel, 40 kvitfisk og 267 kg dun. På grunn av det dårlige isår ble utbyttet bare 11 700 kr.¹³⁷ I 1883 da finnmarksfisket slo feil og fiskeprisene ble høge, gikk 3 bankskøyter til *Svalbard* og fiska torsk og kvitfisk. Det var liten vinning med dette, og det stoppet derfor opp.

Nebbkvalfangst. — Det var no stans i utrusting av ishavsekspedisjoner fra Ålesund til 1888. I dette året kom 3 fartøy fra Arendal¹ og hyrte mannskap i Ålesund til ishavsfangst. Ålesunderen *Cato Mikalsen* (1857—1937) som hadde vært med Svend Foyn på kvalfangst, hadde før prøvd å få ålesundsrederne til å bli interessert i dette. Men først da de fikk arendalsbåtene for øyet, tok de opp driften. Brødrene Kraasbye gikk i spissen for et aksjeselskap og sendte skonnerten »Ragnvald Jarl« på nebbkvalfangst.¹³⁸ Skipper var arendalsmannen Emil Pedersen, og skytter var Cato Mikalsen. Den første nebbkvalen fikk de på Storegga, så dreiv de vestetter mot Færøyane og Island.¹³⁹ Første året hadde de en fangst av 32 kval som ga 250 tønner spekk; året etter 35 kval og 313 tønner spekk. Neste sesong er fangsten fordoblet, 70 kval. Det skyldes at fartøyet i mellomtiden hadde fått innsatt dampmaskin. I 1891 tok 3 fartøy til del i nebbkvalfangsten, og utbyttet var meget tilfredsstillende. De kommende år tok flere ålesundsfartøy del, og de hadde lønnende fangst.

*Islandsfisket.*¹⁴⁰ — Norske sjøfolk kunde fortelle om store silde-mengder omkring Island og i fjordene der. Islendingene sjøl gjorde ikke silda til handelsvare. Før 1880 var spredte forsøk gjort på å drive sildefiske der fra Norge. Særlig hadde en i Mandal tro på islandsfiske. I slutten av 1870 tallet var fangstene gode, og da vårsildfisket samtidig sluttet på Norskekysten, ble der stor søknad til sildefeltet ved Island fra hele Vestlandet. Den kapital som var lagt i fartøy og redskap, måtte de søke å nyttiggjøre. Det var særlig Vestlandet sør for Stad det gikk hardt utover, da vårsilda forsvant. På Sunnmøre hadde en aldri lagt noe vekt på vårsildfisket. Men da fiskefartøy sørfra tok

¹³⁷ Bugge I s. 257.

¹³⁸ Fiskerne nytter alltid det engelske navnet med uttale etter stavemåten, *bottlenose*.

¹³⁹ Bugge I s. 277 o. f.

¹⁴⁰ »Norsk årbok« 1932, Ålesunds-aviser og Amtmannsinnberetninger.

til å dra til Island, vilde de prøve dette derfra også. Islandsfisket fra Ålesund på 1850 tallet (s. 30) var gått i glemme.

I 1880 gikk 75 norske fartøy med 28 notlag og 578 mann til Island. Derav var 2 fartøy fra Ålesund. De hadde ett notbruk ilag. Fangsten ble 2 800 tønner, og prisen var høy, 23—24 kr. tønner. Utrederen var »Islandske Fiskerikompani«. Til utrusting av sildeekspedisjoner trengtes stor kapital. De måtte føre opp hus i land, der de kunde salte silda, og de måtte føre med seg over nøter, tønner, og salt. De hadde mest små jekter og galeaser, derfor måtte det være et par båter om hvert notlag, da landnotbruket er stort. På hvert fartøy var 6—8 mann. Ålesundsnottbruket slo seg ned i Øyafjord, der førte de opp en eiendom til verdi av 2 000 kr. Sammen med »Stord«s rederi i Lervik i Sogn, hadde de leid et dampskip som gikk bort med tønner og salt, og hadde ferdigpakket sild med tilbake. De rundsalta silda ugana i tønner, og da de hadde for lite folk med seg, måtte de delvis håve silda i tønnene uten å legge den i lag. Dette førte til at silda ikke ble førsteklasses. I 1881 dreiv de fisket fra juni til november. De sendte da først 1 400 tønner med dampskipet til Bergen. På heimturen tok de med resten av fangsten som tilsammen utgjorde 4 000 tønner. Dette året tok de også til å drive torskefiske der borte under sildeekspedisjonen.

Så lenge nordmennene bare dreiv sildefiske, var islendingene svært forekommende. Men at de tok del i torskefisket tålte de ikke. Det ble reist kritikk i Alltinget over fisket til nordmennene, og fra 1881 kommer strengere lovregler. Den som vil drive fiske innenfor territorialgrensen, må løse islandsk borgerskap. Forutsetning for at en skal få fiskeborgerskap på Island, er at en »holder rykende skorstein« d. v. s. fører opp hus som en kan bo i året rundt der borte.

På grunn av alltingsvedtaket blir »Islandske Fiskerikompani« i Ålesund overflyttet til Oddeyri i Øyafjord, en del islendinger blir opptatt som parthavere og navnet endrer de til »Oddeyri«. Flere nordmenn kjøper nå jord på Island, så de kan få fiske innenfor territorialgrensen. Uten en hadde høve til det, var det i det hele ikke mulig å holde fram med de norske sildeekspedisjonene dit, da de bare hadde landnotbruk.

I 1883 var der 1 notlag fra Ålesund på Island. Det hadde 2 fartøy med tilsammen 28 mann. Tre av ålesunderne var igjen i Øyafjord om vinteren. De prøvde sammen med islendinger silde- og torskefiske om vinteren. »Oddeyri« var i drift til 1885. Men utgiftene ble altfor store i forhold til utbyttet, og en måtte løse opp selskapet. Like galt gikk det med de andre norske islandsbruk. Og fra 1886 er det slutt med det norske landnotfiske på Island. Grunnen til at driften gikk i stå, ligger i sjølve driftsmåten. De kunde ikke ta silda på åpne havet,

de var henvist til den fjorden de hadde slått seg red ved. Det var derved i høg gråd et sjansespill, og et farlig sjansespill økonomisk sett. Gikk silda inn i grannefjorden, ble de sittende der med tomme nøter og stor gjeld. Ålesundsåtene hadde prøvd etter torsk under sildefisket, og i 1883 fisket »Oddeyri«-ekspedisjonen torsk og hyse for 1 000 kr. Men det er visstnok først fra dette året de tar til med torskeekspedisjoner til Island. Det året gikk 8 fartøy av sted, men samtlige hadde liten fangst. En del solgte de på Shetland, men det meste hadde de med heim. De båter som var med i 1884 fra Ålesund, fikk 22 000 torsk. I 1885 deltok 7 skøyter, de fikk en fangst til verdi over 25 000 kr. Fra no av ser det ut til at det er slutt med deltakelsen i torskefisket også.

Makrellfiske. — Et av de nye fiskefelt sunnmørsflåten tok til å drive på da bankene på Storegga var tømt, var makrellfeltet utenfor Rogaland. Fiskeriinspektør Westergård hadde oppfordret ålesundsrederne til å ta del der. Men først sommeren 1889 ble det alvor av. Storeggfisket var det året så ringt at flere sluttet det. En av skøytene som la opp i juli, var »Delfin« reder Lauritz Madson. Det var den første båt fra Ålesund som kom med på makrellfeltet i Nordsjøen. »Delfin« dorga i Nordsjøen fra august til oktober. Den hadde en bruttofångst på 6 000 kr. Dette fisket som ga godt utbytte, ble opptatt av flere fartøy seinere, da det falt på en tid da fiskeflåten ellers lå i ro. I 1890 ble 20 av de største og beste fartøy utrustet til makrelldorging. Det var en fordel at ved dette fisket var redskapet billig. Makrellen salta de ombord i tønner og solgte den i Haugesund eller Stavanger. Når utgiftene til salt og tønner var trukket fra, delte de nettoutbyttet i tre. Fartøyet som bare hadde seil, fikk $\frac{1}{3}$ og mannskapet $\frac{2}{3}$. Det var 8 mann ombord + kokk, som mannskapet lønnet. De leide seg kjentmann der nede, han fikk mannsloft + 50 kr. Fisket dreiv de 30 mil fra land bort mot Skottland. De var vekke 3 uker dette første året.

Deltakertallet fra Ålesund steg fort de kommende år. 1891: 54, 1892 ca. 60, 1893: 79, 1894: 81. Men fra 1896 er interessen mindre. I 1893 da fangsten var 3 600 tønner, ble en stor del utført fra Ålesund, da der var dårlige priser i Haugesund og Stavanger. Året etter var det første gang et dampskip var med i makrellfisket. Det var »Viking« av Ålesund, skipper Aagne Drevik (s. 62). Den førte prov for at dampskip med fordel kunde ta del i makrellfiske. Den brukte både makrellgarn, drivgarn og dorg. Makrellen trakk seg no så langt nordover at den kom opp mot Mørekysten.

Dette fisket som hadde tatt så lovende til, tok av igjen. Driften gikk så dårlig på slutten at det ble vansker med å få nok folk. Derfor hørte dette fisket opp fra Ålesund ved århundreskiftet.¹⁴¹

¹⁴¹ »Aalesunds H. & S. Tidende« 5. august 1896.

I den siste fjerdedelen av 1800 tallet hadde fiskeflåten fra Ålesund og Sunnmøre prøvd på mange nye felt. Fisket gikk opp og ned, mange strålende opptak endte med tap for deltakerne, andre auka i verdi for de interesserte. Det er mange faktorer som virker inn. Værlaget har overmåte mye å si. Vi har rent biologiske fenomen, som brått kan snu opp og ned på næringstilhøva. Men overlag rike fiskeår er ikke alltid kronår. Et år med dårligere fangst kan gi like bra fortjeneste som et år det er storfiske. Det kommer fram på den grafiske framstilling s. 75. Verdien av fisken under storfisket i 1886 er omtrent lik utbyttet for 1875, 77 og 84 med dårligere fiske. Det var ikke bare for rederne å sende fartøy ut og fiske, like viktig var det at når fartøyet kom tilbake med fangst, kunde de ta mot fisken og avsette den på lønnsom måte. Etter hvert som marknadene ble åpnet, ser vi at fiskedriften tar seg opp. Vi har døme på det i den oppgangen i det norske bankfiske som kom da den engelske marknad ble åpnet for langa fra Ålesund (s. 51) og like ens i det rike kveitefisket en fikk på Sunnmørsbankene etter at den engelske marknad var åpnet for norsk ferskfisk (s. 58).

To av de viktigste moment når det gjelder å skape og holde fast på en marknad, er tilvirkningsmåten og samferdselstilhøva mellom produksjonsstedet og kjøperen.

Tilvirking. — Når det gjelder tilvirking, må en sanne at sunnmøringene, som de andre norske fiskerne, gjorde stor synd på seg sjøl med den dårlige måten de stelte fisken på. Av de norske avisene kan vi se de stadige klager over at den norske fisken blir for dårlig stelt, og det blir vist til det nasjonaltap dette er. I 1881 kommer klager fra konsulatene i Spania over at tilvirkningen av klippfisken blir dårligere år for år, så spanjolene foretrekker den islandske klippfisken. »Aalesunds Blad« som gjengir denne melding, føyer til: »Våre bønder er nu så optatt av republikken og det absolutte veto at de over stjernerne på himmelen glemmer stenene på jorden. Men skjer ikke en forandring med tilvirkningen av klippfisken vår, vil Spania bruke sitt absolutte veto mot denne«. Alt under fiskeriutstillingen i Ålesund i 1864, var der ført klage over at handelsmennene betalte samme pris for god og dårlig vare. Noen år, så lenge »Ålesunds Handelsforening« leide fiskevraker, var tilhøva bedre. Men på 1880 tallet stod de gamle tilhøva ved lag igjen. En kunde ikke vente noen bedring i kvaliteten, når bonden ikke tjente mer på en vare han stelte med omhu enn på en han hadde slurvet fra seg. Men det var ikke bare bondefisken som var dårlig. Vi så (s. 76) den dårlige tilstand skøytefisken var i, når den ble levert i land. Skulde handelsmennene nekte å ta mot dårlig fisk, kom det derfor i første rekke til å gå ut over den fisken deres egne skøyter leverte.

Enkelte større bankskøyter tar til å flekke og salte fisken på bankene

i 1884. På mindre skøyter kan de ikke gjøre det. Samtidig blir båtfisken bedre. Kanskje kan en finne grunnen i den skarpe konkurransen den norske klippfisk no får med den franske i Spania. I 1881 utgjorde den norske klippfiskinnførsel i Nord-Spania 71,36 % og den franske 1,67 %. I 1886 er den norske innførsel der 58,26 % og den franske 31,47 %. Den harde konkurransen i Spania, kom til å gagne fiskedriften. Bankfiskerne ble i større grad tvunget til å flekke og salte fisken ombord etter hvert som fangsten foregikk. I 1889 er fisken atskillig bedre enn før og lettere å selge. 1886—90 viser i det hele utførselen av klippfisk fra Ålesund stigning. I 1885 var den 5 millioner kg, i 1890 var den over det dobbelte 10,7 millioner kg. Denne stigning skyldes ikke bare at de hadde økning i avsetningen av egen fangst, men i stigende grad hadde handelsmennene i byen tatt til med utrustning av kjøpefartøy til lofot- og finnmarksfisket. Det var en av de måter de søkte å sysselsette storskøytene, som måtte slutte på Storegga. I 1894 t. d. var der 21 kjøpefartøy fra Ålesund i Lofoten.

Tidsrommet 1880—1900 viser sterk oppgang i Ålesunds fiskehandel. Utbyttet kunde enkelte år være dårlig som i 1887, da torskefisket var så skralt at handelsmennene istedenfor å få avdrag på gammel gjeld, måtte yte ny kreditt. Den skarpe tevling som kunde oppstå mellom oppkjøperne, kunde heve råfiskprisen, men den kunde gi klippfiskhandelen tap. Stor tilførsel til fremmede marknader kunde bringe stans i fisket som i 1888, da kveitefisket måtte stanse, fordi tilgangen fra de engelske banker og makrell fra Norge gjorde at de ikke fikk avsette kveita.

Trass i enkelte tilbakeslag er det likevel, når en ser på veksten i fiskeutførselen og veksten av flåten, ordet ekspansjon som kan kjenne-merke tidsrommet.

Utførselsstatistikken¹⁴² kan gi et innblikk i veksten av sunnmørsfisket 1881—97. Tabellen gir ikke det nøyaktige bilde, da den har med den fisken ålesundskjøpmennene har kjøpt andre steder, men til gjengjeld ikke har med den fisken heimeflåten har levert i andre byer, Utførselen av de viktigste fiskevarer fra Ålesund i disse to år var:

	1881	1897
Klippfisk	6,6 millioner kg	9,1 millioner kg
Ferskfisk	5 tusen kg	687,6 tusen kg
Sild	33,6 tusen hl	62,5 tusen hl
Tran	3,3 tusen hl	11,3 tusen hl

Samferdsel. — Det som er det mest særmerkte her, er den sterke økning i ferskfiskutførselen. Det nye tidskravet er at fisken kan komme

¹⁴² Til lette for næringslivet var det at utførselstollen på fisk i Norge var blitt opphevet i 1888.

så fort fra fangstfeltet at kjøperen kan få den på matbordet som ferskfisk. Sunnmøringene skjønnte de måtte lage seg etter dette tidskravet, og la fiskedriften om med dette for øyet. Etter hvert som samferdselsmidlene ble bedre, kunde de oppfylle kravet i større utstrekning. Til flere rutesamband der kom, til bedre kunde en nytte ut de fiskerike felt. Vi så oppgangen i kveitefisket da Wilson fikk båt hver uke fra Norskekysten til England. Fra 1898 går der Wilsonbåt i direkte ferskfiskrute Nordland—Ålesund—Hull. Den ferskfiskrute Hamburglinjen hadde på Norskekysten, var dårligere og brakte ofte tap til eksportørene i Ålesund. For klippfiskutførselen var det viktig at Otto Thoresen i 1894 satte i gang Spanskelinjen med anløp av byen. Ålesunds handelsflåte var solgt, da rederne trengte kapitalen til å bygge fiskeflåten for. Det var så mye viktigere at linjefarten kom igang med anløp av byen.

Handelsstanden i Ålesund arbeide ivrig for å få tidhøvelig rute-samband. Rutene på utlandet ble etter hvert stadig bedre. Fisken fra Mørebankene kunde lettere komme til de utenlandske marknader, og på jernbanene kunde den føres langt inn i det fremmede landet. Langt inn i fremmede land, men inn i Norge kom en ikke langt med mørefisken, ikke i fersk tilstand iallfall. En kunde på en måte si at Ålesund snudde ryggen til Norge. Med postskip var det vanskelig å få sende ferskfisk fra Ålesund til Bergen og Oslo. Det norske innlandet som trengte fisken, var stengt for byen. Å få åpne denne rike marknaden var en oppgave ålesunderne satte seg.

Jernbane. — Alt i 1869 ble arbeidet tatt opp for å få jernbane til Ålesund fra stambanenettet.¹⁴³ I det høve kommer den danske visekonsul i Ålesund med følgende optimistiske uttalelse (Copibog, årsberetning 1874): »Udsigten til at forbinde Stedet med Mjøstrakterne og muligens Christiania enten directe eller fra Veblungsnæs i Romsdalen ved en Jernbane, er imidlertid dukket op og har vakt idelige Forhaabninger om en Forøgelse af Stædets Trafic i den nærmeste Fremtid«. Etter 64 års kamp lyktes det å få Raumabanen til Åndalsnes. Men fisket er lite tjent med å ha endepunktet på jernbanenetet lengst inne i Romsdalsfjorden. Det heter i en melding til »Norsk Telegrambyrå« (7. november 1900): »Et storartet sildefiske pågår i disse dager omkring Ålesund. Hundreder av båter kom igår og idag inn med udmerket fangst av stor og deilig sild, og her er glimrende kveitefiske. Der er imidlertid mangel på avsetning grunnet slette kommunikasjoner, hvilket tvinger fiskerne til for størstedelen at innstille dette fisket. Ålesund vilde om Mørebanen var ferdig, kunde forsyne hele Den skandinaviske halvø med fortrinlig ferskfisk.«

¹⁴³ »Næringsliv« 8. august 1941.

Slike meldinger hadde en ofte kunnet sende ut fra Ålesund; derfor er kravet om jernbane til byen, hovedlinjen i Ålesunds samferdselspolitikk gjennom 70 år. Det kravet kan vi lese om i innberetningene fra den danske vise-konsul på 1870 tallet, *det* møter oss idag, når Ålesunds fremste forretningsmenn skal uttale sin mening om de viktigste krav fra yrkeslivet i byen.¹⁴⁴ Til stor skade for framveksten av næringslivet, har ikke Norges største fiskehamn hverken veg- eller jernbanesamband med resten av landet.

DRIVGARNSFISKE ETTER STORSILD.

Storeggfiskere hadde lenge lagt merke til rike forekomster av sild i havet. De snakket seg imellom mye om det ikke skulde gå an å ta silda på åpne havet. De landnotbruk gjorde fine fangster, som kunde få stenge storsild på 1890 tallet. Det hendte i 1896 at så store silde-mengder ble ført til Ålesund at der ble for lite tønner og salt i byen. Silda fikk god avsetning særlig i Sverige, men også i England og Tyskland. Den silda som gikk inn i fjordene, kunde de få fatt på, men rikeste stimene var på Sunnmørshavet. Skulde de kunne ta den der ute, måtte de ha drivgarn.

Norsk drivgarnsfiske i eldre tider. — Da drivgarnsfiske etter storsild kom igang på Sunnmøre i 1897, er det et merkeskjell i fiskesoga. En hadde likevel hatt norsk drivgarnsfiske før den tid, men det hadde ikke hatt så mye å si, som det fikk, da den moderne havfiskeflåte tok drivgarn i bruk. Første gang vi hører om bruken av drivgarn i Norge, er i 1723.¹⁴⁵ Under vårsildfisket skulde de da være brukt ved Bergen. Men det ble snart oppgitt, da fangsten ble liten. Også på Sunnmøre kjente de til drivgarn på 1700 tallet.¹⁴⁶ Og de dreiv der drivgarnsfiske etter storsild i slutten av hundreåret, eller først i 19. århundre. Vi finner da en notis om at noen bønder fra Romsdals amt høsten 1801 prøvde å fange sild med garn på havet, og de hadde gode fangster.¹⁴⁷ Flere må ha fått seg drivgarn, og de har nok drevet fiske med dem også, enda om vi ikke hører noe om det. Eldre folk kan minnes at der hengte gamle drivgarn i nausta da de var barn. Og i »Romsdals Budstikke« fra 1845 finner vi stadfesting på at de da dreiv drivgarnsfiske etter sild på Mørekysten. Det heter der: »I Romsdals Amt antages at være fisket iaar af Sommersild imellem 50 og 60 000 Tønder. . . . Silden holdt

¹⁴⁴ »Smp.« 29. mai 1942; »N. H. & S. T.« mai 1942.

¹⁴⁵ »Sildebladet« 4. mars 1872.

¹⁴⁶ Moltu s. 137.

¹⁴⁷ »Handels- og Industritidenden«, København 1801 nr. 2 s. 8.

seg mest ved Havkystene og i de store Fjordmundinger, *hvorfor det betydeligste Fiskeri foregikk med Drivgarn*. Kun i faa af de indre Fjorde søgte Silden iaar, og derfor have Nodbrugerne i Forhold til Sildens Mængde ikke gjort særdeles stor Fangst.¹⁴⁸ I 1854 finner vi en melding fra Kristiansund i »Romsdals Amtstidende« som tyder på at det ble drevet drivgarnsfiske etter sild i oktober det året ved Hitra.¹⁴⁹ Sannsynligvis holdt de også fram med drivgarnsfiske fra Trøndelag de kommende år. Så seint som i 1872 brukte de der drivgarn ved sommer-sildfisket.¹⁵⁰

Drivgarnsfiske ble drevet særlig fra Skottland og Holland, der havfisket stod lenger framme enn i Norge. Midt i 19. hundreåret kom en engelsk fiskebåt til Haugesund, den vilde ta opp drivgarnsfiske på Rogalandskysten. Men der kom dengang noe i vegen. Næste gang det blir tatt opp arbeid for drivgarnsfiske i Rogaland, er i 1872, da Handelsforeningen i Stavanger setter seg i spissen for det. Der blir lagt ut lister, der interesserte kan gi bidrag til en ekspedisjon med drivgarn på havet for å ta vårsilda. Oppsynet hadde også foretatt en slik prøve, men de fikk bare 3 sild. »Sildebladet« i Bergen har ikke særlig tro på dette eksperimentet til stavangerne. Bladet tror silda blir sky på havet. »Det vil bevirke at allslags Driven efter Silden paa Havet vil vise sig at være forgjæves. . . . At man derimod ved slige Experimenter kan komme til at opnaa visse Resultater for Videnskaben er en anden Sag.« Forsøket dengang førte ikke til noen oppgang i sildefisket. Fra 1887 prøvde et firma i Stavanger etter sild på havet. Fartøyet »Silden« kom bort i sild i 1889, men det reiv istykker garna. Også fra Bergen ble det gjort et forsøk. I 1893 reiste småskøyter på Sunnmøre til Storegga etter sild. Noen år etter 1866 hadde forresten sunnmørsfiskere drevet etter sild »utaom Djupet«. Det var fra først av agnsild de tok. På 1880 tallet fikk flere fiskere garn for å drive etter sild. Men dette var ikke rette drivgarn. I Romsdal gjorde en fisker en forbedring med de garna de brukte til dette drivgarnsfiske, og flere fiskere gjorde det godt med de nye garna.

Drivgarnsfiske etter 1897. — Som vi har sett var det gjort mange forsøk med drivgarn før 1897. Men likevel er det først fra denne tid, vi regner det egentlige drivgarnsfiske tar til.

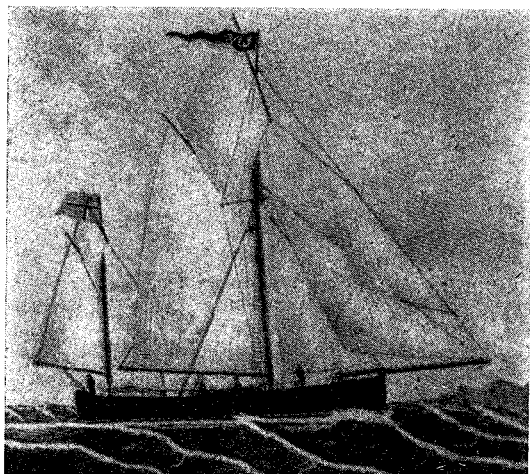
I 1886 hadde »Selskabet for de Norske Fiskeriers Fremme« i Bergen sendt sluppen »Mågen« med hollandske drivgarn på sildefeltet i Nord-sjøen, men forsøket ble mislykt. Til dette fiskeriselskap i Bergen sendte endel sunnmørsfiskere noen år etter søknad om stønad til å prøve

¹⁴⁸ »Morgenbladet« 4. januar 1845.

¹⁴⁹ »Bergensposten« 15. november 1854.

¹⁵⁰ »Sildebladet« 4. mars 1872.

drivgarnsfiske. Etter sitt eget mislykte forsøk, hadde de i Bergen samme syn på drivgarnsfiske no da sunnmøringene vilde prøve, som de hadde da stavangerne vilde gå igang i 1872, og »Sildebladet« i Bergen i det høve skrev: »Hvad Udbyttet for den praktiske Sildebedrift angaar har vi mindre Tillid end ønskeligt kunde være«. 3 år på rad fikk sunnmørsfiskerne avslag. I 1896 sendte de så søknaden beinveges til

Mellomskøyta »Liv«.

Stortinget.¹⁵¹ Det ga enstemmig løyving på 5 100 kr. mot at søkerne sjøl gjorde samme innsats. De som sendte søknaden, var de 4 fiskere *Elias Aakre* (død 1900), *Britanus Berntsen* (1862—1939), *Joakim Brusdal* (1867—) og *Peter Jangård* (1867—1922). De var alle sjøleiere og hadde mellomskøyter.

De 3 prøveskøytene »Flygel«, »Liv« og »Svan« fikk hollandske drivgarn og ferdigmonterte garn fra Skottland til drift sommeren 1897. Flere fiskedampskip fikk også utrustning¹⁵² til drivgarnsfiske.

I august tok prøveskøytene til å drive, og denne gang lyktes det med norsk drivgarnsfiske. De fikk storfangst. Dermed ble det full utseiling fra Mørekysten. Alt mens prøveskøytene lå på feltet, hadde andre levert den første drivgarnsild i Ålesund. Brødrene Aarsæther kjøpte den første drivgarnsild i byen av seilkutteren »Hurtig«, og gjorde den første vellykte prøve med utførsel av denne vare i is til England.¹⁵³

Etter 14 dager var 60 fartøy ute på drivgarnsfiske. De hadde fått satt seg inn i den nye driftsmåten, lært å stelle garna og gjøre lenkene klare. I oktober var over 100 fartøy kommet med.

I november var der ialt levert 28 000 tønner sild i Ålesund. Det meste var salta, en del var isa og sendt til England. Sildetyngden var så stor at de til og med satte garn og fikk sild på hamna i byen. Dette første året dreiv de fisket fra august til jul. For hvert år etterpå kommer imidlertid storsilda seinere og seinere, så en no aldri kan vente

¹⁵¹ Bugge I s. 273.

¹⁵² »Aa. H. & S. T.« 26. juni 1897.

¹⁵³ »Næringsliv« 5. august 1941.

Storsilddag på hamna i Ålesund.

den før etter jul. De store sildestimene har ikke alle år samme reiserute, og setter inn på skiftende steder hvert år. Det kan veksle fra Trøndelagskysten til Bergenskanten. Men tendensen går i den retning at sildetyngden fra år til år blir størst på de sørligste felt.

Sunnmøringene hadde her skapt en ny inntektskilde som i framtiden skulde bringe landet store verdier.¹⁵⁴ Fra no av blir det silda som blir det viktigste for arbeidslivet i Ålesund og på Sunnmøre vintertider. Avisene skriver i 1897 at der aldri har vært slikt liv og slik røre på hamna i byen som siden storsildfisket tok til, og slik har det også vært seinere.

Når den første sildedriver er kommet til Brunholmkaia, er det ikke lenge før hele byen har hørt det. »Silda er kommet!« At det nettopp er det alle har gått og venta på, merker en snart. Byen tar preg av storsildfisket, det er samtaleemne overalt. Den kalde vinterdagen med silderist og sildeprat i gater og på kaier fulle av folk, har sin egen dâm. På hamna kan en ha snurpere og drivere så tett at en kan gå tørrskodd

¹⁵⁴ Utbyttet av storsildfisket på Sunnmøre.

1898: 2,8 millioner kr.	1901: 1,6 millioner kr.
1899: 1,9 —»—	1902: 1,7 —»—
1900: 1,9 —»—	1903: 1,2 —»—

Storsilddag på hamna i Alesund.

over. Der er et liv og en ferdsløse som en skal leite lenge etter. Motorkakk og vinsjeskrik, fløyting og roping blander seg med skriket fra måsen som flakser overalt og stjeler sild. Ombord står fiskerne i sild til livet og tiner (= rister tom) garna. På sjøbuene håver de silda inn, på fjorden ligger isabåter og iser sild om kapp, eksportørene selger fangstene og handelsmennene leverer proviant. Alle blir revet med, fra den gamle fiskeren på »Sjømanns Kvile« til smågutten som selger sild i byen til »innbrottspris«. En storsilddag i Ålesund får en røyne hva fisket har å si for byen.

Som en vyrdnad til de menn som skapte dette fisket, gjorde Kong Håkon i 1917 en av dem, Britanus Berntsen, til ridder av St. Olavs orden.

Storsildfisket kom no til å overta den rolle vårtorskefisket før hadde hatt, på den måten at byen fikk en ekstra folkesetnad under fisket. Men det nye fiske var ikke, som torskefisket kunde være, et enkeltmannsyrke. Storsild- og vårsildfisket krever stordrift. I enda større grad enn før ble det stordrift, da de fra 1900 tok til å ta silda i snurpenot. Dette året skriver »Søndmørsposten« (5. februar) at det er få som enser torsken, det er sild framfor alt. Og når mannsloppen på en uke kunde være over 300 kr., og de fleste iallfall har 200 kr., er det tenkelig at de

Joakim Brusdal.

Britanus Berntsen.

valgte sildefiske. Men med den nye driftsmåten har hverken reder eller fisker råd til å la noe gå fra seg. Derfor ser vi at deltakelsen i vårtorskefisket likevel holder seg oppe de kommende år.

Vårtorskefisket på Sunnmøre 1898—1907.

	Fiskere	Torsk i stykker	Verdi i kr.
1898	6.424	4,2 millioner	1 million
1899	6.165	1,8 »	0,67 »
1900	5.966	3 »	1,2 »
1901	5.767	3,3 »	1,3 »
1902	5.828	2,8 »	1 »
1903	6.214	3 »	1,1 »
1904	5.593	1,6 »	0,6 »
1905	5.422	2,4 »	1 »
1906	5.368	1,9 »	0,8 »
1907	5.066	2,5 »	1 »

ISHAVSFANGSTEN.

Da sunnmørsbåter tok del i finnmarksfisket, kom de sammen med ishavsskuter fra Troms. Det ga støyten til at de tok opp igjen ishavsfangsten på Sunnmøre. Fra 1898 slår de så inn på selfangsten. *Jonas Fuglevik* fra Ålesund gikk med »Sleipner« til Austisen. To andre fartøy gikk til Vestisen og Svalbard. Det ene av dem, »Minna«, førte den seinere så kjente ishavsmann *Peter Brandal* (1870—1933) R. St. O. 1. kl. fra Brandal på Sunnmøre.¹⁵⁵

Den nye næringsgrein vokste fram til stordrift. »Dyktige sjøfolk og fiskere som søndmøringene er, og bedre økonomer enn nordlendingene, gikk de snart forbi sine læremestre nordfra,« skriver Gunnar Isachsen i¹⁵⁶ »Den norske sjøfarts historie«. De bygde opp den prektigste selfangerflåte. Grunnen til at denne flåte, og flåten nordpå, kunde ta opp fangsten og vokse fram, mens østlandselfangsten gikk til grunne, var at de tok til med en ny driftsmåte.¹⁵⁷ De fikk mindre skuter, som var billigere både å bygge og drive, og som de kunde bruke til fiske på andre årstider.

Det høver ikke her å komme nærmere inn på framveksten av ishavsfangsten fra Ålesund og Sunnmøre. Selfangerne som også kunde være fiskere, hadde øynene med seg for alt som rørte seg i havet. De kom derfor til å finne nye felt for flåten i framtiden. En av de fremste ishavsskipperne fra Ålesund, *Johan Olsen* (1879—) R. St. O., fant rike fiskebanker ved Vest-Grønland, der den moderne fiskeflåte siden kom til å drive.¹⁵⁸ I 1900 hadde skutene med seg heim laks i tønner fra Grønland. Dette ga støyten til at konsul *Lauritz A. Devold* (1861—1931) i Ålesund i 1905 rustet ut fangstskuta »Norrøna« til laksefiske på Nordaust-Grønland.¹⁵⁹ Skuta gikk under i storm ved Kap Mary i det seinere Eirik Raudes land. En annen norsk selfanger berget mann-

Johan Olsen.

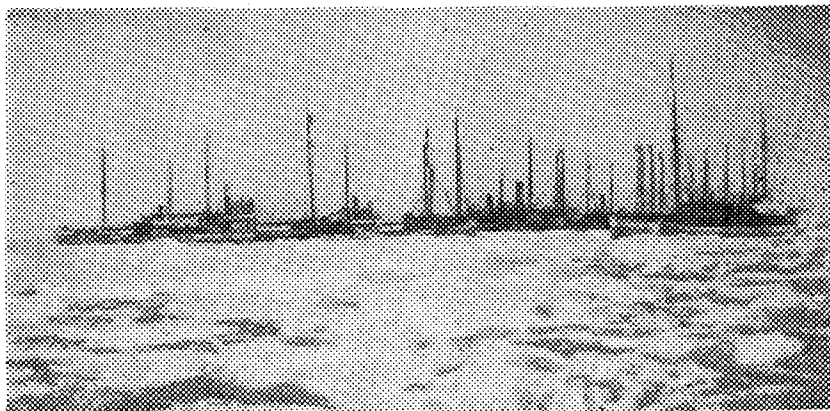
¹⁵⁵ »Polarårboken« 1933 s. 147.

¹⁵⁶ Worm-Müller III² s. 377.

¹⁵⁷ Skeie s. 32.

¹⁵⁸ »Smp.« 28. desember 1940.

¹⁵⁹ »Polarårboken« 1939 s. 51.

Sunnmørsselfangerne samles i isen 9. april 1940.

Fra »Sunnmørsposten«.

skapet. Ekspedisjonen brakte på den måten bare tap, derfor ble forsøket det eneste på lange tider.

Sammen med flåten fra Troms, var flåten fra Ålesund og Sunnmøre lenge de eneste som ga akt på felta nord i isen. De dreiv sitt hardbare yrke i Kvitsjøen, opp mot Franz Josefs land og Svalbard, i Grønlandsisen og Grønlandsfjordene. De gjorde landgang og satte opp overvintringshytter på ishavsoyene.¹⁶⁰ Yrket var hardt, men det livnærte mannen. Lenge hadde nordmennene felta for seg sjøl. Det høvde ikke for andre folk å tevle med dem der. De verste motstanderne de hadde var stormen og pakkisen. Mot dem holdt de stand, om enn mange måtte bukke under. Verre var det da landsmenn av likesæle eller av mangel på kjennskap til tilhøva opptrådte mot dem sammen med maktsjuk utenlandsk imperialism. I slik en kamp kunde ikke den trauste norske fangstmannen stå seg.

Den norske selfangerflåte ble utsatt for overgrep i vest og øst.¹⁶¹ Fremmede makter la under seg land i nord, som bare var av livsviktig verdi for det norske kystfolket. Det var yrkeslivets menn som først reiste kravet om nordmennes rettigheter i nord, da Ålesunds Handelsforening og Ålesunds formannskap protesterte mot utvidelsen av Danmarks suverenitet på Grønland, og Ålesunds skipperforening og Ålesunds rederiforenings selfangergruppe protesterte mot utvidelsen av russisk suverenitet i Austisen.

Skal der være framtidsvoner for fangstnæringen vår og fisket vårt ved Nordishavsoyene, må disse strøk som historisk og morælsk hører vårt land til, bli lagt under norsk rikshøgd.

¹⁶⁰ Smedal s. 172, Adolf Hoel i »Samtiden« 1931 s. 233—246, »Polar-årboken« 1935 s. 61.

¹⁶¹ Bugge I s. 285—89; »Smp.« 26. mars, 1. juni 1932.

NORSKEHAVSFISKE.

Vi har sett at storeggfisket lenge var dårlig og at flåten av den grunn delvis fikk andre oppgaver. Så lenge en kunde si at bankfiske var det samme som storeggfiske, kunde en ikke vente noen endring til det bedre i bankfiskedriften. Omskiftet kom da sunnmøringene med utgangspunkt i heimfeltet drog mot vest, nord og sør over havet og tok opp driften på den ene nye banken etter den andre. Rederne og fiskerne samarbeider, og begge parter tar den vågnad for bomtur det kan være å dra på fiske i ukjent hav. De kappes med statens granskingsfartøy om å være de første til å finne nye felt. I 1896 hadde Norges geografiske oppmåling tatt til å lodde opp bankene på Storegga, og i 1900 drog statens nye granskingskip »Michael Sars« ut under ledelse av seinere professor *Johan Hjort* (1869—) og kaptein *Thor Iversen* (1873—).

Bankfiske. — Fra 1894 kan en begynne å flytte grensene for bankfiskefeltet til sunnmørsflåten. I første omgang prøver de på felt, der andre fiskere alt dreiv bankfiske, eller hadde kjennskap til at der var fiskerikt. De dampbåter som dreiv kveitefiske i 1890, var oftest nærmere Skottland enn Norge, så de kjente litt til fisketilhøva vestetter havet. I 1894 reiste en del storskøyter fra Ålesund til Færøyane for å drive bankfiske. Men der var lite å få, og de fleste fortsatte til Island.

På enda et nytt felt prøver de seg i 1894. Om sommeren dreiv dampskip fra Ålesund med bra utbytte bankfiske utenfor Andøya og Senja. I november reiste 3 av fiskebåtene i byen til Senjabanken for å drive torskefiske. De kom tilbake i januar for å ta del i vårtorskefisket. Rønneberg & Sønner som eide 2 av båtene, kjøpte grunn i Gryllefjord, der de skulde ha stasjon. Båtene hadde ellers vært opplagt på denne tid av året, så dette felt hadde ganske sikkert blitt drevet med stigende interesse, om ikke storsildfisket med drivgarn hadde tatt til i 1897. Dette kom nemlig til å foregå på samme årstid. Men det sommerfisket som var tatt til på samme felt, holdt fram fra Ålesund. I 1895 deltok flere dampskip derfra. Året etter trenger flåten enda lenger nordover. Da deltar 40 fiskekuttere fra Ålesund og Sunnmøre i finnmarksfisket, og en del har bra fangst.

Aldri hadde en opplevd så dårlig storeggfiske som i 1897.¹⁶² Dette år er et merkeår i norsk fiskesøge, ikke bare av den grunn at drivgarnsfisket etter storsild tok til, men også av den grunn at fra da blir grensene for den gamle bankfiskedrifta sprent. Barkfisket er ikke lenger vesentlig et storeggfiske. Det utvider seg etter hvert til å bli et nordhavsfiske.

Da storeggfisket var så elendig i 1897, sendte Hans Friis d. y., som vi skal høre mer om, en båt til Halten på bankfiske. I 1879 hadde

¹⁶² »Aa. H. & S. T.« 2. juni 1897.

sunnmørsfiskere drevet der og fastslått at der var mye fisk, særlig kveite. Det nye forsøket falt heldig ut, og flere dampskip og skøyter fulgte etter. De var borte 14 dager, men agnmangelen gjorde at fangsten ble mindre god. På Trøndelagskysten fantes småsild som høvde til agn, men det var ingen der som stengte den, da det moderne havfiske med linebruk var ukjent i praksis for trønderne; de hadde enda ikke en eneste fiskedekksbåt. Men driften på Halten holdt fram fra denne tid.

I 1898 reiste norske bankfiskere for første gang over djupet i Den norske renna og dreiv på den andre side av hallet, på Tampen, Borrane og Haldane. Der hadde svenskene drevet tidligere. Da de var kommet over Den norske renna, fulgte de i 1899 Tampen vestetter til Shetland. Fra Shetland søkte de til Færøybanken. I 1902 var det første gang de kom vest av Færøyane. Det var Friis-båtene som var først ute her. Friis ba skipperne søke enda lenger vest. Til slutt kom de langt ut i Atlanteren 90 kvartmil vest av Færøyane. Men der ble vestgrensen lagt sør på. Her var mye lange, imidlertid lønte det seg ikke å drive der, da håkjerringa åt opp linene. De hadde på denne tid ikke tatt til med rasjonelt håkjerringfiske. Men bankene mellom Norge—Shetland—Færøyane har vært drevet siden denne tid.

Også på nordfeltet utvidet sunnmørsflåten området sitt. De fant nye brosme- og langegrunner ved Hitra. 1899—1903 hadde Joakim Brusdal (s. 7, 85)¹⁶³ en av de mest framtøkne og opplyste sunnmørsfiskerne, drevet sommerfiske med skøyta si fra Røst, og hadde skaffet til vege gode opplysninger om Lofotegga. Andre fulgte etter, og i 1903 dreiv 70 fartøy fra Ålesund sommerfiske etter lange, brosme og kveite mellom Halten og Røst.

Fra hundreårsskiftet var ikke fiskerne aleine om å finne nye felt. Fra da dreiv »Michael Sars« med opplodding og fiskeforsøk i Norskehavet; også andre båter som var leid av staten var med i dette arbeidet.

Flere sunnmørsfiskere kom med på disse tokt, som sakkyndige i praktisk fiskedrift.

Når et prøvofartøy hadde funnet nye felt, var ålesundsåtene hakk i hæl. Et eksempel på det er forsøksfisket på Sklinnabanken 4. juni til 10. september 1903. Her hadde fisket ikke vært drevet før. Forsøkene ga så gode voner at der kom flere dampskip fra Ålesund og også fra Kristiansund dit enn på Storegga. Og fra juni til november var der fisket for over 100 000 kr. på de nye felt.¹⁶⁴

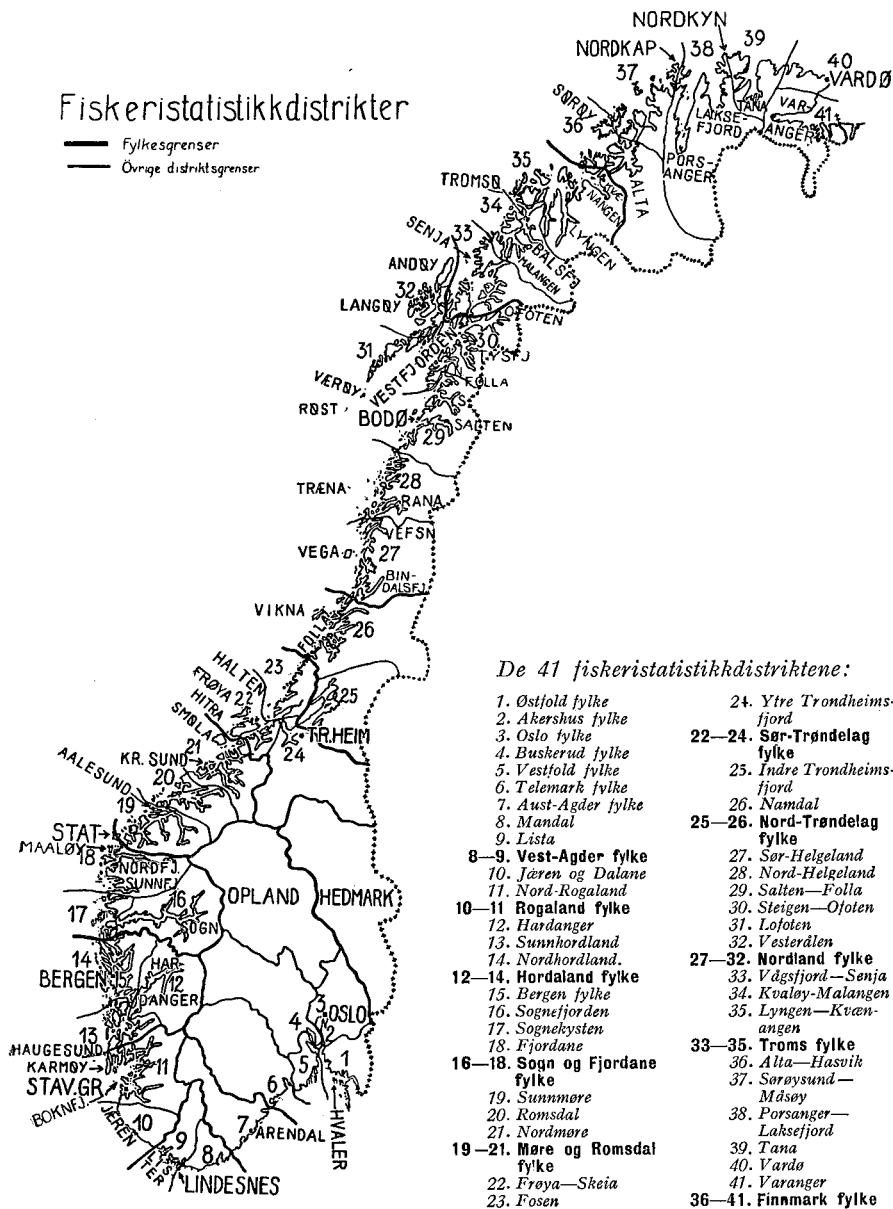
Sildefiske. — Vi hørte norske bankfiskere i 1898 for første gang dreiv fiske på Tampen, Borrane og Haldane. Under dette traff de på skotske drivgarnsfiskere fra Baltasound. Det å drive sildefiske her, var

¹⁶³ Hjort II s. 32.

¹⁶⁴ Hjort II s. 46 o. f.

Fiskeristatistikkdistrikter

— Fylkesgrenser
 — Övrige distriktsgränser

De 41 fiskeristatistikkdistriktene:

1. Østfold fylke	24. Ytre Trondheimsfjord
2. Akershus fylke	22—24. Sør-Trøndelag fylke
3. Oslo fylke	25. Indre Trondheimsfjord
4. Buskerud fylke	26. Namdal
5. Vestfold fylke	25—26. Nord-Trøndelag fylke
6. Telemark fylke	27. Sør-Helgeland
7. Aust-Agder fylke	28. Nord-Helgeland
8. Mandal	29. Salten—Folla
9. Lista	30. Steigen—Ofoten
8—9. Vest-Agder fylke	31. Lofoten
10. Jæren og Dalane	32. Vesterålen
11. Nord-Rogaland	27—32. Nordland fylke
10—11. Rogaland fylke	33. Vdgsfjord—Senja
12. Hardanger	34. Kvaløy—Malangen
13. Sunnhordland	35. Lyngen—Kvænangen
14. Nordhordland	33—35. Troms fylke
12—14. Hordaland fylke	36. Alta—Hasvik
15. Bergen fylke	37. Sorøysund—Måsey
16. Sognefjorden	38. Porsanger—Laksefjord
17. Sognekysten	39. Tana
18. Fjordane	40. Vardø
16—18. Sogn og Fjordane fylke	41. Varanger
19. Sunnmøre	36—41. Finnmark fylke
20. Romsdal	
21. Nordmøre	
19—21. Møre og Romsdal fylke	
22. Frøya—Skeia	
23. Fosen	

Større kystdeler:

1—5: Østlandet	29—30: Innlandet eller Salten
6—9: Skagerakkysten	36—37: Vest-Finnmark
1—10: Sørlandet	40—41: Øst-Finnmark
1—18: Nordsjøkysten	38—41: Østhavet (Barentshavet)
10—18: Vestlandet	27—41: Nord Norge
10—26: Sør-Norge	

noe ukjent for sunnmøringene; det måtte de prøve. I 1899 reiste ei 10 tons skøyte fra Søre Sunnmøre til Shetland for å prøve nordsjøsilde med drivgarn. De var borte 14 dager og gjorde det bra. Noe sild solgte de på Shetland resten i Ålesund. Mannsloten ble 200 kr. Året etter prøvde flere seg der, både seilskuter og dampskip. Silde salta de ombord, og utbyttet var godt. I 1902 sendte Friis D/S »Arnvid«, som var bygd året før spesielt med drivgarnsfiske for øyet, til Shetland. Den var på 104 tons brutto og såleis større enn de andre fiskedampskip (sml. det første fiskedampskip »Activ« s. 58 som var på 12 tons netto). Hensikten var å virke fangsten ombord i »Arnvid«, men den var likevel for liten, så de på en tur måtte kaste 40 tønner sild overbord.¹⁶⁵ Mannskapet skulde på denne turen undervises i hollandsk gane- og saltemåte. De gjorde 4 reiser bort fra juni til august. En del sild solgte de fersk på Shetland; men det meste førte de heim som saltsild. I 1904 var 20 seilskøyter og 17 dampskip med på dette sildefeltet. Men fra no blir der mindre driving.

På andre felt prøvde ålesundsåtene med driving etter sild. Nebbkvalfangerne merket storsild på nebbkvalfeltet, og da de kom heim, rustet de seg ut med drivgarn og drog tilbake på storsildfiske i februar. En del prøvde i juni under Færøyane. Men på ett gammalt felt hadde de enda ikke prøvd etter sild, det var på Storegga. Fiskerne hadde sett sild derute. Det hendte vår og sommer at det var mangel på agnsild til linefisket. Denne mangel vilde Hans Friis bøte på, og i april 1902 sendte han en båt ut på silde-driving der. Et nytt felt kom til.

Vi har sett at utviding av bankfisket brakte kjennskap til nye sildefelt. Det er en overhending framvekst av sildefisket en blir vitne til i femårsbolken 1897—1902. Ingen på Sunnmøre hadde de foregående år skikkelige drivgarn, så de kunde drive etter sild på åpne havet. Så tok de i 1897 til å drive på de indre bankene. Etter hvert så de sild over alt i havet. De fant felt i Nordsjøen som ikke engang hollandske sildefiskere kjente til, de kom under Shetland og bort til Færøyane. Det snevre sildefeltet de hadde hatt før, var blitt mange ganger så stort.

Hans Friis d. y. og fisket ved Island. — Blant de menn som var de drivende under »det sunnmørske havnåmet«, må en i første rekke nevne kjøpmann Hans Wingaard Friis d. y. Han ble født i Ålesund 1870, og døde i Seattle 1936. Når en snakker med fiskere som var med i disse år, får en det inntrykk at uten denne mann hadde det vært et mattere preg og noe mindre ekspansivt over fisket i Ålesund og på

¹⁶⁵ Det viste seg seinere at de nye havfiskefartøy ble større. »Arnvid«, som var med i fisket til den forliste under vårsildfisket 1939, var på slutten regnet for å være en liten båt. På denne shetlandsturen i 1902 var den imidlertid det største fiskedampskip flåten eide.

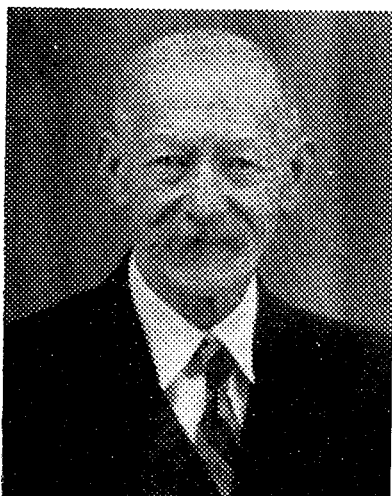
Sunnmøre enn det var. Ikke bare når det gjaldt å sende ekspedisjoner til nye felt og ta opp nytt fiske, var Hans Friis en foregangsmann, men også når det gjaldt å innføre forbedringer i sjølve drifta. Såleis fant han i 1902 opp en elektrisk lysbøye til bruk under line- og kveitefisket. »Fisker« skriver i »Søndmørsposten« 23. mai 1902: »Det Hans Friis har gjort for fiske-driften, har lige stor værdi som at storsildfisket kom igang. Han har ofret meget for at finde nye felt. Men fiskeriautoritetene har ikke så stor interesse for ham som fiskerne har. Da han søgte om bevilgning til prøvedrift blev det avslaat, men

Hans Friis d. y.

Friis tok risikoen selv. Han rustet ud »Arnvid« på hensiktsmessig maade.... Hadde Friis faat bidrag til sine forsøg, vilde han delt det med fiskerne.« I denne lille notis finner vi en karakteristikk av mannen. Den forteller også om det gode tilhøve der var mellom Friis og fiskerne hans, og om den tiltro de hadde til ham. Den samme granskingshug som han hadde, hadde også skipperne hans. Aldri likte de seg vel så godt, som når de på et felt hadde vært ute før »Sars«. De mest kjente Friis-skipperne var *Otelius Bjerkvik* (1870—1939) på »Snapop«, *Jon Kavli* (1859—1924) på »Arnvid« og *Hans Thorsen* (1869—) på »Ørnulf«. Vi har før hørt om de ekspedisjoner Friis sendte på bankfisket ved Halten og Færøyane, og på sildefiske ved Shetland og på Storegga. Men det var som foregangsmann ved fisket på Island, vi først og fremst husker ham. Første prøve han gjorde, var sommeren 1904, da »Arnvid« fiska torsk ved Vestmannaeyjar.

De rikeste bankene en kjente til i Nordhavet, var rundt Island. Fiskebåter både fra Sunnmøre og fra Rogaland hadde drevet en del etter torsk og sild der oppe. I 1903 hadde norske fartøy på Island en fangst av 58 tusen hl sild og i 1904 92 800 hl. Islendingene sjøl var no også kommet med i sildefisket på havet med drivgarn. I 1903—04 hadde rogalendingene tatt til med snurpenot under islandsfisket. Der var slike sildemengder at de kunde nytte den. Snurpenota brukte nordmennene der borte til 1911. Da islendingene det året skjerpet kravet om bare sjøl å fiske i egne territorialfarvann, måtte nordmennene slutte med snurpenotfiske der borte, fordi de den gang ikke kunde bruke

Hans Thorsen.

enn før. Den største fortjeneste for dette har Hans Friis. Ved påsketider 1905 reiste han med »Arnvid«, »Snapop« og »Ørnulf« for å ta del i sildefisken der borte. Fangsten hadde han på forhånd solgt til en svensk forretningsmann for 10 kr. målet, og silda skulde de levere ombord i en kutter. På 2 netter tok »Arnvid« sild for 2 500 kr. utenfor sørkysten av Island. Til sammen hadde »Snapop« og »Ørnulf« en fangst denne sommer på 35 000 kr. Utbyttet var langt bedre enn noen av de båtene som dreiv på heimfelta. Likevel mente Friis at med de røynslene han hadde gjort, skulde de kunne gjøre det bedre året etter. Dette året hadde han stasjon først i Hafnarfjord og seinere i Seydisfjord.

Året etter kjøpte Friis en større eiendom med hus og kai i Hafnarfjord. Båtene hans hadde dette året tatt med bruk så de dreiv torskefiske. Det hadde før vært vanskelig å skaffe agnsild for linefiske der. Men Friis løste vansken på den måten at han ga med båtene sildegarn, så de tok den agnsilda de trengte sjøl. Hvor rike banker de kom bort i, vitner det om at etter 4 dagers fiske hadde »Snapop« og »Ørnulf« 10 000 torsk. Med utgangspunkt i landstasjonen i Hafnarfjord drog Friisbåtene rundt Island. De traff på nye banker, og gjorde storfangster. Særlig kom de bort i eventyrlig rike hysegrunner. Men hysa var tyngre å få avsatt, så de måtte unngå den.

En annen fisk de fikk mer enn nok av, var skate, på opp til 100 kg. De kunde få 3—400 på 8 dager. Islendingene kjøpte skatene. De tørka dem, og solgte dem til bøndene inne i landet. Men nordmennene likte ikke å få dem på linene.

¹⁶⁶ »Smp.« 28. desember 1940.

den på havet. De virket denne silda etter hollandsk (skotsk) måte (matjes, magesekken med innvoller ut). De som dreiv sildefiske her, dreiv til dels også torskefiske, de som bare dreiv sildefiske reiste seinere heimenfra enn de andre. Islendingene sjøl var ikke kyndig i moderne fiskedrift. I 1898¹⁶⁶ var fiskebåten »Muggur« reist fra Ålesund til Island, for å lære islendingene opp i moderne torskefiske. Der var en islending og en sunnmøring på hver dory. De dreiv fisket fra april til september, og fikk 170 000 torsk.

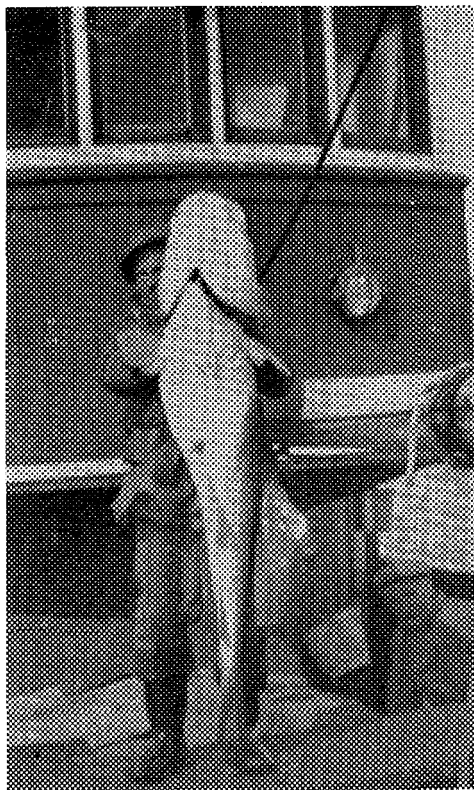
Fra 1905 får islandsfiske langt mer å si for Ålesund og Sunnmøre

Disse første år hadde Friis-båtene torsken rund i rommet, de 3–4 dagene de var på feltet. Fra 1909 gikk de over til å flekke og salte fisken på sjøen. Om sommeren gjorde de også 8 dagers turer på bankene etter lange. De fikk 6 000 stykker i 1906. Friis solgte til og med fisk til kokefisk i Reykjavik. Men det meste ble brakt i land i Hafnarfjord og salta. Fisken ble stelt til klippfisk og sendt dels til Ålesund, dels til Sverige.

I Hafnarfjord ble fisken virket av norske og islandske arbeidere. Dette stedet hadde vært ukjent og ubetydelig like til Friis kom dit. Han trakk flere folk til stedet, og der ble et norsk sentrum. På helligdagene når båtene lå inne, var der livlig i dette første »Ny-Ålesund«. Da var der også møte i »Hjemmets Minde« i Godtemplarlokalet. Det var en norsk losje under Islands Storlosje av I.O.G.T., som flertallet av sunnmørsfiskerne og en del islendinger gikk sammen om å stifte i 1906. Hafnarfjord vokste no så sterkt at det etter få år ble by. Da stedet fikk kjøpstadrett, var Friis og skipperne hans innbudt til borgermiddagen, der sysselmannen holdt tale for dem som byens grunnleggere.

Friis hadde satt formuen sin inn på dette storstilte foretagende. Men anlegget brakte ikke den inntekt som trengtes, og i 1909 måtte han gi opp, og det store, gamle handelshuset gikk over ende. Den ærekjære mannen drog til den nye verden, der han døde for få år siden, med urette glemt av heimbyen.

Mange som så med mistro på dette nye »påfunnet« til Friis, fikk et annet syn da det gikk godt de første år. Og som vanlig var de ikke seine med å komme etter. Feltet under Island kom til å bli ett av de viktigste for den moderne fiskeflåten fra Ålesund og Sunnmøre, og likeså for rogalendingene. I sildekspedisjonene dit ble nedlagt store kapitaler

Stortorsk fra Islandsbankene.

Fot. : »Sunnmørsposten«.

fra Ålesund, Haugesund og Stavanger. Størstedelen av den norske flåten fikk stasjon i Siglufjord og Røværhamn. Gamle, avrigga skonerter, galeaser og barker kom no til nytte som losjifartøy for sildekverkerne. Silda ble virket ombord i dem som øftest, lagret der og slept heim når fisket var slutt. Det er svenskene som har tatt den største delen av den norske islandssilda. Nordmenn kunde kjøpe opp sild der borte for svensk regning, og utskipe den direkte til Sverige fra Island. Deltakelsen i sildefisket ved Island fra Norge auker jamt som statistikken viser:

1904:	92 800 hl oppfisket av norske fartøy.
1905:	127 600 »
1906:	180 900 »
1907:	240 000 »

Torskefisket om våren på bankene rundt Island, holdt de også fram med. I 1910 ble der ført 359 300 kg torsk, til en verdi av omkring 45 000 kr. til Ålesund.

EN EPOKE ER TIL ENDE.

Fisket i Ålesund og på Sunnmøre hadde no i disse første år av vårt hundreår, nådd så langt at en kan regne med det er slutt med den gamle fiskedrift. De kommende år brakte ikke så store omveltinger i fiskeryrket som de foregående hadde gjort. Veksten i sunnmørsfisket kommer til uttrykk i statistikken, som i løpet av en tredve år viser åttedobling i verdien av fiskeutførselen fra Ålesund.

1885:	2,5 millioner kr.	1912:	14,5 millioner kr.
1900:	6 —»—	1914:	20 —»—
1905:	5,5 —»—		

Næringslivet i Ålesund hadde hatt en sunn, jamn vekst. Etterhvert som byen ble et sentrum for fangst og fiske, vokste folketallet. Fabrikker ble bygd, både til foredling av råprodukt av fisket og til framstilling av vagn, maskindeler og andre varer fiskeflåten trengte. Men med det stigende folketall kommer også i gang verksemder som ikke direkte er knyttet til fisket, margarinfabrikker, tekstilindustri og annet. Men sin viktigste inntekt har Ålesund alltid fra sjøen.

Den katastrofe som rammet byen, da den i noen januardager 1904 ble lagt i aske, brakte enkelte tunge år, med foreløpig nedgang i utførselen, som statistikken viste for 1905. Der kom en kortvarig stillstand og endel konkurser. Bare 2 båter av fiskeflåten brente. Men

verre var det at vegna var lagra i sjøbuene i Ålesund og brente opp. Vinterfisket stod for døra, så det så mørkt ut for fisket dette året. Men folket var suar i vendingen, og byen reiste seg fort etter trengsels-tidene, og gikk oppgangstider i møte.

Vi har her fulgt framveksten i sunnmørsfisket fra den gamle drifta stod ved lag og opp mot den første verdenskrig. Når en følger fisket videre frametter, finner en at drifta festner seg mer og mer trass i at krisene etter verdenskrigen brakte økonomisk kaos og ruin også over Ålesund og Sunnmøre. Om byen og bygdene og dermed også fisket fikk en alvorlig økonomisk knekk, ble likevel båter og redskaper modernisert og feltet utvidet.

Overgangen fra dampmaskine til dieselmotor bringer fisket fordeler, men det kan likevel ikke sammenliknes med det det hadde å si at flåten gikk over fra seil til damp og motor. Da de tok til å bruke snurpenot på åpne havet i 1923, brakte det nye verdier til landet, men verdauken var ikke så stor som dengang de hadde tatt til med drivgarn på havet. Da ålesundsskipperen Johan Olsen fant torskebanker utenfor Vest-Grønland i 1922,¹⁶⁷ fikk flåten et rikt nytt fangstfelt. Men der kom ikke noen slik omvelting som dengang de tok opp drift på Storegga.¹⁶⁸

I det hele når en fra 1940 ser bakover på fisket, viser framvekstlinjene at i første tiår av vårt hundreår er den epoke i norsk fiskesoge til ende, som vi kaller omlegginga av fisket i Ålesund og på Sunnmøre.

¹⁶⁷ Isachsen, Gunnar: «Grønland og Grønlandsisen» s. 30. Sund s. 130—133.

¹⁶⁸ Torske- og kveitefisket på Vest-Grønland hadde forresten kunnet bringe med seg en ny omvelting om de store, industrialiserte ekspedisjoner, med norsk og engelsk kapital, «Helder», «Korsvik» og «Thorland», som gikk fra Ålesund på 1920 og 1930 tallet, skulde blitt driftsmåten i framtiden. Her var moderskip på opptil 9 000 tonn («Arctic Queen») og fisket ble drevet fra store motordoryer. Fisken ble isa ombord i moderskipet.

Fisket i samfunnshusholdet.

I vanlige verk om fiskets historie ligger ofte hovedvekten på det rent faglige område. For sjølve fiskeryrket er det viktig nok å få klarlagt utviklingsgangen gjennom faglig detaljskildring, men det har mindre å si for den som vil se fisket på samfunnsmessig bakgrunn og også vil søke de endringer i samfunnshusholdet en omlegging av fisket måtte føre med seg. Når vi i dag drages med et »kystens problem« så er det nettopp fordi fisket har fått en annen rot i samfunnet enn før. Det omskiftet i sunnmørsfisket vi har fulgt her, overgangen fra middelalder til »motoralder«, var gjennomført i løpet av et halvt hundre år. En ættled kunde på den måte leve med under hele omskiftet. Det er klart at det måtte føre til en omveltning i næringslivet, når tilhøvet under et ættled ble endra slik at fire mann kunde fiske mer enn åtte før kunde klare på et lengere tidsrom.

Råker en en gammel sunnmørsfisker, og spør han om de endringer i fisket han har vært vitne til i sin tid, kan han riste tankefullt på hodet, småle og svare at det er en revolusjon i yrket han har gjennomlevd.— — —

Som unggutt rodde han fisket i åpen sunnmørsåttring på de samme fangstplasser, til de samme årstider og med samme slags redskap som faren og farfaren hadde før ham. Så fikk han se bankskøyte og dekkbåt vinne fram. Det ble stadig sjøsterkere typer. Mekanisk drivkraft, damp og motor, kom i bruk og hjalp til å lette arbeidet for ham. Drivgarn og snurpenot gjorde at han kunde ta så mye større fangst enn før. Den nye driftsmåten gjorde det i første omgang mulig for ham å utvide fangstfeltet. Dernest tvang den fram en utviding både av fangstfelt og fangsttid for at den nye drift skulde kunne bære seg økonomisk. Den utviding som var nødvendig kom, og sunnmøringen kunde endelig på dieseldrevet havfiskefartøy eller fangstskute drive på de nye felt ute i Nordsjøen, ved Shetland, Færøyane og Island, oppunder Bjørnøya, helt opp mot Ny-Ålesund på Svalbard og ved Franz Josefs land, fra Kvitsjøen i øst til Jan Mayen, Grønland og New Foundland i vest.

Dette er det nye arbeidsfelt til Ålesund og Sunnmøre. — Han kunde med rett snakke om revolusjon i yrket den gamle fiskeren.

Det primitive norske kystfiske så vi gå over til et havfiske som sto fullt på høgd med utenlandsk drift. Det var blitt røyndom av den tanken som ofte hadde vært framme at nordmennene skulde drive havfiske som englenderne og hollenderne gjorde. Omlegging til moderne fiske førte med seg yrkesdeling, fiskerbonden ble trengt ut og den nye fiskeren tok det vesentligste til livberging av sjøbruket. Der kom en endring i de gamle tilhøve som var så sterkt kritisert. »Adskillige har regnet det til Fejl i Norges Oeconomi at Bønder og Jordebrugere tillige er Fiskere«, skriver Hans Strøm.¹⁶⁹ Sjøl er han uenig i dette. Men hos hans fysiokratisk innstilte embetsbrødre som skriffester sine tanker denne tid, og seinere hos andre, kommer dette syn fram. »Bondens Evne er for ringe, hans Hasard for stor til at drive Havfiske.« Av litteraturen kan en ofte få den oppfatning, som kan synes å være logisk riktig, at en interessemotsetning mellom de to yrke, jordbruk og fiske, i det lange løp kunde være til skade for næringslivet i kystbygdene. Jens Rathke skriver i sin reiseskildring fra Norge i 1800:¹⁷⁰ »Bonden er ikke blitt lykkelig ved at tilsidesette Jordebruget for Fiskets tilsyneladende Fordele. Man burde opfordre Bonden til at drive Landbruget som Hovedsag og Fisket som Bisag.« Dette synet som kommer til uttrykk her, er det vel som er blitt »autorisert« til bruk for etterslekten også. Sunnmørsbøndene skulde ikke kunne drive gardene sine på lønnsom måte, fordi de bare tydde til jordbruket når fisket slo fejl. Sett fra landbrukshold kunde en slå fast at det var til skade for bonden at han også var fisker, og sett fra fiskerhold vilde en finne at det var til skade for fiskeren at han også hadde jorda å hefte seg vekk med. Denne teori som kan se så enkel og grei ut, skal vi imidlertid ikke godta uten videre, men gi den den undersøkelse kjeldene tillater. Vi skal følge utviklingen av jordbruk og fiske på Sunnmøre fra 1600-tallet til vårt hundreår med det for øyet å finne sammenheng mellom oppgang og nedgang i de to næringsgreiner.

Vi har kjennskap til at der var en vekst i fisket på Sunnmøre fra 1600-tallet, på 1700-tallet var der rike sildeår, og utførselen av klippfisk som stadig vokste, gjorde at etterspørselen etter råfisk ble større. Der kom oppgang og utviding av fisket. Etter teorien skulde vi vente avslapping og nedgang i jordbruket. Statistikken viser imidlertid noe annet.¹⁷¹ Kornavlingen på Sunnmøre som i 1665 utgjorde 30.000 tønner,

¹⁶⁹ »Topographisk Journal for Norge« I. bind 1792—93.

¹⁷⁰ Trykt i Hjort I s. 336 og særtrykk. »Reise langs Norges kyster 1795—1802«.

¹⁷¹ Aschehoug.

er i 1760 det dobbelte, 60.000 tønner, etter det Hans Strøm oppgir.¹⁷² Husdyrholdet er også gått fram. Vi har ikke her særskilt oppgave for Sunnmøre, men bare for Romsdals amt. Næringstilhøvet i de tre fogderi er likevel så like at en må kunne bruke statistikken til å klarlegge tilhøvet på Sunnmøre. Fra 1660-tallet til 1723 er tallet på kornkveg auka med 5 prosent, hele Norge 4,5 prosent, tallet på hester er auka med 23 prosent hele Norge 14,6 prosent og tallet på geiter og sauer er auka med 5 prosent hele Norge 17,8 prosent. Vi kan her fastslå en parallell oppgang i fiske og jordbruk. Men oppgavene sier tilsynelatende ingenting om hvor oppgangen er størst, i fjordbygdene med mindre fiskedrift eller i fiskebygdene. Det kunde også tenkes at det var oppgang for jordbruk i fjordene og for fiske på øyene. Leser en disse tall rett, finner en likevel at oppgangen i jordbruket var størst i fiskebygdene.

Kornavlingen viste størst vekst, 100 prosent på 100 år. På samme tid er folketallet auka med omkring $\frac{1}{3}$ på Sunnmøre.¹⁷³ Økningen i kornavlingen der er forholdsvis større enn ellers i landet. I 1665 var kornavlingen pr. innbygger i Norge 1,63 hl, 1723 1,7 hl og 1809 1,8 hl.¹⁷⁴ Med unntak av sau og geit viste også husdyrholdet prosentvis større økning på Møre enn i hele riket. Men økningen i fehold er likevel langt mindre enn økningen i kornavlingen. Fra omkring 1660 til midt i 1700-tallet er såleis framgangen i jordbruket størst i de bygder der korndyrking står lengst framme, mens de bygder som legger hovedvekten på feavl har mindre framgang.

Hva slags bygder la så størst vekt på korndyrking, og hvor dreiv de mest feavl? Nærmere undersøkelser viser at krøtterhold var dominerende i fjordbygdene der beitemarka var størst, mens kornavlingen var størst i fiskebygdene. En finner at omkring 1750 måtte de føre inn korn i fjordbygdene Valldal, Hellesylt og Geiranger, mens de hadde kornoverskott i kystbygdene Vigra og Haram på øyene nordafor Ålesund, og kystbygda Vannylven på Søre Sunnmøre fører kornoverskottet sitt til Romsdal og bytter til seg ved.¹⁷⁵ Fjordbygdene hadde størst utførsel av feitevarer. Gardene der var forresten større enn på øyene, etter Hans Strøm måtte de være 2—3 ganger så store gjennomsnittlig, og mye større enn vanlig er i dag. I fjordbygdene var det geite- og saueholdet var størst, men nettopp i det tilfelle så vi

¹⁷² T. H. Aschehoug mener tallet er for høgt »Studier over folkemængde og jordbrug« s. 117.

¹⁷³ 1665: 13 880 innbyggere (38,4 % av Romsdals amt). 1769: 22 091 (46,5 %).

¹⁷⁴ Hasund.

¹⁷⁵ Aschehoug s. 159.

veksten var minst, og det eneste tilfelle der økningen var mindre enn ellers i landet.

Den slutning en kan trekke av dette blir: Fra 1600-tallet og fram til 1750 på lag da fisket på Mørekysten er i oppgang, har en også, som ellers i landet, oppgang i jordbruket, men større oppgang enn i andre landsdeler. Framgangen i jordbruket er størst i kystbygdene, altså i de bygder der fisket har mest å si. At fisket hadde mest å si i kystbygdene er naturlig, men en kan også finne prov for det, nemlig i skyldsettingen. Da grunnlaget for skatteskyld og landskyld etter 1550 gikk fra korn over til fisk, gjaldt $1\frac{1}{3}$ våg fisk i kystbygdene, 1 våg i fjordbygdene.¹⁷⁶ I dette tidsrom ser vi at oppgang i fiske og oppgang i jordbruk er typisk for kystbygdene. Hans Strøm sier om dette at fisket har forårsaket den største endring i jordbruket, og at i fisket må en søke hovedgrunnen til den store oppkomst av Sunnmøre fra 1650 til 1750. Før vi fører prov for at det er framvekst i fiske som fører til økning av jordbruksavlingen, skal vi se på tilhøvet mellom de to yrkesgreiner videre framover.

Ser vi på det neste tidsrommet 1760—1835, kommer samspillet mellom fiske og jordbruk også klart fram. Når der i det foregående og etterfølgende tidsrom spores felles oppgang, finner vi i dette tidsrom nedgang i begge yrkesgreiner.

I denne tid var der mange dårlige fiskeår. Vårsilda var borte, og torsken gikk lenge ikke inn i Borgundfjorden. Prisen på fisk var låg.¹⁷⁷ — I jordbruket finner vi også stillstand på samme tid. Rett nok var det ofte uår, men det hadde det ofte vært også mellom 1665 og 1760.¹⁷⁸ Kornavlingen på Sunnmøre viser på disse 75 år bare en økning på 13.000 tønner (1760 : 60.000 — 1835: 73.000). Fra 1814 til 1835 er der i hele Norge økning i kornutsæden, 1820—29 finner en nyrydning på 128.000 mål.¹⁷⁹ I sammenlikning med 1723 er tallet på hornkveg i 1835 3 prosent mindre i hele fylket, hele landet viser stigning på 21,9 prosent.¹⁸⁰ Men geite- og saueholdet har på samme tid en økning av 80 prosent, hele landet 84,2 prosent.

Det bilde en får av dette tidsrom er altså nedgang i fiske og, når en regner med at folketallet på Sunnmøre er auka, også nedgang i jordbruksavlingen. I alle høve er veksten i jordbruket, i motsetning til det forrige tidsrom, mye større ellers i Norge. Det eneste som står på høgd med veksten i resten av landet, er geite- og saueholdet, men det hører heime i de bygder som har minst samband med fisket.

¹⁷⁶ »Norden« III. bind 1867 s. 131.

¹⁷⁷ Helland.

¹⁷⁸ Hasund s. 129.

¹⁷⁹ D. s. s. 183.

¹⁸⁰ Etter Aschehoug.

Fra 1830-tallet kommer en mektig framvekst i fisket. Som vi så (s. 24) kom der på kort tid en femdobling i utførselen av klippfisk. Samtidig vil en se en sterk stigning i kornavlingen (1835: 73.000 tønner — 1865: 110.000 tønner — 1890: 132.000 tønner). På 1850-tallet hørte vi guanofabrikken i Ålesund hadde stor omsetning »da« som »Romsdals Budstikke« skriver (26. mars 1855), »jordbruget har taget sig op samtidigt med fisket.«

De undersøkelser vi har gjort fra næringslivet på Sunnmøre gjennom 1/4 årtusen, forteller at der var sammenheng mellom veksten i jordbruk og veksten i fisket. Vi skal se om vi kan finne grunnen til at rike fiskeår har følge med kronår i jordbruget, og at nedgang i den ene næringsgrein fører til nedgang i den andre.

Det røynslene viser, er at i tider med godt fiske kom der større fart i utskiftningen. Eldre bruk, som var for store til å bli skikkelig dyrket, blir delt; derved blir den gamle fellesdrift med årbytte trengt tilbake og garden kan bli bedre utnyttet. Hans Strøm forteller om forholdet på sin tid: »I Øvrigt have Fiskerierne gjort den største Forandring i Jordebruget hos os, og foraarsaget, at de Gaarde, som tilforn havde kun een Opsidder, ere nu deelte imellem 3 eller 4. — — — Paa saadan Maade er og bliver enhver Jorde-Part desto mere forbedret, og saa vel Folkets Antal i Alminnelighed, som de Jordbrugendes i Særdeleshed, stærkt forøget.«

I årrekker etter Hans Strøms tid på Sunnmøre var fisket skra'lt, dermed går utskiftningen helt i stå. Fra 1800 går det tiår før en finner utskiftning og nyrydding.¹⁸¹

Da Stortinget i disse år behandler salg av benifisert gods, foreligger melding om at bøndene på Sunnmøre har vanskelig for å kjøpe av godset på grunn av mislykt fiske.¹⁸² Fisket måtte skaffe pengene når bøndene skulde kjøpe seg jord. Derfor går jordsalget opp på 1830-tallet, fordi fisket ble bedre. En mengde garder ble solgt ikke bare på Sunnmøre, men også på resten av Vestlandet fra da av.

Tidsrommet 1840—75 er et godt døme på den fart det kom i utskiftningen, fordi fisket ga godt utbytte disse år. At det er godt fiske som er grunnen, vitner det om at utskiftningen i fiskebygdene går fortere enn i fjordbygdene. I kystbygdene er tallet av utskiftninger auka med fra 50 prosent i Ulstein til 31 prosent i Vannylven, mens økningen i fjordbygdene bare er fra 22 prosent i Volda til 16 prosent i Stranda.¹⁸³ Etter det amtmannen melder i 1835, er de gått igang med å skaffe seg bedre åkerdyrkningsredskap. Jordbruget drives i de siste år med flid også i kystbygdene, skriver han.

¹⁸¹ »Fisket frå Fjærtøft« i »T. Snm. hist.lag« 1918.

¹⁸² Odelstingets ekstr. prot. 1827 nr. 184.

¹⁸³ Bugge I s. 254.

Det vi har sett her, viser at den økning av inntekten sunnmøringene hadde i gode fiskeår, også kom jordbruket til gode. Om fisket hadde vært til skade for jordbruket, vilde det ytre seg på den måte at jordbruket lå på et lågre stade på øyene enn i fjordene. Det viste seg imidlertid slett ikke å være tilfelle. Det nære samspill som var mellom de to næringsgreiner, vitner om at det ikke var noen naturstridig yrkesdeling hos fiskarbonden, men harmoni i samfunnshusholdet på kysten.

På samme tid som det kommer jordbruket til gode at fisket gir sunnmøringene større inntekter, tjener det også til at interessen for fisket blir større; det fremmer tendensen til å få egne yrkesfiskere i de beste fiskestrøk. Disse yrkesfiskere som særlig slo seg ned i Borgundsund, trengte tilførsel av jordbruksvarer. Når fisket slo til og disse fiskerne ble kjøpedyktig publikum, fikk bøndene i tidens løp i stigende grad en marknad for varene sine. Det var en av de indirekte fordeler jordbruket hadde av et godt fiske.

Men den mannen som skulde ta det alt overveiende av inntektene sine av fisket, ble likevel på denne tid den fattigste blant småkårsfolket. En kan slå fast at under den gamle driftsmåten er de best stilt, som dyrker jorda forsvarlig, samtidig som de tar del i fisket. Det at stordelen tok del både i fisket og hadde gardsbruk ved siden av, er grunnen til at der i eldre tider er mer jamn velstand på Sunnmøre enn ellers på kysten.

Her er vi ved kjernepunktet i det sunnmørske bondesamfunn både i eldre og nyere tid. Sunnmørsbonden hadde ikke to yrke, han hadde ett dengang, slik som han har ett i dag. Han var fiskerbonde i eldre tider. Skulde mannen klare å livberge seg og sine, måtte han drive fiske en tid på året, og komme heim til onrene. Denne utnytting av arbeidskraft var av livsviktig verdi for det gamle samfunnshushold. Dette skyldes de naturlige tilhøve på Vestlandet. En kan her vanskelig få sammenhengende storgarder, derfor blir bruka mest små, så bonden må ha et hjelpeyrke.

Den samme utnytting av arbeidskraft er det bærende i bondesamfunnet på Sunnmøre i dag. Den gamle fiskerbonde er avløst av den moderne småbruker og fisker. Stordelen av sunnmørfiskerne ($\frac{2}{3}$ i 1939) har framleis et hjelpeyrke ved siden av fisket, som ca. $\frac{2}{3}$ av de andre norske fiskerne også har. Når en reiser på Sunnmørsøyane ser en kring på strendene små hus med grønne flekker rundt. Disse små bruka er det den nye bygdefiskeren som eier. Bruka kan være så store at han har litt inntekt av jorda også. Trengst det, kan nok mannen komme heim fra fiske og hjelpe til i onnene. Men det går gradvis slik at mannen blir fisker, og kona blir bonde. Den nye bygdefisker har et annet syn og en annen driftsmåte enn fiskerbonden

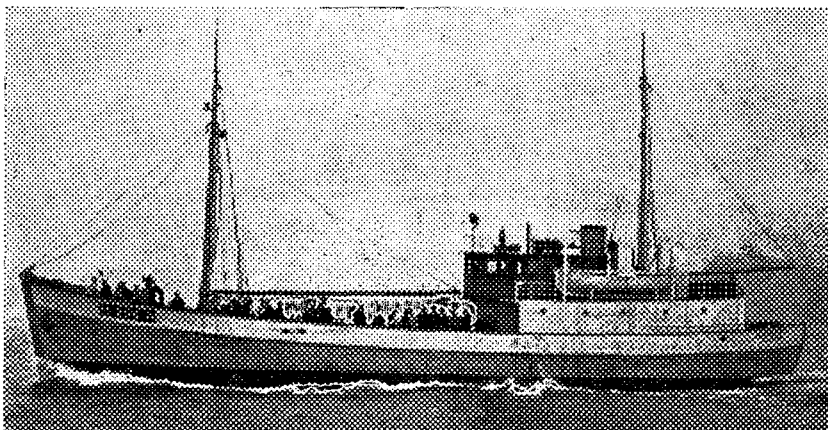
hadde. Fisket driver han, når høvet er best. Fiskerbonden dreiv fisket etter almanakken. Ved marimess reiste han heim fra torskefisket om så fisken sto tjukt i sjøen. Ved marimess hadde fisket alltid sluttet, og slik skulde det også være så lenge fiskerbonden rådde for det.

Den fiskerbonden som helt oppgir fisket, ser vi søker virke på andre felt. Han kan bli småbruker og vegarbeider, eller han kan ta et håndverk som hjelpeyrke, eller han slår seg på reveavl. Der kom den tid, da en kunde være nesten like trygg på å finne revegard, som en kunde være på å finne fjøs hos de fleste sunnmørsbøndene. Samtidig vil vi finne at bygdehåndverket får en særegen framvekst. Det går over til bygdeindustri. Mange sunnmørsbygder har fått et nytt andlet siden denne overgang tok fart. Vi får de nye »bygdebyer« f. eks. i Ørsta, Volda, Stranda, Sykkylven og Spjelkavika. Skredderne arbeider her i konfeksjonsfabrikker, og snekkerne i møbel- eller korgmøbelfabrikker. På denne måten har bygder som før hadde »utvandring« til vårtorskefisket, fått »utvandring« til industrien.

De sunnmørsbønder som forlot fisket, så vi fant nye hjelpeyrke. Dette er grunnen til at vi heller ikke blir vitne til slike gjennomgripende endringer og sterk intensiv drift av jordbruket på Sunnmøre, som vi kunde vente når bonden forlot fisket. Den vekst i jordbruket en sjølsagt også har på Sunnmøre i det 20. århundre, må vi se i sammenheng med veksten ellers i landet med samme grunnlag i teknisk nyvinning, større opplysning m. m. Et prov på i hvor sterk grad fiskerbondens naturalhushold må vike for det nye pengehushold, er oppgavene over kornavlingen på Sunnmøre. I 1890 da fiskerbondedriften enda sto ved lag, fikk bonden malt sitt eget korn til mjøl; da avla de 132.000 tønner korn på Sunnmøre. I 1900 er kornavlingen gått ned til 123.000 tønner, og i 1917 til 77.000 tønner.

De fiskerbønder som ikke vilde forlate fisket, kunde slå seg ned i Ålesund og bli byfiskere, eller de kunde holde på garden sin og bli bygdefiskere. De kunde da enten bli leiemenn hos redere, eller de kunde holde fram som sjøleierfiskere. Her har en døme på at den gamle fiskerbondedrift kom det moderne fiske til gode. Den fiskerbonden som valgte å legge hovedvekt på fisket, kunde selge av garden eller låne på den, når han kjøpte ny båt. Uten med grunnlag i fiskerbondedriften kunde ikke sjøleierdriften i så stor utstrekning holde fram.

De fiskere på bygdene som får seg dekksbåter, står i et annet tilhøve til jordbruket enn fiskerbonden gjorde. Han mister ikke sambandet med jordbruket helt, likesom bonden heller ikke mister alt samband med sjøen. Han vil framleis kunde skaffe seg fersk fisk til husbruk, på samme måte som bygdefiskeren vil kunde avle nok poteter på plassen sin. Dette er sjølsagt av stor nasjonaløkonomisk verdi. — I enkelte

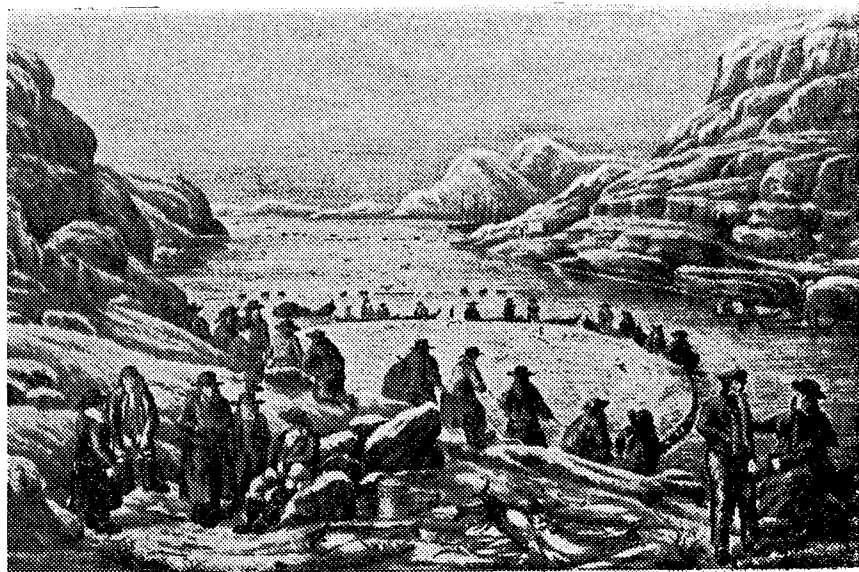
I »byggebyen« Brattvågen står skipsbygging langt framme, som dette prektige havfiskefartøy av tre, »Grimløy«, kan vitne om.

bygder der de har høvelig tørkeplass, har bøndene framleis ekstraintekter av fiskearbeid. De tar på seg å tørke klippfisk for fiskekjøpmenn i Ålesund om sommeren på fiskeberg. Fiskepartiet er det flere mann som går sammen om å ta mot, det kan være bønder og håndverkere. Hele huslyden, voksne og barn, er så med i arbeidet. De legger fisken utover berget om morgenen, snur den og legger den i stabel om kvelden.

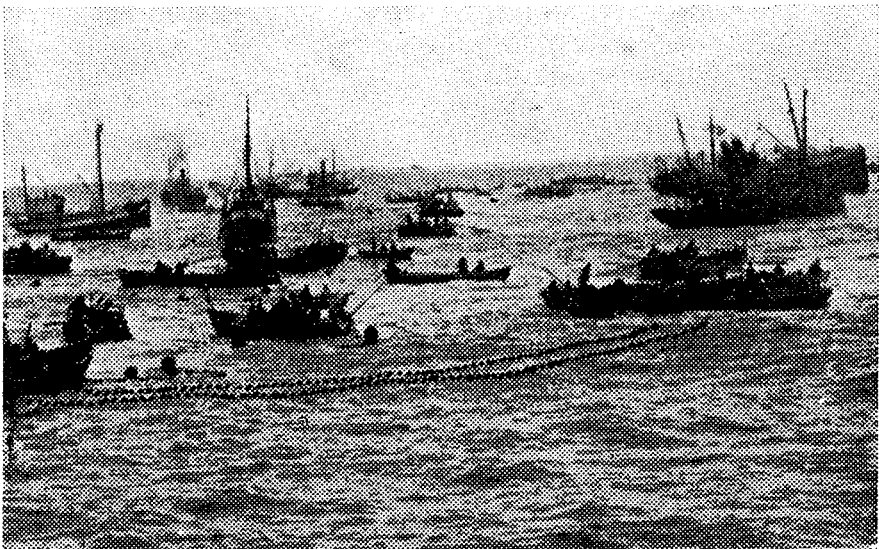
Om fisket under den nye driftsmåten blir av mindre verdi for Sunnmørsbygdene, med en del unntak, så er det fisket som er rygggraden i næringslivet i Ålesund. Fisket var det som skapte byen, og på fisket har den siden bygd.

Den er blitt fiskebyen framfor noen annen by i Norge, samtidig som den med iver tar del i ishavfangsten i de nordlige strøk. Og årlig har både innen- og utenlandske vitenskapelige ekspedisjoner startet fra Ålesund og dradd på tokt til arktiske og også antarktiske strøk. En kan nevne Walter Wellmann, Hubert Wilkins, Lincoln Ellsworth, Louise Boyd, Adolf Hoel og mange andre ekspedisjonsledere.

Etter som fiskeflåten vokste, og tilførslene auka, fikk byen nye, større sjøbuer, hermetikkfabrikker, klippfisktørkeri, fryseri og kjølelager og anlegg for framstilling av dampmedisintran. Arbeidsfolket i byen får for størstedelen tilknytning til fisketilvirkning. Om fisket blir dårlig, eller om det setter inn på et sted så fangsten ikke kan føres til byen, vil arbeidsløysa stige. Men for fiskeflåten har det ikke noe å si. Den går dit fisket slår til, og leverer fangsten på nærmeste marknad. Av denne grunn er det umulig å få noen statistikk over det den årlig

Det gamle stedbundne kystfisket der fiskerbonden måtte vente på at silda skulde komme inn i fjorden hans og la seg stenge, er avløst av det vidstrakte havfisket, der fiskeren leiter opp silda på havet og tar den med drivgarn eller stenger den med snurpenot.

Fot. : Sunnmørsposten.

fisker opp. Da en stor del av fangsten blir levert utenbys, kommer den vedkommende by til gode i statistikken. Om det kan bli arbeidsløyse i Ålesund, fordi fisket ikke setter inn nær byen, så har likevel både byen og bygdene inntekter av det, da fiskeflåten kan være med. Her er en viktig skilnad mellom den gamle og den nye fiskeflåten. Den gamle var stedbunden, den nye er bevegelig!

Der kommer i det moderne fiske det nye tilhøve mellom fisker og handelsmann at fiskerne får kontanter istedenfor varer i bytte med fisk. Der kommer enda et nytt forhold til. Det er det skillet som blir mellom fiskekjøpmann og handelsmann. Fiskekjøpmennene tar i større grad til å spesialisere seg med fiskedrift for øyet og legger ned skips-handelen. Den handelsmann som heretter må yte kreditt til fiskerne, har som oftest ikke noe med sjølve fisket å gjøre. Han gir kreditt på egen risiko uten å kunne ta utlegg i fangsten. Dette gjorde forresten ikke de handelsmenn som var redere heller. Gammal gjeld bandt ikke fiskeren til en reder, han var helt handlefri.

Vi har sett det nye fiske omskake de gamle arbeidstilhøve. Et nytt samfunnshushold ulikt det gamle, vokser fram. At det nye brakte økonomisk vinning for by og land, vitner den store ekspansjonen om. Midt i den epoke vi her gransker, i 1886, skriver »Dagbladet« i Oslo (26. mai): »Aalesund har fremfor andre lagt vind paa at utvikle fiskeribedriften. Det har lykkedes de dristige forretningsmenn i denne by at gi det lokale fiskeri et merkeligt opsving. De har taget aktivt del i fiskeriet, og derved skaffet den fornødne kapital uden hvilken det ikke er muligt at heve en saa tarveligt anlagt bedrift som de norske kystfiskerier op til en lønnende næringsvei.« Bladet trekker en sammenlikning mellom det moderne sunnmørsfisket (vårtorskefisket) og lofotfisket med gammel driftsmåte, og finner at sunnmørsfiskerne har dobbelt så stor lott som lofotfiskerne. Dette gjaldt ikke bare i 1886. Men også seinere viste det seg å være mer jamn velstand blant sunnmøringene, enn mange steder ellers på kysten. Det kan de takke sin egen tilpasnings-evne for, da de ikke tviholdt på de gamle næringstilhøve som ble avleggs, men i tide skjønnte å gi etter for de nye krav.

Det er ikke bare en omveltning av økonomisk karakter en får på Sunnmøre. Også på det sosiale område merker en en sprekning av det gamle samfunn. I Ålesund vokser arbeidsklassen som er avhengig av fisketilvirkning, skipsbygning og hermetikkindustri. Istedenfor rorskarer som kom til byen til fisket, kommer der fastboende mannskap på fiskeflåten. En får dermed føling med moderne arbeidsproblem. Vi hørte om forskjellige tilløp til streik både blant storeggfiskere og på dampskipsflåten. Sprekningen av det gamle samfunnet kommer kanskje klarest fram, når en sammenlikner fiskerbonden som satte »misjous-

garnet« ved siden av sitt eget, med den nye fisker som truer med streik og taler i sine opprop om »det arbeidende folks interesser.«

Når vi med nutidsøyne ser på den bolken av norsk fiskesoge som her er gjennomgått, vil vi finne at det bare er første ledd i et omskifte av tilhøvet på kysten, et omskifte som først tok til på Sunnmøre, men som seinere hele norskekysten er kommet med i. Når vi ser på det norske fiske i dag, er det klart at vi enda står oppe i en omlegging, men denne gang er omlegginga av en annen karakter. Det kan se ut som om fisket for framtiden ikke får plass til sjøleieren. Det er på veg over til å bli industri til sjøss. Kan det norske kystsammfunn tåle en slik revolusjon? Vi ser i dag i Norge det tusenår gamle juksefiske stå mot det moderne trålfiske. Det er det primitive fiske mot det industrialiserte, det er oldtid mot »dieseltid«.

Utgangen på dette øyner vi ikke enda, men det er iallfall klart at utfallet betyr et »være eller ikke være« for det norske kystfolket.

Når min historiske hovedoppgave hermed foreligger trykt, er det en glede for meg at det er Fiskeridirektoratet som har funnet plass til den blant sine skrift. Jeg vil takke fiskeridirektør *Ola Brynjelsen*, fiskerikonsulentene *Thor Iversen* og *Oscar Sund* og sekretær i Fiskeridirektoratet *G. M. Gerhardsen* for den interesse og velvilje de har vist, så mitt arbeid som egentlig var skrevet med embetseksamen for øyet, no kan få en videre lesekrete.

Jeg vil også bære fram en takk til journalist *Magne Flem* og »Sunnmørsposten« som velvilligst har lånt ut fotografi og klisjeer til de fleste illustrasjoner i boka.

Odd Vollan.

Litteraturliste.

Ved henvisninger i teksten er bare forfatternavnet brukt i de fleste tilfelle.
(BUGGE = BUGGE, KRISTIAN).

- ANDERSEN, JOAK.: Aalesunds og omegns historie i ældre og nyere tid. Kra. 1904.
- ASCHEHOUG, T. H.: Statistiske studier over folkemængde og jordbrug i Norges landdistrikter i det 17. og 18. århundrede. Kra. 1890.
- Beretning om Fiskeriutstillingen i Aalesund 1864, udgiver J. Thuesen. Det kongl. Selskab for Norges Vel. Chra. 1864.
- BOECK, AXEL: Om silden og sildefiskerierne. Chra. 1871.
- ✓ De norske sildefiskeriers historie. Chra. 1875.
- BREHM, ALFRED: Dyrenes liv. Oslo 1928.
- BROCHMANN, GEORG: Skibsbygning og Sjøfart gjennom tiderne og i vore dage. Kra. 1924.
- ✓ BULL, HASUND, KEILHAU, SHETELIG og STEEN: Det norske folks liv og historie gjennom tidene. Oslo 1929—38.
- BUGGE, ANDERS og STEEN, SVERRE: Norsk kulturhistorie. Bind III. Oslo 1939.
- BUGGE, KRISTIAN: Aalesunds Historie I—II. Ålesund 1923.
- Danske Vice-Consulat i Aalesund; Copibog, Journal m. m. 1841—80 for —. Ålesunds Museums eie.
- DASS, PETTER: Nordlands Trompet. Utgitt ved Didrik Arup Seip. Oslo 1927.
- HASUND, S.: Vårt landbruks historie. Oslo 1932.
- ✓ HELLAND, AMUND: Norges land og folk. Romsdals Amt. Kra. 1911.
- HJORT, JOHAN: Norges Fiskerier: I Norsk havfiske. II Fiskeforsøg og fangstfelt. Bergen 1905.
- ISACHSEN, GUNNAR: Grønland og Grønlandsisen. Oslo 1925.
- JOHNSEN, O. A.: Norges bønder. 2. utgave. Oslo 1936.
- Norwegische Wirtschaftsgeschichte. Jena 1939.
- KVALSUND, OLA: Ålesunds Handelsforenings historie. Ålesund 1932.
- LØBERG, N. O.: Norges Fiskerier. Chra. 1864.
- MOLTU, PAUL: Fiskarsøge frå Sunnmøre og Romsdal. Ålesund 1932.
- NANSEN, FRIDTJOF: Eskimoliv. — Over Grønland og Polhavet. Minneutgave. Bind I. Oslo 1932.
- OLAFSEN, O.: Veøy i fortid og nutid I. Utg. ved Herredstyret 1926.
- OSTERMANN, H.: Nordmænd paa Grønland 1721—1814. I—II. Oslo 1940.
- ✓ RATHKE, JENS: Reise langs Norges kyster 1795—1802. Utgitt 1907.
- REKKEDAL, C.: Den gamle grendi. Folkeminne frå førre hundraåret. Oslo 1941.
- SKEIE, JON: Grønlandssaken. 2. utgave Oslo 1931.
- SMEDAL, GUSTAV: Erhvervelse av statsoverhøihet over polarområder. Oslo 1930.
- STRØM, HANS: Fysisk og Oekonomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør, beliggende i Bergens Stift i Norge. I—II. Sorøe 1762—66.

- SUND, OSCAR: Die norwegische Seefischerei. — Lübbert-Ehrenbaum: Handbuch der Seefischerei Nord-Europas. Band VIII^a a Norwegen. Stuttgart 1938.
- TORP, ALF: Nynorsk etymologisk ordbok. Kra. 1919.
- WALLEM, FREDRIK M.: Handelen med tørrfisk og klippfisk. Kra. 1893.
- WESSEL-BERG, A.: Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve for Norge. Chra. 1841.
- WORM-MÜLLER, J.: Den norske sjøfarts historie. Kra. 1923 —.

Aviser og periodika.

- Aalesunds Blad.
- Aalesunds Handels & Sjøfarts Tidende (= Aa. H. & S. T.) fra tidsrommet 1872—1904.
- Aalesunds Tidende.
- Amtmannsberetningene.
- Bergensposten 1854—70.
- Bergens Stiftstidende 1845.
- Bergens Tidende 1900.
- Dagbladet, Kra. 1886.
- Farmand, Kra. 1893.
- Handels og Industritidenden, København 1801.
- Kongelig Dansk Landhusholdningsselskabs Skrifter III. Del 1790.
- Morgenbladet, Chra. 1845, 1855.
- Norden III, 1867.
- Norges Handels og Sjøfarts Tidende, Oslo 1942.
- Norges offisielle statistikk.
- Norsk Fiskeritidende, Bergen 1882—1920.
- Norsk årbok, Oslo 1932.
- Næringsliv i Møre og Romsdal fylke (= Næringsliv), Ålesund 1941.
- Odelstingets ekstr. protokoll 1827.
- Om Lofotfisket, 1862.
- Polarårboken 1933—40, utgitt av Norsk polarklubb.
- Romsdals Amtstidende, Christiansund 1854.
- Romsdals Budstikke, Molde 1844, 1855.
- Samtiden, Oslo 1931.
- Sildebladet, Tillæg til Bergensposten, 1870—72.
- Stortingsforhandlinger, 1893.
- Sunnmøre historiske lag, Tidsskrift for —, Ålesund 1911—38. (= T. Sm. hist. lag).
- Sunnmørsposten, Ålesund 1932, 1940—42 (= Smp.).
- Søndmøre Folketidende, Aalesund 1898.
- Søndmørsposten, Aalesund — 1907 (= Smp.).
- Topographisk Journal for Norge I. Bind 1792—93.
- Årsberetninger vedkommende Norges fiskerier. Utgitt av Fiskeridirektøren.

Når ikke andre henvisninger er gjort, er statistikk tatt fra Amtmannsberetningene eller Norges offisielle statistikk.

Sak- og navneliste.

- Aakre, Elias, skipper, Ålesund 85.
Aarsæther, Brødrene A/S, firma i Ålesund 34, 85.
Aasen, Ivar 12, 25.
»Activ«, D/S, av Ålesund 58, 59, 94
Akers mekaniske verksted, Oslo 32.
Akers Sogneselskab 34.
Aktivegga, på Sunnmørshavet 59
Alderdomsfond for fiskere i Ålesund 72.
Alfa-motoren 65.
Alltinget på Island 78; alltingsvedtak 1881 om fiske innafor den islandske territorialgrense 78.
Amerika 53, 68; amerikanere og kvitfiskfangst 53; — i bankfisket på Sunnmøre (1880-tallet) 60; amerikansk dory 60; — fiskedrift 54; — oppfinning (agnfrysing) 58.
Andersen, Joakim, dansk vise-konsul i Ålesund 7, 53, 58.
Andøya, Vesterålen 91.
Ant-arktiske strøk; vitenskapelig ekspedisjon fra Ålesund til — 107.
»Arctic Queen«, moderskip for »Helder«-ekspedisjonen 99.
Arendal 33, 77.
Arendalsbåt på kvalfangst 77; — mann som fangstskipper 77.
Arktiske strøk; kvitfisk i de — 52; vitenskapelige ekspedisjoner fra Ålesund til de — 107.
Arktisk fakultet i Norge; tanken om — 6
»Arnvid«, D/S, av Ålesund 94, 95, 96.
Aschehoug, T. H., prof. 102.
Atlanterhavet 92.
Aukra, Romsdal 6.
Austisen 89, 90.
Australia 27.
Avsetnadstillhøve 5, 22, 46, 66.
Baltasound, Skottland 92.
Bankfiske 5, 20, 21, 28, 29, 33, 41, 43, 46, 55, 58, 60—63, 65, 67, 71, 73, 80, 91, 94.
»Bankfisken«, skøyte, av Ålesund 27.
Bankskøyte 28, 37, 41, 44, 46, 48, 49, 50, 53, 54, 56, 72, 77, 80, 100.
»Baron Uggla«, svensk skøyte 46.
Begge Sicilier; tilleggstoll på fisk (1835) i — 25.
Berentsen, Andreas, svensk skipper 42.
Berentsen, Ole, svensk skipper 42.
Bergen 22—26, 30—33, 50, 56, 59, 67, 68, 76, 78, 82—85.
Bergens Havfiskeselskab 62.
Bergens-kanten, sildeinnsig på — 86.
Bergens Stift 24.
Bergenserne- og sunnmørsfisken 23; — og ålesundskjøpmennene 24; — og nordlandsfisken 25.
Bergverk; byttehandel mellom sunnmørsbønder og — i innlandet 22.
Berntsen, Britanus, skipper, Ålesund
»Beseilere« 45, 85, 87, (fot.) 88.
Bilbao 27.
Bjerkvik, Otelius, skipper hos Friis, Ålesund 95.
Bjørkedalsåttring 41.
Bjørnson, Bjørnstjerne 72.
Bjørnøya 100.
Bohuslän 42, 46.
Bonde 7, 14, 23, 62, 101, 104, 105, 106, 107; — bruk 24, 41, 53, 54; — fiske 61; — gods (sild) 20, 21; — handel 24; — samfunn 5, 61, 105.
Borgund, middelalderby på Sunnmøre 23.
Borgund, herred på Sunnmøre 7, 29; — sogn 15; — presten 12, 14.

- Borgundfjorden, Sunnmøre 14, (fot.) 15, 16, 18, 103.
Borgundsund (Borgensund(-ene)), Sunnmøre 14, 15, 23, 105.
Borrane, fiskebanke mellom Norge og Færøyane 92.
Bottlenose = Nebbkval.
Boyd, Louise, amerikanerinne, arktisk ekspedisjonsleder 107.
Brandal, Sunnmøre 89.
Brandal, Peter S., ishavsskipper og reder, Sunnmøre 89.
Brasil 26.
»Bratteggen«, bankskøyte, av Ålesund 43, 44, 45.
Brattvågen, Sunnmøre 107.
Brautabruket, Ørsta, Sunnmøre 25.
Breisundet, Sunnmøre 15.
Breisunddjupet, Sunnmøre 15, 16.
Britiske Øyer, De 51.
Brosme 17, 20, 35, 57, 92.
Brugde 19, 20.
Brunholmen, Ålesund 68, (Brunholmkaia) 86.
Brusdal, Joakim, skipper, Ålesund 7, 85, (fot.) 88, 92.
»Brødrene«, slupp, av Ålesund 26.
Buenos Ayres 27.
Bugge, Kristian, lektor i Ålesund 7.
Bull, Johan Lausen, sorenskriver på Sunnmøre 22.
Byfisker 8, 61, 106; — bruk 41, 53, 54.
Båtbygger 36.
»Carl 15de«, svensk skøyte 46.
Christiania 82.
Christiansand S, privilegium for — 28.
»Constitutionen«, D/S 32.
Dåmpmaskin 64, 65, 77, 99.
Dampmedisintran 50, 107.
Dampskip 32, 33, 35, 53, 58—63, 66, 68, 70, 72, 74 o. f., 79, 91, 92, 94.
Dampskips- fiske 54, 67, 71; flåten 64, 68, 110; fondet 66.
Dan motoren 65.
Danmark 22, 43, 68, 90.
Dansk- grønlandsprest 25; visekonsul i Ålesund 7, 30, 31; danske varer 22.
Dass, Petter 18.
Dekksbåt (dekt fartøy) 5, 12, 28, 32, 35 o. f., 61—66, 74, 92, 100, 106.
»Delfin«, skøyte, av Ålesund 79.
Den norden- og vestenfjeldske skibshypotekforening i Ålesund 66.
Den norske renna 92.
Devold, Lauritz A., argentinsk visekonsul i Ålesund 67, 89.
Devold, Peder, kjøpmann i Ålesund 34.
Diesel- motor 99; drevet havfiskefartøy 41, 90; »tid« 111.
Differensialtoll pålagt 1835 27; opphevet 1872 50.
Djupet- innafor 16; utafor 16, 32, 84.
Djupsogn (jukse) 18.
Doggerbankfiske 28.
Dorg; makrell- 79.
Dory 54, 60, 96.
Drevik, Aagne, skipper, Ålesund (fot.) 62, 79.
Drivgarn 73, 79, 84, 91, 94, 95, 99, 100, 109.
Drivgarnsfiske 71, 83, 85, 94.
Egypt 68.
Eirik Raudes land, Aust-Grønland 89.
Ellsworth, Lincoln, amerikansk polarforsker 107.
Embetsmenn (interessert i vårtorskefisket) 14.
Engelsk- fabrikat 65; fiskebåt 84; kapital 99; kutter 56; marknad 51, 58, 80; -norsk firma 34; seilskute 32.
Engelske- banker 81; hummerkompani 33.
Engelskmenn 33, 35, 36, 51, 101.
England 27, 33, 36, 51, 52, 60, 68, 82, 83, 85.
»Erknø«, D/S, av Ålesund 53.
Eskimoer, og kvitfiskfangst 52.
Europa 33, 53.
Europeere, og kvitfiskfangst 52.
Fangst- og fiskarhøgskole; tanken om — 6.
Farmannaløg 23.
Farsund 29.
Feitsild 18.
Ferskfisk 44, 58, 61, 80, 81, 82.
Finnland 68.

- Finnmark 34, 44.
Finnmarksfiske 77, 81, 89, 91.
Finnøy, Romsdal 68.
Finnøy, Nils N., fisker fra Romsdal 68.
Fiskarfagskole 6.
Fiskarhøgskole; tanken om — 6.
Fiske — (se også sammensetninger med fiskenavn) dampskip v d— 32, 54, 58, 67, 71, 79; flekker 16; guano 33, 34; tienden 14, 29; tilvirking 20, 80; utførsel 24.
Fiskerbonde 7, 8, 21, 24, 36, 41, 44, 49, 62, 66, 101, 104, 106, 109, 110.
Fiskeritstilling- i Bergen 1865 50; i Ålesund 1864 49.
Fjordafolk — i vårtorskefisket 14; stor-
båter til 17.
Fjord- og skjærgardsfiske 12.
Fjørefar 13.
»Flygel«, mellomskøyte, av Ålesund 85.
Foldal bergverk, Hedmark 22.
Folstad, Ørsta, Sunnmøre 25.
Foyen, Svend 77.
Frankrike 25.
Fransen, skipper fra Romsdal 53.
Fransk- klippfisk 81; -menn 35.
Franz Josefs land 90, 100.
Friis, Hans Wingaard, d. e., kjøpmann i Ålesund 44, 56.
Friis, Hans Wingaard, d. y., kjøpmann i Ålesund 72, 91, 92, 94, (fot.) 95, 96, 97.
Friis — båt 92, 96, 97; skipper 95; skøyte 45.
»Fritt fiske« 17.
Fuglevik, Jonas, skipper i Ålesund 89.
Færing(båt) 13, 16, 18, 19.
Færøyane 68, 77, 91, 92, 94, 95, 100.
Færøybanken 92.

Gaffelseil 48.
Garn 14, 16, 17, 19, 20, 31, 33, 45, 49, 67, 68, 75, 83, 85, 111.
Geiranger, Sunnmøre 102.
»Gerderer«, amerikansk skonnert 60.
Germansk (språkstamme) 20.
»Gibeon«, galcas, av Ålesund 53.
Gloucester, Massachusetts, U. S. A. 60.
Grimsby 52.
»Grimsøy«, M/B, av Ålesund (fot.) 107.

Grip, konsul i Bergen 31.
Gryllefjord, Troms 91.
Grytingen, med på Storegga 35.
Grønland 25, 89, 90, 100.
Grønlands-ferd 25; fjordene 90; isen 90; prest 25; skipper 25.
»Grønlands-Jo«, skipper fra Sunnmøre 25.
Guano 33, 34, 104.
»Gullskrinet« — »Brødrene« 27.

Hafnarfjord, Island 96, 97.
Haldane, fiskebanke mellom Norge og Færøyane 92.
Halkjelsvik, Sivert, båtbygger i Volda, Sunnmøre 48.
Halten, fiskebanke utafor Trøndelag 91, 92, 93.
Halvlotting 16, 44.
Hamburg 25, 27; — linjen 82.
Hammerås, skipsbygger i Ålesund 56.
Handelsmann 14, 18, 21, 23, 24, 33, 37, 44, 45, 49, 52, 53, 63, 80, 81, 87, 110.
Handsnøre 14, 18.
Hansaen 23.
Hansen, Fredrik, konsul i Ålesund 53.
Hansen, Karl, distriktslæge 33, 34.
Haram, Sunnmøre 17, 18, 64, 102.
Hardanger 53.
Hareide, Johan E., skipper, Ålesund 68.
Harpun 20.
Haugesund 78, 79, 84.
Havana, Cuba 26, 27.
Havfiske 12, 17, 21, 22, 24, 29, 36, 41, 54, 61, 63, 64, 67, 74, 100; — fartøy 35, 94, 100; flåte 73.
Havfiskefond — det eldre 63, 66; det nye (dampskipsfondet) 66.
»Helder«-ekspedisjonen, engelsk 99.
Heimefiske 13.
Helgelandskysten 52.
Hellesylt, Sunnmøre 102.
Herøy, Sunnmøre 48, 61.
Hille, A. A., kaptein, Bergen 31.
Hitra 84, 92.
»Hjemmets Minde«, I. O. G. T. losje, Hafnarfjord 97.
Hjort, Johan, prof. 91.
Hoel, Adolf, arktisk ekspedisjonsleder 107.

- Holland 33, 36, 84.
Hollandsk- gane- og saltemåte 94;
havfiskedrift 35; sild 49; virkemåte
for sild 96; — e drivgarn 84, 85;
fiskehukkerter 35; sildefiskere 94.
Hollandere 35, 36, 101.
Holm, Oluf (A/S Ltd), tranfirma, Ålesund 34.
Holtermann, Hans, kommerseråd på
Sunnmøre 20.
Hull 52, 82.
Hummer 35; — fiske 33.
»Hurtig«, seilkutter, Ålesund 85.
Hyse 19, 70, 79, 96.
Hovedsmann 13, 16.
Hå 19; — kjerring 20, 92.
Håkon 7. 87.
Håsted, Carl J., skipsbygger i Ålesund 56.
Håsted-vervet 43, 56.
- Indiansk elvebåt 54.
Indre Sunnmøre 16.
Internationale Fiskeriutstilling i Bergen
1865 50.
Isakveite 52, 58.
Isachsen, Gunnar, major 89.
Ishavet 52.
Ishavs- ekspedisjon fra Ålesund 77;
fangst 53, 67, 73, 77, 89, 107; skute 73;
øyane 52.
Island 30, 31, 68, 77, 78, 79, 91, 94—98,
100.
Islands- bruk 78; ekspedisjoner 31;
fiske 30, 77, 95; sild 98.
Islands Storlosje av I. O. G. T. 97.
Islandsk- borgerskap 78; klippfisk 80;
-e arbeidere 97.
Islandske Fiskerikompani, Ålesund 78.
Islanding 77, 78, 95, 96, 97.
Italia 27.
Iversen, Thor, kaptein (fiskerikon-
sulent) 7, 91.
- »James Dickson«, svensk skøyte 46.
Jangård, Peter, skipper i Ålesund 85.
Jan Mayen 100.
Jernbane — til Ålesund 82; svenske -r
44.
Jervell, Otto, tranfirma i Ålesund 34.
- Johnsen, O. A., prof. dr. 23.
Jonsen, Jon, skipper fra Ørsta, Sunn-
møre 25.
Juhler, kaptein i Ålesund 31, 32.
Jukse (djupsogn) 18; — fiske 111.
Jylland 12.
- Kap Mary, Aust-Grønland 89
Kattegatt 44.
Kavli, Jon, skipper hos Friis i Ålesund
95.
Keilhau, Wilhelm, prof. dr. 28.
Kjærem, Johan, skipper i Ålesund 58,59
Kjøpmannsgods (sild) 20, 21.
Klädesholmen, Bohuslän 42.
Klippfisk 18, 20, 25, 27, 35, 49, 50,
69, 80, 81, 97, 101, 104.
Knudtzon, Nicolay Henrich, kjøpmann
i Kristiansund 26.
Korn 22, 101—106.
Korsen i Ålesund (fot.) 42.
»Korsvik«, D/S, av Sandefjord 99.
Kraasbye, Brødrene, firma i Ålesund 77.
Kristianiagods (sild) 20, 21.
Kristiansand S 28, 53.
Kristiansund N 20, 23—26, 32, 43,
84, 92.
»Krydseren«, jakt, av Ålesund 31.
Kvalfangst 77.
Kveite 17, 22, 31, 35, 52, 58, 76, 81,
92; — fiske 20, 59, 60, 61, 66, 76,
80, 81, 82, 91, 95, 99.
Kvitfisk 52, 53, 77.
Kvitsjøen 90, 100.
Kyndelsmess (2. februar) 14, 16.
Kystfiske 5, 24, 101, 109; — til havs 12.
København 22.
- Laks 19, 89.
Land- skyld 103; -s-lott 19.
Lange 17, 20, 35, 51, 57, 80, 92, 97.
Larsen, Lauritz L., skipper i Ålesund 61.
Larsenspell 61.
Latinseil 48.
»Leiv Erikson«, M/B, av Ålesund 64.
Lervik, Sogn 78.
Lesja bergverk, Oppland 22.
Lever 20, 34.
Liaaen-vervet i Ålesund 41.
»Ligger« 44, 45, 58.

Lille-Fosna (Kristiansund) 20.
Line 14, 16, 18, 44, 45, 49, 57, 67, 68,
96; — bruk 92; — fiske 60, 94, 95.
Listerbåt 48.
»Liv«, mellomskøyte, av Ålesund (fot.)
85.
Lofoten 11, 14, 24, 81.
Lofot-egga 92; — ekspedisjoner 25;
— fiske 81, 110; — fisker 110.
Longva, Tomas (Thomas Langved),
fisker fra Haram, Sunnmøre 17,
22, 35.
Lorient, Frankrike 25.
Lott 16, 17, 55, 57, 62, 70, 71, 76,
94, 110; lottamann 13, 16, 17.
Lov om vårtorskefisket i Borgund-
fjorden 16.
Lund, firma i Farsund 29.
Lønn 16, 23, 74.

Madson, Lauritz, kjøpmann i Ålesund
46, 51, 79.
Madson & Rasmussen, firma i Ålesund
52.
Magnus Lagabøters bylov 1276 23.
Makrell 19, 79, 81; -fiske 53, 60, 79.
Mandal 77.
Marimess (23. mars) 14, 17, 74, 106.
Massachusetts, U. S. A. 60.
Matjes 96.
Medisintran 34, 54.
Mellom-Amerika 26.
Mellomskøyte 60, 72, 85.
»Michael Sars« 68, 91, 92, 95.
Middelhavs- fart 27; område 26.
Mikalsen, Cato, kvalskytter, Ålesund 77
»Minna«, fangstskute, av Ålesund 89.
Mjøstraktene 82.
Molberg, Chr. Gran, auditør på Sunn-
møre 35.
Molde 23, 24, 32.
Moltu, Paul, fiskar fra Sunnmøre 7.
Motor 62, 64, 65, 67, 68, 74; — dekk-
båt 62, 64, 66, 68, 72.
»Muggur«, D/S, av Ålesund 96.
Myrseth, kaptein, Ålesund 31.
Myske, Ola, fiskar fra Sunnmøre 64.
Møller, Peter, apoteker 34.

Møre 14, 18, 27, 102; — banen 82; —
bankene 6, (kart over) 38, 82; —
byene 25, 26; — fisk 27; — kysten
18, 79, 83, 85, 103; — og Romsdal
49, 63, 65, 66.
Møring(-sbåt) 37, 41, (modell av) 48,
49, 61, 62, 66, 72.
»Mågen«, slupp, av Bergen 84.

Nantes, Frankrike 25.
Naturalhushold 5, 11, 23, 106.
Nebbkval (bottlenose) 77; — fanger 94;
— fangst 77; — felt 94; —
New Foundland 100.
Nordaust-Grønland 89.
Nordfjord 14, 16, 19, 22, 74.
Nordhavet 74, 95; fiske i — 91.
Nordishavsøyane 90.
Nordland 34, 82.
Nordlands- fisker 18; handel 24; mål 18.
Nordlending 25, 89.
Nordmenn 6, 28, 31, 35, 36, 41, 44,
52, 74, 78, 95, 98.
Nordmøre 20, 24.
Nord-Norge 18, 49, 67.
Nordsjøen 12, 37, 60, 79, 84, 94, 100.
Nordsjøesild 94.
Nord-Spania 81.
Nordøyane, Sunnmøre 48.
Norge 5, 11, 12, 22, 24, 32—34, 49,
52, 63, 64, 72, 77, 81, 82, 83, 84,
91, 101, 102, 103, 107.
Norges fangst- og fiskarhøgskole; tan-
ken om — 6.
Norges geografiske oppmåling 91.
Norrøn (-t mål) 18, (målforn) 20,
(-e rike) 74.
»Norrøna«, fangstskute, av Ålesund 89.
Norskehavet 6, 67, 73, 92.
Norskehavsfiske 91.
Norskekysten 7, 28, 29, 32, 35, 36,
42, 60, 77, 82, 111.
Norsk-engelsk firma i Ålesund (guano)
34.
»Norsk Fiske-Guano Selskab« 34.
Not 31, 33, 79, 83, 84; -a-mann 19;
-a-bolk 19; -bruk 19, 83; -lag 52, 78.
Ny-Ålesund 97, 100.
Nøre Sunnmøre 61, 62.
Nørvasund, Borgund, Sunnmøre 15.

- «Oddeyri», norsk-islandsk fiskerikompani, Øyafjord 78, 79.
Olsen, kaptein (1850 tallet), Ålesund 31, 32.
Olsen, A. skipper (1850 tallet), Bergen 31.
Olsen, Henrik Olai, smed i Ålesund (tegning) 68.
Olsen, Johan, ishavsskipper i Ålesund (fot.) 89, 99.
Oppland 20.
Oppsyn — i Rogaland 84; ved sildefiske 29; ved torskefiske 75.
Oslo 25, 34, 82.
Ostermann, H., dansk grønlandsprest 25
Oversjøisk marknad 27.
- Partsrederi 61.
«Patent-Olsen» (tegning) 68.
Pedersen, Emil, skipper fra Arendal 97.
Pengehushold 5, 106.
«Pepita», skonnert, av Ålesund 53.
Peru 33.
Philadelphia, U. S. A. 54.
Plassemann 19, 29.
Privilegium — for Aalesund 22; for Christiansand S 28, 29.
Prydz, agent i Ålesund 58.
- Quale, jakteskipper fra Hardanger 53.
Quichuamålet, sør-amerikansk 33.
- «Ragnvald Jarl», skonnertbrigg, av Ålesund 61, 77.
Rasmussen, Emil F., kjøpmann i Ålesund 51.
Rathke, Jens, prof. 101.
Raumabanen 82.
Reykjavik 97.
«Rjukan», D/S, av Ålesund 53.
Rogaland 79, 84, 95 — kysten 84.
Rogalending 95, 97.
Rogn 35, 49; salta — 20.
Romsdal 6, 14, 16, 19, 20, 24, 53, 56, 68, 74, 82, 83, 102; — amt 83, 102.
«Romsdal», hjulbåt 32, 53.
Romsdals- fisker 16; fjorden 82; horn 35; marknaden 21, 22.
Romsdalske praktiske Landhusholdnings Selskab 35.
- Rorbu 16; rorskar 13, 16, 74, 110.
Russisk (målform) 20; suverenitet i Austisen 90.
Russland 52.
Rækevåg, Island 32.
Rødsetreit, Lars, bonde i Borgund, Sunnmøre 7.
Rønneberg, Carl Esaias, kjøpmann i Ålesund 26.
Rønneberg & Sønner, firma i Ålesund 26, 42, 43, 72, 91.
Røros bergverk 22.
Røst, Lofoten 92.
Røværhamn, Island 98.
Råscil 12, 48.
- Saltsild 94.
Sambøring 23.
Sande, Sunnmøre 61.
Santander, Spania 27.
Schübeler, Fr. Chr., korpslege 33, 34.
Seattle 94.
Sei 19, 71.
Seksring 13, 58, 61.
Selfangst 73, 74, 89; selfanger 89; — ilåte, den norske 90.
Selskabet for de Norske Fiskeriers Fremme 84.
Senja, Troms 91; — banken 91.
Shetland 43, 51, 79, 92, 94, 95, 100.
Siglufjord, Island 98.
Sild 11, 15, 20, 49, 57, 69, 73, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 94, 95, 98, 101, 109; -e-ekspedisjoner til Island 97; -e-fiske 18, 30, 31, 53, 68, 88, 92, 95, 96; -e-salting 20.
«Sildene», av Stavanger 84.
Sjøleier 5, 19, 29, 41, 44, 83, 106, 111; — drift 61, 62, 68.
«Sjømanns Kvile» i Ålesund 87.
Skandinaviske halvøy 82.
Skarbøvika i Ålesund 19, 62.
Skate 96.
Skjerva, bydel i Ålesund 46.
Sklinnabanken, utafor Nord-Trøndelag 92.
Skottland 76, 79, 84, 85, 91; skotsk drivgarnsfiske 92; — virkemåte for sild 96.
Skøyte 61, 65, 74, 92, 94.

»Sleipner«, av Ålesund 89.
Småskøyte 58—61, 72, 76, 84.
»Snapop«, D/S, av Ålesund 95, 96.
Snurpenot 54, 73, 87, 95, 99, 100, 109.
Sogn 78.
Sommer- bankfiske 50, 75; sild 20, 34, 87; sildefiske 18.
Spania 25, 27, 50, 51, 80, 81; spanjol 25, 35, 76, 80.
Spanske- båtene 26; linjen (Otto Thoresen) 82; lovvedtak 25; sild 49; skip 50; »tida« 25, 26, 27.
Spell 68.
Spjelkavika, Sunnmøre 106.
Springar (delphinus albirostris) 19.
Stad 77.
Stavanger 43, 67, 79, 84, 98; stavangerne 84, 85.
Stavanger Handelsforening 84.
Steinvågen, bydel i Ålesund 46.
»Stord«, av Lervik, Sogn 78.
Storegga 5, 17, 18, 22, 35, 41, 42—45, 47, 50, 51, 53, 56, 58, 59, 62, 75, 76, 77, 79, 81, 84, 91, 92, 94, 95, 99.
Storeggfiske 6, 18, 35, 45, 55, 57, 68, 75, 76, 79, 83, 91, 110.
Storfjorden, Sunnmøre 52.
Storsild 83, 85, 86, 87; — fiske 63, 67, 74, 91, 94, 95.
Storskøyte 56, 58, 59, 60, 75, 76, 81, 91.
Stortinget 85, 104.
Stranda, Sunnmøre 104, 106.
Strøm, Hans, prest i Borgund 7, 12, 14, 16, 17, 20, 23, 35, 36, 102, 103, 104.
Størje 20.
Sudrøyane 51.
Sula, Sunnmøre 15.
Sunnfjord 74.
Sunnmøring 6, 14, 16, 17, 22, 23, 25, 27, 32, 33, 35, 36, 42, 46, 48, 49, 55, 60, 62, 64, 67, 72, 76, 80, 85, 86, 89, 91, 96, 105.
Sunnmørs- bankene 35, 49, 55, 80; byen 6; bygdene 63; bønder 19, 21, 34, 61, 101, 105, 106; båten 89; fiskebåt 95; fisken 27, 110; fiskere 7, 32, 49, 53, 58, 63, 67, 70, 74, 97, 105; fisket 6, 7, 81, 84, 85, 90, 92, 98, 99, 110; fjella 16; fjordene 52;

flåten 66, 68, 79, 91, 92; havet 83; målet 18; selfanger 90; øyane 48, 105; åttring 11, 12, 17, 100.
Svalbard 52, 53, 77, 89, 90, 100.
»Svan«, mellomskøyte, av Ålesund 85.
Svenske — (svensk) forretningsmann 96; jernbane 44; »rull« 44, 56; sildekjøp 98; skøyte 37, 43, 44, 46, 53, 56; »tida« 30, 75; vestkyst 44.
Svensker 6, 28, 29, 30, 35, 42—47, 50, 55, 92.
Sverige 43, 46, 49, 52, 83, 97, 98.
Sykkylven, Sunnmøre 106.
Søkkenot 19.
»Søndmøre«, hjulbåt 32, 33, 53.
Søndmøre Selvhjelpsforening 72.
Søndmør-Romsdalske Dampskibsselskab 32.
Sør-Amerika 26; -nsk målføre 33.
Søre Sunnmøre 75, 94, 102.
Sørlandet 18.
Sørlandsbyer 28.
Sørvestlandsbyer 28.
»Søvig«, skøyte, av Ålesund 70.

Tampen 92.
Thesen, amtmann i Romsdals amt 35.
Thoresen, Ole, bankskøyteskipper i Ålesund 8, 44, 45.
Thoresen, Otto, norsk reder 82.
»Thorland«, engelsk ekspedisjonsfartøy 99.
Thorsen, Hans Wingård, skipper i Ålesund 8, 95, (fot.) 96.
Tonning, Elibert, kjøpmann i Ålesund, seinere konsul i Spania 53.
Torp, Alf, prof. dr. 18.
Torsk 11, 15, 17, 20, 55, 56, 59, 70, 77, 79, 87, 95—98, 103.
Torske- banker 99; fiske 15, 16, 30, 31, 32, (dampskip ved) 33, 52, (ved Svalbard) 53, 57, 59, 62, 74, 75, 78, 91, 96, 98, 99.
Tran 20, 27, 33, 34, 81, 107; — brenner 16; — brenneri 34.
Trerøring 13, 18, 19, 58, 61, 62.
»Trocken«, svensk skøyte 46.
Troms (flåten fra) 90; (ishavsskuter fra) 89.
Trondheim 22, 23, 24, 57.

- Trondhiems Stift 24.
Trøndelag 84; trønder 92; trøndsk 26.
Trøndelagskysten 85, 92.
Trålfiske 111.
Tyskland 52, 64, 83.
Ulstein, Sunnmøre 48, 104.
Understøttelseskasse for Søfarende og deres trængende Efterladte i Aalesund 71.
Utrorsfiske 17, 18, 50.
»Vaarsilden«, jakt, av Bergen 31.
Valderhaugfjorden, ved Ålesund 11.
Vallidal, Sunnmøre 102.
Vannylven, Sunnmøre 102, 104.
Vannylvsgapet, nord for Stad 18.
Veblungnes, Romsdal 22, 82.
Vegsund, Borgund, Sunnmøre 15.
Verdensutstillingen i Philadelphia 1875 54.
Vesterviking 74.
Vest-Grønland (fiskebanker ved) 89, 99.
Vestisen 89.
Vestlandet 18, 25, 77, 104, 105; bonde-samfunn på — 35.
Vestmannaeyjar, Island 95.
»Vidar«, jakt, av Ålesund 31.
Vigra, Sunnmøre 16, 102.
»Viking«, D/S, av Ålesund 62, 79.
Vinje, Aasmund Olavson 36.
Volda, Sunnmøre 48, 104, 106.
Vårsild 18, 19, 21, 33, 52, 77, 84, 103; — fisket 52, 77, 83, 87, 94.
Vårtorskefisket 13—18, 30, 33, 45, 46, 48—51, 53, 55, 57, 62—65, 70, 72, 73, 75, 87, 88, 91, 106, 111.
Wellmann, Walter, amerikansk polarforsker 107.
Westergård, fiskeriinspektør 79.
Wilkins, Hubert, amerikansk polarforsker 107.
Wingaaards jernstoperi, Bergen 68.
»Ørnulf«, D/S, av Ålesund 95, 96.
Ørskog, Sunnmøre 52.
Ørsta, Sunnmøre 25, 106.
Østerrike 25.
Østlands-selfanger 89.
Øyafjord, Island 78.
Øyakar 14, 16, 46, 61, 62.
Ål 19.
Ålesunder 43, 46, 53, 67, 77, 82.
Ålesunds- aviser 7, 74; brannen 7, 42, 72, 98, 99; båt 37, 38, 53, 55, 56, 61, 67, 77, 79, 92, 94; firma 34; fiskeflåte 58, 59; fisker 7; kjøpmenn 5, 26—30, 43, 54, 59, 60, 81; medisintran 54; redere 77, 79; skipper 42, 60, 68, 99.
Ålesunds formannskap 90.
Ålesunds Handelstovring 54, 80, 90.
Ålesunds mekaniske verksted 64.
Ålesunds Museum 7, 11, 48.
Ålesunds Preserving & Co. 60
Ålesunds rederiforenings selfangergruppe 90.
Ålesunds skipperforening 90.
Ålesunds Skipshypotekforening 66.
Åndalsnes 82.
Åttring 12, 13, 14, 30, 48, 61, 66; fot. 11, 17.

Kart- og billedliste. Grafiske framstillinger.

Kart over:	Side
Mørebankenc. — Utsnitt av Holtedals dybdekart. Arr. av Oscar Sund	38
Område for norsk fiske.	73
Fiskeristatistikkdistrikter i Norge	93
Den siste sunnmørsåttring. Utlånt av Ålesunds Museum	11
Stormdag i Ålesund (M. F.). Utlånt av Sunnmørsposten	12
Storm over Ålesund. (M. F.). Utlånt av Sunnmørsposten	13
Torskefiske i Borgundfjorden. (M. F.). Utlånt av Sunnmørsposten	15
Byggemåten på sunnmørsåttringen. Utlånt av Sunnmørsposten	17
Stabelavløping på Liaaen-vervet i Ålesund. Utlånt av Sunnmørsposten ..	41
Ny-Korsen i Ålesund før brannen. Utlånt av Ålesunds Museum	42
Møringsbåten. Modell i Ålesunds Museum	48
Den første norske bankskøyte. Modell i Ålesunds Museum	56
Sneiseilskonnerten »Stanley«. Etter »Aalesunds Historie«	57
Aagne Drevik. Utlånt av Sunnmørsposten	62
»Patent-Olsen«. Tegning av Chr. Krogh	68
Elevator ved sildefiske. Utlånt av Sunnmørsposten	69
Mellomskøyta »Liv«. Etter »Aalesunds Historie«	85
Storsilddag på hamna i Ålesund. Utlånt av Sunnmørsposten	86, 87
Joakim Brusdal. Utlånt av Sunnmørsposten	88
Britanus Berntsen Utlånt av Sunnmørsposten	88
Johan Olsen. Utlånt av Sunnmørsposten	89
Sunnmørselfangerne i isen 9. april 1940. Utlånt av Sunnmørsposten.....	90
Hans Friis d. y. Utlånt av fru O. H. Jakobsen, Ålesund.....	95
Hans Thorsen. Utlånt av Sunnmørsposten	96
Stortorsk fra Islandsbankene. Utlånt av Sunnmørsposten	97
M/B »Grimøy« av Ålesund. Utlånt av Sunnmørsposten	107
Landnotsteng i eldre tider. Utlånt av Ålesunds Avis	108
Sildefiske på havet. Utlånt av Sunnmørsposten	108—109
Prisen på klippfisk på Bergens Børs 1850—70. Indeksframstilling.....	30
Vårtorskefisket i Møre og Romsdal 1875—96. Kurver for mengde og verdi	75

Liste over tabeller.

	Side
Utførsel av de viktigste fiskevarer fra Ålesund 1825—61	24
Bankfisket på Sunnmøre 1871—75 (norsk og svensk).....	47
Torskefiske på Sunnmøre 1868—81	47
Utførsel av fiskevarer fra Ålesund 1865—80	50
Skøytefisket fra Ålesund under vårtorskefisket 1873—83	51
Prisen på klippfisk 1872—79	51
Mannslotten på skøytene under bankfisket 1871—82 (norsk og svensk)....	55
Vårtorskefisket på Sunnmøre med bankskøyter 1873—84 (norsk og svensk)	56
Bankfiske med skøyter fra Ålesund 1881—85 (norsk og svensk)	57
Tilgang til Ålesunds fiskeflåte 1880—94	59
Kullinnførsel til Ålesund 1885—1912	64
Folketallet i Ålesund (1904, 1907, 1912)	64
Deltaking i torskefisket på Sunnmøre 1886—97	65
Utførsel av viktigste fiskevarer fra Ålesund 1881 og 1897.....	81
Utbyttet av storsildfisket fra Sunnmøre 1898—1903	86
Vårtorskefisket på Sunnmøre 1898—1907	88
Deltaking i sildefisket ved Island fra Norge 1904—07	98
Fiskeutførsel fra Ålesund (1885, 1900, 1905, 1912, 1914)	98
